

Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2017

XVI. ÉVFOLYAM 3. (144.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő

Szilágyi Aladár (társadalom)

Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)

Tóth Hajnal (kultúra)

Ujvárossy László tervező (művészet)

Megyesi Antónia szerkesztőségi titkár

Boka László, Péter I. Zoltán,

Pomogáts Béla, Tavaszi Hajnal,

Varga Gábor főmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)

Dr. Indig Ottó (1936–2005)

Kinde Annamária (1956–2014)

Dénes László

Gittai István

Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér 12. emelet

POSTACÍM:

Revista culturală Várad

410068 Oradea

Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447-060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat

Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyvárad Europrint Kft. nyomdájában

Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a belső oldalakon ANTIK SÁNDOR munkái láthatók

Egy családi diskuszió makettje, 2001, remake: 2016, multimédia installáció, 190 × 300 × 75 cm, részlet, fotó Kovács Zoltán

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

- 3**
SZŰCS LÁSZLÓ
Dóltére Tökmag Jankók lesnek
- Irodalom** **4**
TÓTH ÁGNES
Kocsmameések. Tanár úr; Ha jön a nő;
Ló az ivóban (próza)
- 12**
RADNAI ISTVÁN
Eljön-e húsvét; A bukás édessége (vers)
- 14**
KŐRÖSSI P. JÓZSEF
A szökevény (próza)
- 24**
BENESÓCZKY LÁSZLÓ
Két kő; Három álom; Bámulni hűvös
délutánba (vers)
- 27**
BIRÓ ÁRPÁD
Summer kitchen (dráma)
- Művészet** **46**
KÁNYÁDI IRÉNE
A gondolatok a pincében is megfogannak.
Antik Sándor nagy hatású kiállításáról
- 58**
KÁNYÁDI IRÉNE
In memoriam Jakobovits Miklós
- Esszé** **62**
HORVÁTH ILDIKÓ
Ereklyék, bővlik, jézusok
- 65**
SZAMOS MARIANN
Az illúzió csodája
- Társadalom** **68**
BAKÓ ENDRE
Arany-centenárium Nagyváradon (tanul-
mány)
- 73**
MOZOG NAGY IMRE
Jár a baka, jár (16.)
Részlet a *Fújnak a fák*, *Ides* című önéletírásból
- 77**
PÉTER I. ZOLTÁN
Ady Endre szanatóriumi szerelmei
- Kultúra** **83**
TÓTH GÁBOR
Közös érdekünk, a Zene. Jankó Zsolt karmes-
ter portréja
- 91**
TÓTH HAJNAL
Könyvek új környezetben
- Kritika** **95**
NAGY ORSOLYA
Magyar siker, szervezői kudarc (A 89. Oscar-
díj-átadó krónikája)
- 99**
SIMON JUDIT
Ünnep, Arannyal szólva

A CÍMLAPON A *kellék*, 1996, *remake*: 2016,
installáció, 200 × 200 × 70 cm, részlet,
fotó Kovács Zoltán

A HÁTSÓ BORÍTÓN *Voyeur*, 2016, *multimédia*
installáció, 260 × 450 × 50 cm, részlet

A *Várad* folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Dóltére Tökmag Jankók lesnek

Sikerült a nagyváradi kulturális életben a legolcsóbb bulvársajtó színvonalát produkálni egy irodalmi tematikájú könyvbemutatónak álcázott mosolytalan bohóckodással. Arra sok figyelmet és nyomdafestéket nem vesztegetnék, hogy egy Ady Endrét látványosan utáló történész és „kezdő kutató” társa vaskos kötetben gyalázza születésének 140. évfordulóján a költőt emberi és írói mivoltában, egyúttal áldozattá és jelentős művésszé emelve Boncza Bertát. Ugye, a hülyeséggel nehéz vitatkozni.

Azzal viszont nem tudok mit kezdeni, hogy miért kell ezt az irodalomtörténeti selejtet meghívni Nagyváradra nyilvános rendezvényre, méghozzá a jobb sorsra érdemes Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központba, hogy ott a gyanútlan publikumot sokkolják a Magyar Polgári Egyesület szervezésében. Úgy látszik, e kultúrintézmény működésébe már semmilyen beleszólása nincs a Királyhágómelléki Református Egyházkerületnek vagy a váradoszói egyházközségnek, hisz arra gondolni sem merek, hogy előbbiek felelős vezetői osztják az efféle nézeteket, elfogadhatónak tartják ezt a szellemi színvonalat. S tényleg, milyen váradiak lehetnek azok, akik e szép kora tavaszi „polgári esten” szemrebbenés, felháborodás vagy hangos nevetés nélkül képesek végighallgatni a rossz emberről és a rossz költőről elhangzott zagyvaságokat? Mert a tereméből csak vagy hárman távoztak tüntetőleg.

Ebben a történetben még súlyosabb a sajtó felelőssége. Miféle értékítélet jellemzi lapjainkat? Szakmai hibának tartom az egyik helyi napilapunk nyúlfarknyi, az elhangzottak jellegét elhallgató vagy meg sem halló beszámolóját – ennek alapján azt kell gondolnom, a fáradt kolléga elbóbiskolt, legalábbis nem jutott el a tudatáig e szellemi környezetszennyezés. Másik napilapunk ezzel szemben szinte túlzóan részletez, megerősít, tudósításában még pozitív jelzőket is talált az eseményre. Ez ám az izgalmas könyvbemutató! Valami azért gyanús lehetett a szerkesztőknek, hiszen az online változatban megjelentnél (Ady Endre rossz ember volt...) enyhébbre sikeredett a nyomdai változat címe. Ez lényegtelen különbség, a fontos az, hogy ilyen anyagokkal egy egész szerkesztőséget lehet hitelteleníteni, szégyent hozni arra a váradi újságírássra, amelynek éppen a legfontosabb, legnagyobb tehetségű alkotója a szóbanírásban gyalázott Ady Endre. Ideje lenne a bocsánatkérésnek!

TÓTH ÁGNES
KOCSMA-MESÉK

Tanár úr

Irodalom

A lemenő nap ferdén tűzött be a kocsmá ablakán és megvilágította Bihar megye térképét. A térkép előtt Gyula tanár úr üldögélt, magyaros bajuszát a sörbe mártogatva.

A vele szemben iszogató villanyszerelő oldalba bökte a halászt és odamutatott az öregre.

– Figyelje meg jól a tanár urat. A háta mögött a falon függ megyénk térképe, aminek púpos formája van, és ahogy a tata alatta ül, pont olyan, mint ha kucsmát viselne a fején, aminek a tetején Szatmár megye ül, balra Magyarország, jobbra Szilágy és Kolozs megye húzódik, a homloka felett pedig Arad megye szunnyad.

– Igaza van – nevetett a halász.

Az öreg felkapta a fejét, és mérgesen rákiáltott a férfirra:

– Csak ne röhögj ki, te taknyos, mert a sarokba állítalak!

– Nyugi, tanár úr, csak egy légy mászik a falon a feje felett, azon nevetek – mondta a halász, és adott egy cigarettát az idős embernek vigasztalásul.

– Gyula tanár úr boldogan gyűjtött rá. Nagy dohányos volt egykor, ujjvégei megbarnultak a sok cigarettázástól, de mostanában nem telt neki még egy pakli olcsó cigire sem. Amikor már csak egy negyed kenyérre futotta, azt felvágta, megpiríttatta a piaci palacsintaárusnál, majd elmajszolgatta a maradék fogával. Sokszor hosszú órákig ült az ivóban, mintha a második otthona lenne. El-elszundított a keresztretjvénye felett, és lassan behajtott a fejét a tolla végébe, amivel egy-egy betűt percekig rajzolt. Nem ivott semmit, csak ha meghívta valaki egy sörre vagy olcsó vodkára. Már mindenki tudta, mikor kapja a tanár úr a nyugdíját, mert ilyenkor mindig vett egy-egy sült csirkecombot. Félresimította kétoldalt a bajuszát, aztán élvezettel rágcsálta a csirkehúst, amíg le nem szopogatta az utolsó darabkát is, aztán a csontot kidobta a foltos kóbor kutyanak, amelyik az ivó ajtaja előtt feküdt, mintha őrizné a bentieket. Megtörölgette kicsit zsíros bajuszát és elégedetten dőlt hátra a széken.

– Miért nem vágatja le azt a szőrt az orra alatt? – kérdezték tőle többen is.

– Mert büszke vagyok rá – mondta erre mindig a tanár úr csillogó szemmel, és sodort egyet a bajusza két végén. – Mondják, nem tűnik ismerősnek az ábrázatom és a bajszom?

TÓTH ÁGNES (1946, Nagyvárad) újságíró, prózaíró, költő. 1990-től a Bihari Napló riportere, szerkesztője. 1994-től 2002-ig a Duna Televízió váradi tudósítója. Több gyermekvers- és prózakötete jelent meg, Csupabohócok című bohózatát 1995-ben mutatta be a váradi báb-színház. Legújabb kötete: Ábécé-parádé (versek kisiskolásoknak, Várad, 2015).

– Hát – nézte töprengve a halász –, nem pont olyan, mint egy harcsaé.
– Inkább olyan, mint valami régi híres magyar emberé – morfondírozott a villanyszerelő.

– Megmondom én, milyen – kiabálta a suszter. – Éppen olyan, mint Rózsa Sándoré, az egykori híres betyáré.

– No, kezd már melegedni abból a szempontból, hogy híres is, meg régi magyar ember is, de még nem jöttek rá. No, találgassák csak! – mosolygott a bajusza alatt az öreg. – Aztán ha mégsem sikerül rájönniük, akkor elmondom a titkomat, hogy kire hasonlítok, és akkor nem fognak többé kiröhögni, hanem megemelik előttem a kalapjukat. – És titokzatos képpel újra meg-sodorta bajusza két végét.

Sokszor sodorgatta ő ezt a híres bajuszt tanítás közben is. Egykor nemcsak földrajzot, de történelmet és kémiát is tanított. Még öregségére sem felejtette el az etil-alkohol kémiai tulajdonságait és a magyar–román történelmet sem, melynek eseményeit felemlegetve gyakran hangos vitába keveredett a volt szekus tiszttel, aki mikor elunta a történelem feletti polémiát, dühösen távozott a kocsmából, mindenki örömére.

Egy időben sokszor tért be az öreghez az ivóba egy középkorú egyetemi tanár. Megjelenésében elütött a többi vendégtől. Elegáns ruhát viselt, drága kölni illata lengte körül. Gyula tanár urat mindig meghívta egy jobb italra, külföldi cigarettával kínálta és sokat beszélt neki valamiről, mígnem kiderült, hogy az öreg lakására pályázik. De Gyula tanár úr óvatos volt, mert már más is kihasználta, becsapta. Pár éve egy másik kocsmában két fiatal pultoslány verte át. Lerészegítették, aztán aláírtak vele egy-egy szerződést, amiben az öreg tudtán kívül kezességet vállalt értük valami gyors hitelhez. A két lány meg lelépett a pénzzel külföldre, nagy adósságot hagyva itthon. A tanár úr kellett fizesse a nyugdíjából a bankot, azért éhezett és rongyolódott le.

Sokan sajnálták emiatt az öreget. De valószínűleg nagy magyar költőnk, Arany János sajnálta a legjobban és csak ingatta szomorúan a fejét, ahogy letekintett rá odafentről. Hogy miért? Mert a tanár úr az ő egyenes ági leszármazottja volt. Úgy bizony.

Ha jön a nő

Ludek úr előtt szőke sör csillogott, fekete bajsza sörhab pihent, fényesen ragyogott a nyári nap, de mindezen szépségek ellenére ő savanyú képpel sóhajtozott.

– Nocsak, Ludek uram, milyen keserű halat fogott ki ma az élet vizéből? – kérdezte a halász, aki a kocsmában iszogatózott. – Látom, hogy az utóbbi időben megromlott a hangulata. Tán csak nem depressziós?

– Beteg a feleségem – mondta rekedten a kérdezett, aztán kiitta a maradék sört a poharából. – De ne fájjon a feje miatta, elég, ha az enyém fáj – tette hozzá, és tovább üldögélt, az üres poharat nézve.

A halászt furdalni kezdte a lelkiismeret, s vigasztalásul fizetett egy korsó sört Ludeknek.

Délután hat óra volt. Ludekné befejezte Gina művésznő körmeinek ápolását, és elköszönt. Néha kliensei otthonában is vállalt manikűrözést és pedikűrözést. Gyors léptekkel indult haza, hosszú fekete haja lobogott a szélben. Az arca kipirult. Pár férfi utána is fordult. A nő is észrevette és keserűség szorította össze a torkát. Igen, keserűség, mert bár más férfiak megcsodálták szépségét, az ura egyre jobban hanyagolta őt. De majd megmondja neki a magáét, csak érjen haza.

Ám a lakás üres volt, Ludek már megint késett. Az utóbbi fél évben sosem jött haza idejében a munkából, és ha hazaérkezett, mindig bűdös, savanyú sörszagot árasztott, sőt párszor kiábrándítóan részeg volt. Régebben fél ötre hazaért, együtt ebédeltek, és volt idejük egymásra is. Ludek büszke volt szépséges feleségére, aki 12 évvel fiatalabb volt nála. Szívesen sétált vele a főutcán és vitte el egy-egy kávézóba vagy étterembe, s élvezte, ahogy a férfiak vágyakozva néznek a neje után.

Sajnos az utóbbi időben már nem sétálgatott vele, nem volt kedve, ereje semmihez. Amióta áttették egy másik munkafázisra a cégnél, megkeseredett. Nemcsak kevesebb lett a fizetése, de sokat kellett cipekedjen is. 53 évesen már nehezen bírta a dereka, a válla a tele ládák le- és felpakolását, az élelmiszerraktár feltöltését, ezért muszáj volt megigyon naponta egy-két sört vagy töményt, hogy oldja a fizikai és lelki fájdalmát.

A felesége próbálta megérteni. Tudta, nem könnyű a munkája, és 53 évesen új állást találni szinte lehetetlen, de emiatt mégsem kéne a kevés fizetés egy részét italra költeni. Ezt sokszor meg is jegyezte, amikor az ura este későn hazabillegett a kocsmából, de sem a szép szó, sem az erőszak, sem a válással fenyegetés nem használt. Ludek továbbra is eljárt a kocsmába, és amikor már nem volt pénze italra, a kocsmasztalra borulva siratta szegény beteg, ágyhoz kötött nejét, mert tudta, hogy ilyenkor megsajnálják és többen is fizetnek neki egy-két sört.

Egy csütörtökön Ludekné a cipőüzletben összefutott egy volt osztálytársnőjével, s az nagy örömmel ölelte át.

– Jaj, de örülök, hogy meggyógyultál. A férjem találkozott a kocsmában az uraddal, aki mesélte, hogy súlyos, ágyban fekvő beteg vagy. Fizetett is szégynek egy fél deci vodkát, hogy vigasztalódjon. Mondd, mi volt a bajod?

– Hááát, majd elmondom máskor, most rohannom kell – hebegte Ludekné, és a döbbenettől csak kapkodta a levegőt, miközben azt sem tudta, merre viszi a lába. – Szóval már temet is engem az a pernahajder. Na, várj csak, te nyomorult, majd adok én neked, hogy megemlegeted – morogta az orra alatt.

Eljött a péntek délután. Ilyenkor a szokásosnál is többen voltak a kocsmában, egyrészt hétvége, másrészt fizetésnap volt. Mindenki egyszerre beszélt, alig lehetett érteni egymás szavát, nagyokat röhögtek a trágár vicceken, óriási volt a hangzavar, aztán hirtelen olyan csend lett, mint a templomban.

Az ivó ajtaján egy gyönyörű nő lépett be. Elegáns, azúrkék selyemruha simult karcsú testére, jóval térd felett ért véget, két hosszú, formás lába kék túsarkú körömcipőbe bújtatva. Finom arcát vállig érő fekete haj keretezte. Ringó csípővel sétált Ludek úr asztalához, kicsit megállt, mélyen a férfi szemébe nézett, táskájából elővette a cigarettáját, vörös ajkai közé fogta és tüzet kért. Kifújta a füstöt, bele egyenesen Ludek guvadtt szemébe és tátott szájába, aztán átsétált a Ludek mellett lévő asztalhoz, ahol a halász ült, és bűgő hangon megkérdezte:

– Uram, megengedi, hogy ide üljek?

Máris széket toltak alá. Még mindig néma csend volt. A jelenlévőkhöz a meglepetés belefojtotta a szót. Ilyen nők nem térnek be lerobbant, harmadosztályú büdös kiskocsmákba, lecsúszott piás pasasok közé. Ilyen nőket közelről nem lát az itteni emberfia, csak filmekben vagy drága éttermekben, vastag pénztárcájú, öltönyös üzletemberek oldalán. A férfiak nem tudták, hogyan viselkedjenek és mit mondjanak a nő társaságában. Féltek, hogy ha bármit is tesznek, elijesztik. Márpedig azt a legkevésbé sem szerették volna.

Végül Miranda, a pultosnő mentette meg a helyzetet.

– Mit fogyaszt, hölgyem? – kérdezte.

– Egy kólát kérek és egy fél deci rumot – válaszolta a nő, és mélyen Ludek úr szemébe nézett, aki a vele szemben levő asztalnál ült több szőrös, mosdatlan alakkal. Ludek se köpni, se nyelni nem tudott.

Ludekné látta a rémületet a férje szemében és roppantul élvezte. Beleöntötte a kólába a rumot, megemelte a poharát, hófehér mosollyal biccentett a társaság felé:

– Egészségükre, uraim – mondta bűgő hangján, és ivott.

– Egészségükre – mondták kórusban a többiek, és ők is ittak. Páran próbálták eltartani a kisujjukat a poharuktól, hogy jobb benyomást keltsenek.

– Nagyon szép idő van. Imádom a nyarat – búgta a nő. – Szeretek a nap-sütötte folyóparton üldögelni és nézni, ahogy csillog a víz, mintha millió kis gyémántkristályból lenne, és látom néha, hogy a ficánkoló halak apró ezüst karikákat kavarnak a víz színén. Néha bedobok pár kavicsot a folyóba, hogy ugyanolyan ezüstgyűrűk rezegjenek a vízen, és a gyerekkoromra gondolok, amikor apámmal együtt halásztunk a hetes gátnál. Milyen szép is volt. Ma is kint ültem a parton, aztán elindultam hazafelé és megláttam ezt a kedves kis kocsmát. Arra gondoltam, jólesne egy kóla rummal. És lám, már iszom is. Gondolom, önök is így vannak vele. Csak megkívánnak egy korsó sört, bejönnek ide, és már isszák is. Hát nem csodálatos?

Nos, ez volt az a pillanat, ami megtörte a csendet, feloldotta a gátlásokat és elindította a társalgást. A halász valósággal el volt ragadtatva.

– Asszonyom, maga egy angyal, ilyen szépen még én magam sem tudnám megfogalmazni a folyó és a halak iránti szeretetemet, pedig halász vagyok magam is és az egész családom – lelkenedett.

És ezek után folyt a sör, a társalgás, vagy fél órát. Akkor a nő átnézett Ludekhez, aki igen mámorosan tekingetett vissza és időnként nagyokat csuklott.

– Fogja be az orrát, uram, emelje magasra a bal karját, és számoljon el tízig, meglátja, elmúlik azonnal az a csúnya csuklás – mondta neki a nő.

Ludek azonnal szót fogadott, és csodák csodája elmúlt a csuklása.

– Mondja, hölgyem, miért éppen ebbe a lerobbant kocsmába jött kólát inni rummal, amikor sok szép elegáns bár van a városban? – kérdezte a halász, miután bátorságot öntött magába egy pohárból. – Csak azért kérdem, mert magácska nem illik ide.

– Útinaplót és jegyzeteket írok a város kocsmáiról, embereiről, egy magazinnak. Ez az ivó nagyon megfogott. Barátságos, és a törzsvendégek olyanok, mint egy nagy család. Szempont az is, mennyire italbíró egy ember. Megállja-e, hogy ne igya el teljesen az eszét. Hogy idejében abba hagyja az italozást. Alkoholista-e vagy csak magányos és társaságra meg egy sörre vágyik. Netán esztelenül vedelő, teljesen lezüllött egyén. És vajon mi sodorta a társadalom peremére? Ön például miért jár ide?

– Mert szeretem a sört, és itt a legolcsóbb. Nem tagadom, hogy szegény halász vagyok, és mivel meghalt a nejem, sokat ülök itt, mert másképp nagyon egyedül vagyok. Otthon is, a vízparton is. Ha van fogás, a halak felét eladom, lesz belőlük egy kis bevételem, és abból megiszok egy-két sört. Ha semmi sem akad a horogra, akkor meg kevesebbet piállok. Nyugodtan megírhatja.

– És az a szakállas, rongyos alak ott a sarokban, miért jár ide?

– Mert neki elment a hangja. Tudja, ő elég híres tenor volt. Külföldön is fellépett. Aztán kámpec lett a karrierjének. Talán ő a legnagyobb alkoholista itt. Nem bír ki ital nélkül egy napot sem. Már mindenét eladta, lassan hajléktalanná válik.

– És ez a fekete bajszos, jóképű férfi itt velünk szemben miért jár ide? És miért olyan savanyú az ábrázata?

– Ő Ludek úr, aki bánatában iszik, mert nagyon beteg a felesége. Fizetünk is neki néha, hogy jobban oldódjon és könnyebben viselje a gondokat.

– Nahát, mennyi szomorú sorsú ember – mondta a nő, majd átkiáltott a férje asztalához.

– Ludek úr! Hallom, hogy nagyon beteg a felesége! Nem gondolja, hogy mellette kéne legyen és nem a kocsmában? Az ital nem old meg semmit, csak per pillanat. Attól még nem gyógyul meg a neje, ha itt vedeli a sört. – Átmegyek megvizsgálni Ludek urat – mondta a halásznak, és áttelepedett a férje asztalához.

Az ivó elcsendesedett. Lélegzet-visszafojtva figyelték a nőt.

Ludek lesütött szemmel ült, szaporán lélegzett és égett a füle. Az asszony rátette kezét a férje kezére.

– Figyeljen ide, uram. Menjen haza az asszonyához. Ápolja, beszélgesen vele, biztassa, hogy meg fog gyógyulni. Vigyen neki virágot, apró ajándékot. Mosolyogjon rá, ölelje át. Tudja maga, mennyire gyógyít egy jó szó, egy ölelés, egy örömteli mosoly? A statisztikák szerint sokan felépültek tőle. Vagy el akarja veszíteni az asszonyt? Mert meglehet, hogy egy napon, mire hazamegy a kocsmából, már senki nem fogja várni. És akkor lesz csak igazán magányos, savanyú és boldogtalan. Mert most még csak képzelem, hogy az.

Ludek zavartan állt fel.

– Igaza van, hölgyem. Köszönöm, hogy felnyitotta a szemem. Boldog lehet az a férfi, aki társának mondhatja önt. A vizontlátásra – suttogta, és kezét csókolt a nőnek, intett az ismerősöknek is, és távozott.

Ebben a pillanatban mindenki tapsolni kezdett. A nő nevetett, visszaült a halász mellé, megitta a rumos kóláját, aztán ő is búcsúzott.

– Uraim, sajnos mennem kell, mert várnak. Meg kell írjam a cikkemet. Köszönöm a kedvességüket. Talán még benézek jövő pénteken is önökhöz. – Azzal kipp-kopp, kipp-kopp, apró léptekkel távozott, csak az egzotikus parfümillata maradt az ivóban.

Teltek a napok és a pultosnő észrevette, hogy az eddig elhanyagolt külsejű törzsvendégek kezdenek napról napra civilizáltabbá válni. Szinte mindegyikük megváltozott. Alig ismert rá egyikre-másikra, amikor megnyiratkozva, borotválkozva, megmosakodva, tiszta ruhában jelentek meg az ivóban. Még a kocsmaszaga is megváltozott, mert kevesebben ittak sört és többen rendeltek rumot kólával.

– Tiszta örület, mi minden meg nem történik, ha jön a „nő” – konstata-
ta Miranda és belülről nevetés csiklandozta.

A következő hét péntekén, öt óra tájban a törzsvendégek a kocsmáját lesték titokban, de hiába, mert a nő nem lépett be rajta, és az elkövetkező napokon sem. Sőt, örökre elmaradt. És többé Ludek urat sem látták a kocsmában. Eltűnt ő is, mint a kámfor.

Igaz, a fuvaros említette egyszer, hogy látta Ludeket a szép hölgygel sétálni a Körös-parton, és még csókolóztak is, de ezt senki nem hitte el.

Ló az ivóban

A város szélén álló, női nevet viselő kiskocsmában mindig telt ház volt. Románok, magyarok, cigányok és néhány sváb is törzsvendégnek számított itt, így azt is ráfoghatnánk az ivóra, hogy nemzetközi jelleggel bírt, és nemzetiségre, vallásra és szakmára való tekintet nélkül szerette itt mindenki az italt. Sőt még egy nemes alkatú paripa is törzsvendége lett a kocsmának, növelve a repertoárt és a bevételt. Ő a nyugalmazott ügyvédnek, Szeleczyk András úrnak volt évek óta a tulajdona és egyben hű társa. Az ügyvéd, aki világeletemben kedvelte a jobbnál jobb italokat, mostanra már csak sörözgetett, mert a nyugdíjából nem futotta drága vendéglőre, mint régen, amikor még dolgozott, és a város központjában álló patinás, jó hírnevű vendéglőben ebédelt, utána jött a konyak, a kávé, a finom cigaretta. Később bor vagy sör. Persze megvolt neki az elit társasága is. Legtöbbször éjfélig időzött ott, hogy a vacsoráját is megegye, és jókat táncolt a szép nőkkel, hiszen nem volt nősz, de a város legjobb nőit mind ismerte és szerette. Ám ugyanúgy szerette a lovakat is. Valami nagyon mély, belső kapcsolat alakult ki közte és az egyik fehér mén között, akit megvásárolt és Horka névre keresztelt. Rábízta a városszéli lovasgazda nagyobbik fiára, Bandira, vigyázzon rá.

Egy héten háromszor kiment lovagolni, aztán a lovával együtt sétált be a kocsmába, egy sörre. Egyszer a kocsmáros gondolt egyet és a lónak is adott egy mélytányérban a finom nedűből. Na de azután minden alkalommal meg kellett itatni sörrel Horkát, mert az többet nem akart kimenni az ivóból, amíg meg nem kapta az itókáját. Sokba került ez a paci az idős ügyvédnek, aki egy szép napon rájött, hogy bizony gondolnia kellett volna a nyugdíjas éveire is. De már késő volt, mert nemcsak a havi nyugdíja fogyott el hamar, hanem elúszott a spórolt pénze is. Igaz, volt neki egy szép háromszobás központi lakása, tele drága festményekkel, rengeteg könyvvel. Sok értékes dolgot kapott annak idején az ügyfeleitől. Most aztán el-eladogatott egy-egy drága holmit, hogy el tudja tartani a lovát meg saját magát. Szerencsére a kocsmában mindenki tudta, hogy Szeleczyk úr nem akárki, így akadt neki munkája bőven. Kérvényeket írt, iratokat fordított idegen nyelvre, no meg peres ügyekben is tanácsot adott. Kapott pénzt is ezekért a szívességekért, olyankor hazafelé menet a sarki boltban vásárolt egy kis ennivalót és postázott pénzt Horka eltartására.

Néha taxiba ült és kivitette magát a lovasgazdához. Ott becézgette, simogatta Horkát és a fülébe súgta:

– Ne félj, Horka, nem válunk el soha, meglásd, még a túlvilágra is együtt vágatunk majd. Nem hagylak el.

Ilyenkor Horka nagyokat bólogatott szép nemes fejével, sörényét dobálva, és jóváhagyóan nyerített hozzá.

Aztán egy szép áprilisi napon hiába várták az ügyvéd urat az ivócsimborák és hiába várta Horka lova is, mert dr. Szeleczky András ny. ügyvéd csendesen elhunyt otthonában. Megírta a helyi napilap is. Egy távoli rokona temettette el tisztességesen. A temetésen sokan voltak. A kocsmai ivócsimborák sem hiányoztak, sőt kedvenc fehér lova is jelen volt; Bandi hozta el, az ügyvéd korábbi kérésére.

Horka egy ideig türelmesen hallgatta a búcsúztató beszédet, ám amikor a tiszteletes úr kiejtette az elhunyt nevét, a ló nagyot nyerített s elszabadulva rohanni kezdett a sírok között, a temető főkapuja felé vezető úton, majd ki az utcára, mintha csak egy láthatatlan lovas irányította volna, és őrült sebességgel nekiszáguldott egy bekanyarodó busznak.

Mire a tűzoltók és a rendőrök megérkeztek a helyszínre, Horka már nem lélegzett.

RADNAI ISTVÁN

Eljön-e húsvét

*minden amit pusztítani lehet romokban
istencsapása elég nem kell ide bomba
ha goromba vandálok az isten-tanyákat
sem kímélik és pusztul mint laikus vályog*

*miért kell krisztussal ismét feltámadnia
miért kell a kálváriának kálvária
kit háborít fel a szenvedő isten képe
láttán a hívő szívében hogy lehet béke*

*a természet csendje-zöldje hív a dombra fel
az égi madarak szentlelke száll és felel
ahová elvonulhatsz és kalaplevéve
érezed zsigereidben hogy eltölt a béke*

*keresztút hány megválthatatlan tanya sorsa
templom mind ahol a szél jár húsvéti torra*

RADNAI ISTVÁN (1939, Budapest) költő, író. Az 1970-es évektől publikál, megszakításokkal. Írásait rendszeresen közlik magyarországi, erdélyi és más határon túli lapok, antológiák. Az Élet és Irodalom glosszairója is volt. Hét kötete jelent meg a Littera Nova és a Rím Könyvkiadó gondozásában, illetve a Hungarovox Könyvkiadónál.

A bukás édessége

*a rét mint kopott szőrme amin vak köd legel
mint cserzett bőr a földgömbre így ráfeszül
a láthatárról tímár kése minden hegyet
lehúsol hóval sózza tűz ég legbelül*

*a kéreg alatt kérges bolygónk kényes szíve
dühvel egyet dobant kénkő por zsarátnok
hét sárkány toroka ásít áldozunk csak vigye
szűz kedvünket töri bor ború és átok
éledünk mégis és megingat szenvedélye
ha mint vajda örök hegyén feltör a nap
adna is nem is a sora kevély szeszélye
bomlik gátlással vértezett büszke hada*

*kacagsz az őszben mint eltévedt madárdal
kacérságod vétlen elragad magával*

KŐRÖSSI P. JÓZSEF

A szökevény

Akkor már két éve foglalkozott a gondolattal, hogy a határon átszökik. Útlevelet akkor sem kapott, amikor orvosi papírokkal bizonyította, hogy gyógykezelésre szorul, és otthon nem gyógyítható. Más lehetőség, ha menni akart, nem maradt, mint a szökés.

Volt egy házunk vidéken, a határhoz közel. Ott próbálkozott először, de abban a faluban szinte mindenki besúgó, azok mind meg vannak félemlítve, és isznak is, megbízhatatlanok. A sváb összetartóbb egy kicsit. Ezért próbálkozott a hűgáék falujában. Ott és a környéken is svábok laknak, ott mindenki készülődött, szökdöstek már, vagy szökni akartak. Németországban várták őket a rokonok, akik mindent megfizettek.

Voltak olyan tervei is, hogy csak úgy, blindre, kapcsolat nélkül nekimegy a határnak. Aztán visszariadt.

Elutaztam ebbe a kis határ menti községbe. Bevettem magam a rokonokhoz. Megkerestük a sógorommal a közvetítőt, aki közölte velünk a tarifát. Bejáratos ember volt, az egész falu tudta róla, hogy embercsempész, mégsem árulták el soha. Huszonötezer lejt kért, öt disznó árát. Később, amikor már nem győztem várni a soromat, mert több transzportból kihagytak, megdupláztam az összeget. Ez idő alatt a hűgomék házában laktam, teljesen elkülönítve egy szobában, elszigetelve mindentől és mindenkitől. Nem mozdulhattam ki, nem találkozhattam senkivel, nem láthatott senki. A konyhába sem mehettem ki konspiráció nélkül. Ha ki akartam menni a szobámból, kiengettem a macskát, aki ezekben a napokban velem lakott. Ha a macska megjelent náluk, azt jelentette, hogy ki kell mennem. Ha tiszta volt a levegő, értem jöttek. Az ebédet is behozták, vécére is csak akkor mehettem, ha egyeztettünk. Júniustól szeptemberig váraкоztam. Első kísérletünk ugyanis nem sikerült, augusztus végén a második sem. Útközben, a határ közelében, egy erdőszélen durrdefektet kapott a kocsí. Az éjszaka kellős közepén, nagy bizonytalanságban, visszafordultunk. Megállapítottam, hogy nincs szerencsém. De abban is biztos voltam, hogy majd lesz. A huszonötezeret egyszer már megdupláztam, most már hová duplázzam?! Erre is gondoltam. Volt úgy, hogy nem volt már türelmem tovább váraкоzni. Vagy megcsinálják nagyon gyorsan, vagy nem, és akkor kitérök a szobafogságomból. Nem lehet. Nem lehet, hogy a helyzetem ne változzon. Reménykedtem.

KŐRÖSSI P. JÓZSEF (1953, Nagyvárad) író, költő, könyvkiadó. 1982 óta Budapesten él, volt a Móra Ferenc Kiadó Kozmosz szerkesztőségének lektora, majd szerkesztője, a Holnap Kiadó szerkesztője. Jelenleg a budapesti Noran Libro kiadó vezetője. Több önálló kötet szerzője.

Amikor már nemigen hittem a sikerben, szeptember közepén lehetett érezni, hogy valami történni fog. Üzengettünk, jöttek-mentek a hírek a közvetítő embercsempész meg a nővéremék között. Egyik nap újra megígérték, hogy este tizenegy órára értem jönnek, legyek készen. Ekkor sem jöttek.

A híreket mindig a sógorom hozta, és mindig az utolsó pillanatban jutottak el hozzám.

Holdvilág volt, megfigyeltem, telehold. Lehet, hogy ez riasztotta el a közreműködőket. Nem jöttek, megint hiába várahoztam készenlétben, becsomagolva.

Másnap lefekvéshez készülődött, amikor vacsora után rohanva beállított a csempész. Ittas volt és zaklatott. Azonnal készülj, mondta, mert indulunk. Akkor éppen nem volt felkészülve. Az előző napra igen, erre a maira nem. Pizsamában volt, és ott a sötétben, mert ugye villanyt nem gyújtottak, minden apróságra figyelni kellett, csak állt, majd gyorsan felöltözött a pizsamára. Senki nem tudta a faluból, hogy a nővérénél rejtőzködik. Látták, hogy megérkezett több hónappal azelőtt, és nem látták, hogy valaha is elment volna a faluból. Mikor volt az már.

Kimentek az első kisutcáig, ahol várt egy autó. Benne egy tiszt, legalábbis annak tűnt, egy román tiszt civilben. Tiszt lehetett, mert románul beszélt. Ott csak a románok beszéltek románul, a magyarok, svábok, cigányok magyarul beszéltek. Tisztek csak románok voltak. Románul beszélt és hadarva. Kicsi, bajuszos, alacsony ember volt. Hátul ült, kiszállt, amikor a kocsihoz értünk. Románul köszönt, és ő románul válaszolt. Még le is kezelték. Talán. Az embercsempész elkérte a pénzt.

A pénzt én már kiszámoltam, öt tízezres, kötegebe gumizva. Nem számolták meg, megbíztak bennem. Én ötvenszer átnyaltam már, volt rá időm, ezt ők is tudták, biztosan megvolt. Áadtam a pénzt az embercsempésznek, ő megmutatta a tisztnek. A tiszt megtapogatta, megforgatta, mintha a súlyát ellenőrizné, hogy megvan-e, és visszaadta az embercsempésznek a sötétben.

Akkor az embercsempész átült a volánhoz. A tiszt akart vezetni, de az embercsempész nem engedte, hogy a volánhoz üljön, pedig ittas volt. Engem hátul hagytak, egyedül. Már nem számított. A kisutcából ki a főútra, és azon végig a falu szélére robogtak, szó szerint, mert olyan robogós hangja volt a terepjárónak. Elérkeztek a faluszéli sorompóig, ami már a határsávot jelezte.

Ebben a körzetben csak határsáv-engedéllyel lehetett tartózkodni. Két katona állt a sorompó mellett. A tiszt nem szállt ki, csak kiszólt a lehúzott ablakon át. Azok tisztelegtek. Beszélgettek egy keveset. A tiszt azt kérdezte, ki járt mostanság a vonalon. Így! A vonalon! A kiskatona mondta, hogy ki, és azt is, hogy annak egy órája már. Erre azt mondta a tiszt, hogy ezek a fiúk, mármint mi ketten a kocsiiban, velem jönnek, hazakísérnek. *Mă conduc acasă* – mondta, és megkínálta cigarettával a katonákat. Barátságos beszélgetés volt. Az embercsempészt is jól ismerhették, ami azt jelenti, hogy

sűrűn megfordulhatott azon a vonalon, de azt nem állítom, hogy tudták róla, hogy embercsempész. Velem senki sem foglalkozott. Hátról ültem, nem húzódtam le, nem éreztem, hogy rejtőzködnöm kell. Oda se figyeltem, rájuk se néztem, ne lássák az arcom, gondoltam, ne legyenek felismerhető, kiszolgáltatót vagy ilyesmi. Ki tudja, mi lesz ebből.

A sorompón átengedték őket, beértek abba a kis faluba, ami közvetlenül a határ vonala mellett van, vagy inkább rajta. Kis határfalu, ahová az első háború után, határvédelemre, románokat telepítettek. Soha nem járt azelőtt abban a faluban, pedig azt hitte, jól ismeri a környéket még gyerekkorából. Kimentek ennek a falunak a határába, letértek a földútról rá a mezőre. Nyom se volt. Semmi. Előttünk a távolban egy nagy erdő, és ez a nagy erdő már csak vagy száz méterre lehetett, amikor eléjük toppant a sötétből két kiskatona, és: Stai! Stai! – kiabálták.

Lámpa nélkül mentünk, gurultunk összevissza, hangoskodtunk, kerestük az átjárást, ezt én is megállapítottam. Megfordult itt már az embercsempész vagy százszor, mégsem találta. Rosszul tájékozódott, meg hát volt is a fejében. Két katona fegyverrel. Puskával. Ott állnak térdig érő kabátban, terepszínű ruhában, mint valami hegyivadászok. Pedig itt nincsenek hegyek, ez az egyik alföld. Elénk ugrottak, és ránk fogták a fegyverüket. A tiszt azonnal szólt, hogy álljunk meg. Megálltunk. Nagyon gyorsan kiugrott az autóból, és jól összeszidta őket. Itt már nem integetett, nem az ablakon keresztül beszélt hozzájuk, hanem nagyon határozottan kiugrott, és rájuk kiáltott.

Eltávolodott az autótól, ment a két kiskatona is utána. Sokáig beszélgettek, egyezkedtek.

Engem akkor már nem érdekelt semmi. Nem hallgatóztam, nem voltam kíváncsi, miről beszélnek. Féltem. Mit ugrál ez itt?! Mi van? Ez, ez az érzés bennem maradt még napokig, a mai napig, pedig már Németben élek. Nehogy valami baj legyen, vagy mi, mert azt nem élem túl. Pedig csak azt beszélhették, hogy minden irányban biztosítva van a szökésünk, vagyis az én szökésem.

A civil tiszt visszaült a kocsiba, és azt mondta az embercsempésznek, hogy guruljon le egészen az erdő külső határáig. Legurultak. Az erdőnél megálltak. A civil tiszt kiszállt, jött-ment fontoskodva az autó körül, az embercsempész meg felnyitotta a kocsis motorházának a tetejét, mintha piszkálna a motorházban valamit. Az éjszaka kellős közepén. Egy erdőszélen. A töksötétben. A román–magyar határon. A senkiföldje előtt.

Rám kiabáltak, hogy ugorjak, és én gyorsan kiugrottam. A civil tiszt felszólított, hogy menjek utána, és gyorsan kövessem. *După mine!* – mondta. Az erdő szélén volt egy egészen keskeny út, ott még szaladtunk is vagy harminc métert. Szaladtam mögötte. Egy kis árokban derékszöget írt le a határvonal. Nagyon érdekes volt. Egészen jól látható. Mintha egyik csücske lett volna az országnak. Magyarország részletesebb térképein meg tudom jelölni. Ügyelni kellett, hogy az ember hová lép, mert akár vissza is tévedhe-

tett Romániába. Elértünk a következő kis erdősávig, mellette egy újabb kis árok, vízmosás. Egyszer csak ott volt előttem a homokkal leszórt senkiföldje, a semleges terület, amiről tudtam, hogy se az enyém, se a tied. Életemben akkor léptem először külföldre, abban a pillanatban. Aztán megint a sűrű-sűrű erdő. Ez volt Magyarország.

Amikor a kis árok vagy vízmosás alsó partjára értek, a tiszt megfogta a kezét, azt mondta, álljon a háta mögé, és lépkedjen a nyomában mögöttem. Egyértelmű volt, hogy csak szorosan mögöttem haladhatott. Rögtön utánuk, ezeket a nyomokat eltakarították. Mint egy kis csatornában, félméteres keskeny sávban kellett lépdelnem a civil tiszt mögött. Ő, ott, akkor, elmondta románul, elhadarta, hogy merre menjen. Merre menjek?

A civil tiszt adott két támpontot: a fényt, amit majd felfedezek, ha meghallottam a disznóröfögést. Ahol ez a kettő együtt van, ott találok majd egy disznópásztorhoz tartozó tanyát, egy kanászt, aki erős reflektort tart az udvaron, az világítja be a környéket. Megadta a hang és a fény irányát, majd elköszöntünk. Lekezeltünk. Talán még jó utat is kívánt. Megköszöntem a kockázatot, amit értem vállalt, és elindultam az adott irányban. Egy idő után a hang irányított, nem érdekelt a fény. Azt sokáig nem vettem észre, nem volt, fel se tűnt, vagy nem vettem észre.

Nagyon érdekes figura volt ez a civil tiszt, ahogy én a sötétben megfigyeltem és megjegyeztem magamnak. Moldvai vagy oltyán. Kis bajusz mögött ideges ember, aki hadarva beszél. Állandóan cigarettázott, és remegett a keze. Amit értem vagy velem tett, azért halálbüntetés jár, ha elkapják. Vagy ki tudja?! Naponta vagy hetente kitüntetés! Vajon hányszor tette meg ugyanazt az utat a disznóröfögésig ez az ember?

Az embercsempész mindig ezzel dolgozott, ezzel a civil tiszttel. Neki más embere nem volt, nem is lehetett.

Csak azt nem tudom, miért kellett annyi ideig várnom rá. Azzal is gyanút kelthettem, hogy a legdrágább áru voltam. Akikkel az embercsempész összejátszott, azok mind az ő emberei voltak. Svábok, magyarok, románok. Cigányok is. De a civil tiszt csak azokkal a katonákkal játszott össze, akik a sötétben váratlanul elénk ugrottak a határsávban. A közvetlen határmentiekkel nem. Azért futottunk, hogy a határmentieket elkerüljük. Nem sikerült. Azok sem voltak beavatva, akik a falu szélén, a sorompónál megállították a kocsit. Nekik a tiszt úgy adta elő, hogy mi ketten, a közvetítő meg én, hozzá megyünk, a szállására, inni, enni, meglátogatni a feleségét. Aztán majd egyszer, az éjszaka folyamán, vissza is jövünk. Baráti látogatás lesz, ami után majd részegen visszajövünk.

Elköszöntek, elváltak. A civil tiszt visszaszaladt. Az embercsempész várta az autónál. Beindította a motort. Ő pedig átment azon a keskeny kis sávon, s akkor már Magyarországon volt. Átmentem, már Magyarországon voltam.

Éreztem is, hogy itt vagyok. És akkor kezdődtek az igazi gondok.

Egy erdő szélén találta magát, sötét volt, alig világított egy kis holdvilág. A civil tisztól azt az utasítást kapta, hogy menjen az erdő szélén végig. Ő viszont bement az erdőbe, mert azt gondolta, annyira kicsi az a sáv, hogy egy román át is lőhet utána. Hallott ilyeneket, nem lehet tudni. Így aztán bement, majd pedig bekeveredett az erdőbe. Kóvályogott, tévelygett, botladozott, kereste a megadott irányt. Minél inkább kereste, annál inkább elbizonytalanodott. Sűrű, fiatal erdő volt, nagyon sűrű és nagyon fiatal. Attól tartottam, hogy visszatévedek Romániába.

Bőrkabát volt rajtam, ami több helyen felszakadt. Ideges voltam, és izgattott. Még hasonló helyzetben sem voltam soha. Űri gyerek voltam világéletemben. Lyukas zoknim sem volt, nemhogy szakadt kabátom. Orvosnak készültem, nőgyógyásznak. Űriembernek számítottam a környezetemben, akinek van pénze arra, hogy egy-egy jobb cuccot még a nagyon rossz körülmények között is megszerezzen. Külföldről. Jugoszláviából, akár Amerikából is. Például egy márkás farmert. Apám kisvárosban, tartományi székhelyen törvényszéki bíró, anyám háztartásbeli. Katona nem voltam, éhezni nem éheztem soha, mégsem estem pánikba, bár nem sok kellett hozzá. Legjobban amiatt félttem, hogy nem távolodtam el eléggé a határsávtól. Bármikor rám lőhetnek, vagy visszatévedhetek Romániába. Abban bizonyos voltam, hogy most már Magyarországon vagyok, életemben először vagyok itt, külföldön. De abban is bizonyos voltam, hogy nem tudom, merre kell mennem innen tovább. Hiába hallottam a disznóröfögést, fényt nem láttam, és a röfögés is hol innen, hol amonnan bukkant elő, attól függően, hogy éppen benne vagyok az árokban, vagy kívül vagyok. Azt sem tudtam, hogy kell-e magyar katonával találkoznom, vagy sem. Ha kell, akkor mi a fenéért nincsenek már itt, ahol lenniük kell? Félttem, hogy ha majd találkozom velük, akkor kezdődik ugyanaz, amit a románokkal éppen most fejeztem be. És ha rám kiabálnak, hogy állj, ki vagy?! Vagy mit tudom én, mit kiabálnak, akkor mit felelek? Persze ez az állj, ki vagy?! jobban hangzik, mint a stai! Határsértő vagyok, akárhonnán nézem. Ha rám fognak megint egy fegyvert, akkor mi lesz? Nem tudtam, hogy a magyarok már nem védik a határt.

A farmerem elszakadt. Jugoszláviából hozták távoli rokonok. Senkinek sem volt ilyen farmerja, eredeti Lee. Sokáig vártam rá, már nem is reméltem, aztán augusztusban megjött. Mégis megjött. Hosszú volt, vágni kellett a végéből. Mindegyik farmer végéből vágni kell, de a Lee-ből a legtöbbet. Elvittem apám barátjához, a szabóhoz. Megmért, rövidítse le a méretemhez. Megtörtént, aztán érte mentem. Nagy gebasz van, mondta a szabó, apám barátja. Nehezen tűri a vasalást, de megcsináltam. Ilyen éle lett a farmerednek, fiú. Büszke lehetsz rá!

Fél óráig, háromnegyed óráig bolyongott, amikor egészen közelről meghallotta a disznók hangját. Akkor rögtön meglátta a fényt is, ami hozzájuk tartozott. Innen már könnyen jutott el a tanyáig, ha lehet annak nevezni. Nagy kutyái voltak a kondásnak, nem tudta megközelíteni, mert ugattak,

vicsorogtak. Nem volt ott ház, nem volt ott tanya, nem volt ott semmi olyasmi, amiről a román civil tiszt beszélt. A kondás egy barakkban lakott. A határ mindössze száz-százötven méterre tőle, viszont annyira kacskaringós, hogy fényes nappal is el lehet tévedni. Mesélte később, hogy többször is járt odaát. Átjárt Magyarországról Romániába, csak úgy átsétált, amikor olyanok voltak a viszonyok, amikor még nem volt így elmérgesedve az élet. Nappal lehet látni onnan, tőle a románokat meg a román temetőt. A kis román telepes falunak a temetőjét, meg a románokat. Így mondta.

Amikor az ugatásra kijött a kanász, én csak annyit kérdeztem tőle, hogy Magyarországon vagyok-e. Még akkor sem voltam teljesen biztos ebben. Mondta, hogy igen, jöjjön. Elmondta később, hogy nap mint nap jönnek. Jösztek. Jövünk. Egy éjszaka nyolcan-tizen is átszöktek ugyanazon a szakaszon. Átszöktök, szökevények. Ő már megszokta, hogy odajönnek. Szerintem meg is bízták a fogadásukkal. A románok is mindig ezt az irányt adják meg ezek szerint mindenkinek, mert mind oda érkeznek, hozzá, ehhez a disznópásztorhoz.

Leültette, kínálgatta pálinkával és cigarettával. Az italt nem fogadta el, sohasem iszik, de rágyújtott. Mondta, hogy nyugodtan üljön le, majd ő értesíti az illetékeseket.

Akkor éjszaka, azon a szakaszon kivételesen én egyedül szöktem át. Csodálkozott is ez az ember: máskor nyolcan-tizen jönnek, mondta, maga meg csak egyedül. Ez nagyon furcsa lesz. Ebből adódtak aztán a kellemetlenségek, mert ha valaki egyedül átjön, ha egyedül szökik, az gyanús. Később kémnek hittek. Ha négyen jönnek, és négyféleképpen beszélnek, vagy egyformán beszélnek, akkor már a belügyes össze tudja állítani a képet. Neki vannak olyan információi, amelyek nekem nincsenek. Így, egy ember, egyet mond. Mondhat ezt is, mondhat azt is, amíg ki nem forgatják. És ezek ott értenek hozzá, hogy jól kiforgassanak.

A disznópásztor bement a közeli kis faluba és onnan szólt be telefonon a községbe. Visszajött olyan háromnegyed óra múlva, és azt mondta, üljön nyugodtan, majd jönnek. Rá egy fél órára megérkezett egy autó, egy önkéntes rendőr, egy öreg nyugdíjas, aki magával vitt a községbe, a lakására. Kérdezte, hogy honnan jött. Honnan jöttem. Megmondta. Kávével kínált, kiállított egy jegyzőkönyvet vagy valami hasonlót. Ez volt az első papírja Magyarországon. Ez az ember már papíron adta tovább a katonáknak. Az önkéntes a lakásáról telefonált a határőrsre. Egy katonai dzsippel jött érte két fiatal srác, két magyar határőr. Meglepte az öltözetük. Olyan volt, mint a románoké. Hasonló. Elbeszélgettek. Ezek a srácok rögtön bevitték a községbe, ahol a határőrségnek van egy laktanyája. Ott átvette egy százados. Talán százados. Nem ismerem a magyar rendfokozatokat.

Ez csak annyit kérdezett, ki vagyok, mi vagyok. És újra felvettek két-három adatot. Elkérte a személyi igazolványt, és viccelődött velem. Viccelődött velem.

Tévét is nézhetett a klubteremben. Végig egyedül volt. Az egész körzetben nem jött át akkor senki. Ez nagy dolog. Ritka dolog. Már tizenegy-tizenkét óra körül járt az idő, éjszaka. Ami meglepte, és amin elgondolkodott: azon az éjszakán egyetlen személyért, érte, két autót mozgattak. Mert itt elüldögélhetett volna reggelig, de azt a katonák nem várták meg. Ismerték a menetrendet: ha éjfélig nem jön senki, akkor már később sem jön senki. Ez a százados vagy milyen rangú katonatiszt újra telefonált. Eltelt vagy negyvenöt perc, és érte jött egy hátul elkülönített, ketreccel felszerelt mikrobusz. Csak érte. Ebbe a ketreche ültették, mellette katona gumibottal. Mint egy kutyát, úgy szállítottak. Elöl is ültek ketten. Azok a katonák, akik felszedték a disznópásztornál, nem őriztek, nem törődtek vele. Ezek már vigyáztak rám. Egy vézna, sovány, ártatlan ábrázatú kiskatona őrizte. Vagy negyven-ötven percig utaztak, végig nagy sebességgel.

Nagyon élveztem. Nagy élmény volt először magyar földön egy ilyen éjszaka. Mint amikor a nagy maffiózókat viszik a tárgyalásukra megbilincselve. Engem nem bilincseltek meg, mégis olyannak láttam kívülről magam, mint azokat. Néztem hátra, ki a hátsó ablakon, néztem a kanyarokat. Örültem nagyon. Csak átjutottam. Már itt vagyok. Vagyis ott.

Bevitték egy kisvárosba, ahol egy egész kaszárnya volt a szökevényeknek berendezve. Ez volt átalakítva ideiglenes szállássá. Termeket alakítottak ki ágyakkal. Iskolai tornateremnek néztem. A hátsó részben fürdő. Bevezették egy terembe. Senki sem volt ott rajta kívül, de volt vagy húsz ágy, azt mondták, lefekhet. Nyitva hagyták az ajtót, és az ajtóban egy ór állt egész éjszaka, a külső ajtó zárva. Nem törődtek vele. Nem érdekelte őket, mi történik velem.

Látták, hogy nincs velem probléma, fáradt is voltam, stresszben is voltam, több hét után először boldog. Látszott rajtam. Nagyon gyorsan lefeküdtem. Egész reggelig egyedül maradtam.

Reggel hat óra körül ébresztettek. Megmosakodtam, és hát, ahogy tudtam, ott a fürdőben összeszedtem magam. Szappan, törülköző nem volt nálam. Vittem magammal váltónadrágot meg egy pulóvert, valahonnan előkerült, számítottam rá, de törülközőről nem gondoskodtam. Mire elkészültem, fél hétre, jött egy társaság. Nyílik az ajtó, és négy vagy öt ember jön be. Szökevények, határátlépők, mint én.

Hét óra körül kaptam egy nyomtatványt, egy kitöltendő ívet, amit nálunk formulárnak mondanak. Adtak írószerszámot is. Hamar kitöltöttem. Fél kilenc felé megint érkezett egy csoport szökevény. Ekkor jöttek vagy tizenvalahányan. Volt köztük, akit látásból ismertem. Reggel szökhetek át, vagy feltartották őket valahol. Hogy engem éjszaka miért hoztak ide be, nem tudom. Nem akarták, hogy egyedül ott kint aludjak, vagy... Nem tudom megfejtani. Kitöltöttem a nyomtatványt. Az adataim már szerepeltek rajta, ez volt a lényeg, meg egy indoklás, amit meg kellett írnom arról, hogy miért szöktem át, és mik a terveim. Megírtam. Ha nem maradhatok

Magyarországon, Németországba akarok továbbmenni. Becsüs vagyok, nem simlis, régiségkereskedő.

Ekkorra összegyűltünk már huszonhatan, mindenki elkezdte töltögetni az íveket. Mivel én érkeztem leghamarabb, engem szólítottak elsőnek. Elsőnek nagyon rossz lenni.

Megérkeztek a belügyesek is. Behívták egy terembe. Nyakkendős civilek, négyen-öten forgolódtak, fontoskodtak. Egy nyakkendős, bajuszos ürge ült az egyik asztalnál. Foglaljon helyet. Leült. Előtte a kitöltött nyomtatványom. Először egypár adatot kérdeztek tőle újra. Honnan jött? Kicsoda maga? És aztán meglepetésszerűen és durván rátért a tárgyra: hogy jött át a határon? Magyarázza el, milyen úton és hogy szökött.

Engem persze odaát megfenyegettek, nehogy eljárjon a szám, nagyon vigyázzak. Hát itt, ebben a teremben elkezdtem mindenfélét összehordani, nem voltam felkészülve, mindent mondtam, amit kitaláltam, ami eszembe jutott. Na, de ezeknek az nem volt elég. Nem lehet őket olyan könnyen átverni. Úgy kiforgatott, úgy megforgatott, olyan kérdéseket tett föl, hogy már én is észrevettem magamon, hogy ellentmondásosan tálalom a dolgokat. Rám is pirított: hazudik! Hazudok?! Nekem ilyet még sohase mondtak. Ki hozta magát? Ki küldte magát? Magát visszaküldjük, ha összevissza hazudozik.

Mondtam is neki, hogy én garanciát vállaltam, megígértem azoknak ott, akik segítettek, hogy nem árulom el őket. Erre a kihallgatóm azt mondja: mit gondol maga, átmegyünk és azokat is kihallgatjuk, vagy mi? Reklamálunk majd a románoknál, mi? Mit gondol maga? Hogy gondolja? Tudnunk kell pontosan, hol jött át, hogyan jött át, különben visszaküldjük.

Ennyi elég volt. Szégyellem, de elmondtam, ki hozott, hol hozott. Konkrétan. Mindent. Erre azt mondja, hogy amit én itt összehordok, az mind hazugság. Kicsoda maga? Tudja, kicsoda maga? Majd én megmondom!

Maga az S-i határőrös parancsnokának a fia, mondja. Hogy mi? – kérdelem, össze tetszik téveszteni valakivel! Hát hogy?! Hát hogy, mondom: hát hogy?! B.-t, akinek a nevét ide leírta, B.-t honnan ismeri? – kérdi. A nagybátyám, mondom, azért írtam oda le. Volt ugye olyan rovat, hogy milyen rokon él itt Magyarországon. B. igazából nem a nagybátyám, hanem a nagynéném férje, de az ő neve országosan ismert, író, ezért neveztem meg őt, és nem a nagynénémet. Hívják fel telefonon, mondom. Ott a telefonszám. Nem hívjuk, mondta. És nem hívták föl. Addig forgatott jobbra meg balra, aztán meg vissza, hogy azt se tudtam, mi lesz ebből. Nem is sejtettem, mikor lesz ennek vége. Nagyon rám ijesztenek, mondtam. Hát persze, mondta ő. Jegyzetelt egy lapszélre, én meg ágaskodtam. Rám szólt: maga mit leskelődik?! Érdeklí magát, amit én itten írok? Mondom: hát csak...

Hátrazavarta. Menjen oda az ajtóhoz, mondta ez a másik civil tiszt, és ott maradjon. Hátrament. Aztán még kérdezősködött, ő meg védekezett. Azt hitte, hogy védekezik. Már majdnem elsírta magát.

Elképesztő látvány lehettem. Csaknem két méter magas vagyok, és száz kiló fölött. Ha még sokáig kínoznak, elbőgöm magam. De hát uram, én nem az vagyok, akinek gondol. Össze tetszik engem téveszteni, mondtam. Akkor fiókot nyitott, babrált valamivel. Később megtudtam, hogy talán még magóra is veszik a beszélgetéseket, csak hát azt nem közlik senkivel. Majd megmondom én, kivel tévesztem össze, mondta, belökte a fiókot, és ezzel elengedett.

Kémeket kerestek, mert a románok rendszeresen kémeket dobtak át. A kémen látszik, hogy kém. Akiket ott összegyűjtöttek, munkások voltak, mindegyiken látszott, hogy munkás. Mindegyiken látszott, hogy szerencsétlen. Azt gondolta, hogy egyedül ő nem kémgyanus, merthogy egyedül jött, meg nem úgy néz ki, mint azok. A kémek nem egyedül jönnek, csoportba verődnek, hogy ne tűnjenek kémnek. Ellentmondásos dolgokat akartak rákenni. Bedobják az embert a vízbe, aztán ki kell úszni. Akkor ő még nem tudta, hogy neki sikerült.

Tizenöt-húsz perc múlva behívták egy másik terembe. Itt már rokonszenvesebb alak fogadta. Na, üljön le ide velem szemben, és őszintén mondjon el mindent úgy, ahogy volt. Elmondta megint ennek is. De azt is, hogy a kollégája miket állít róla. Meg kell magának is értenie, nekünk itt mindenkit ellenőrizniünk kell, mondta. Igen, mondta ő, megértem, ez természetes. Én is ezt tenném. Az ideiglenes tartózkodási engedélyt a harmadik kihallgatójától kapta meg.

Áttestem három kihallgatáson, és akkor még meg kellett várni, amíg mind a huszonhatal nem végeznek. Én azt gondoltam, amikor ebbe a lakatnyába vittek, hogy minden nagyon hamar fog menni. Nem tudtam, hogy mindenkit kihallgatnak, és ezzel elhúzódik a dolog. Előbb ezek az alapos kihallgatások, aztán meg a várakozás a többire. Akik csoportban jöttek, azokat mindig újra és újra behívták. Tízszer egymás után. Mindenkiből azt akarták kiszedni: kinek fizettek, ki volt a szöktető, ki volt az összekötő, részt vettek-e a szöktetésben katonák vagy tisztek, név szerint. Azok elmondták háromféleképpen, akkor újra kezdődött mindent előlről. S aztán azok is összejátszottak. Stresszben tartottak mindenkit. Láttam, kipirosodva jött ki mindenki a teremből. Nagyon sokáig kefélték a társaságot. Nekem még szerencsém volt, hogy egyedül voltam. Amit mondtam: ez van, ha hiszik, jó, ha nem, nem.

Amikor kihallgatják, az ember mindenfélét mond. Az első kihallgatáson mindig egyedül van az ember, ráadásul pizsamában a nagykabát alatt. De a másodikon ketten voltunk, sőt: egy időben többen voltunk bent. Hárman, négyen is. Engem kérdez, kihallgat, én felelek, és közben, amit mondok, hallják a többiek. Akkor még nem lehet tudni, ki lesz az, akit majd visszaküldenek.

Mikor kiosztották a tartózkodási engedélyeket, akkor vette észre, hogy három srácot, három fiatal fiút, tizenöt-tizenhat éveseket, és egy olyan har-

mincöt éves fiatalembert visszaküldenek. Nem kapták meg a papírokat. Vidéki kölykök voltak, viccelt velük a belügyes, hogy az anyátok útra tett, felvettétek az útipoggyászt, aztán elindultatok világot látni. Úgy is kezelték őket. Írni alig tudtak, adatokat sem tudtak szolgáltatni. Ezeket kiutasították. Vissza. Hová küldjék őket, nevelőotthonba? Hová?

Volt egy fiatalember, akinél más probléma merült fel. Nem volt személyazonosságja. Nálunk azt buletinnek mondják. Négyen jöttek egy csoportban, két férfi, két nő, és ennek nem volt semmije. Ismertem látásból. A-ban dolgozott, mint szabó. Emlékeztem az arcára. Azt beszéltek ott az emberek, hogy ez a szabó a szekunál, vagyis hát a belügyeseknél volt sorkatona annak idején, na de hát ez is... Ez semmire nem bizonyított. Ez nincs feltüntetve sehol, ezért valakit nem küldhetnek, nem adhatnak vissza.

A srácok nem nagyon fogták föl, mi történik velük, ha visszamennek, hát visszamennek. Sárosak voltak, az egyiknek lyukas volt a cipője is, úgy néztek ki... azok úgy néztek ki... Szakmájuk se volt, csak nyolc általános... Mit akartok, kérdezte tőlük az egyik belügyes. Nem akartak azok semmit.

Ez a harmincöt éves szabó megvadult, amikor megtudta, hogy visszaküldik. Bennhagyta a kabátját. Amikor kihozták utána, széttépte, és majdhogynem kényszerrel vitték onnan el. Összeszedték és felrakták egy autóra. Ezeket kiviszik egy határátkelőhelyre és átadják őket a románoknak, akik aztán jól elverik őket. Maradandó sérüléseket okoznak, szándékosan, nem gumibottal.

A szabót sajnálta. Gyerekei voltak, két házasságból. Ki tudja, ki vagy mi elől szökött volna. Vasalt-e már farmert élire?

Gyorssegély címen kaptunk ötszáz forintot, plusz útiköltséget. Én Pestet mondtam végső úti célnak.

A magyarok nem ellenőrzik a határt. Azt mondják, minek? Pedig nem jelentkezik ám mindenki a disznópásztor tanyáján vagy a határőrsön, hanem egyenesen Pestnek indul. Akinek volt pénze és stoppal, alkalmi járművel feljött, azóta sem jelentkezett sehol. Ha a románok kémet akarnak átdobni, átdobják éjszaka, az itt lebonyolítja két-három nap alatt a dolgait. Pesten elvegyül a kétmillió ember között, ki is nyírhat két-három embert, még szerezhethet is fontos információkat, gyűjtogathat is, és a zöldhatáron szépen visszamegy. Egy terrorista miért jelentkezzen le?! Egy terrorista ideiglenesen jön. Azt fizetik otthonról, nem azért jön, hogy itt maradjon. Nincs ilyen eset? Kell hogy legyen. Ilyen könnyelműen nem lenne szabad őrizetlenül hagyni a magyar határt. Hogy a katonák csak eltűnnek, és ki tudja, mi történik a határon éjszaka. Nem lehet ezt így csinálni. Legyenek ott a katonák, ahova valók és figyeljék a mozgásokat.

1988-ban szöktem Szatmárnémetiből, pizsamára öltözve. Megnősültem, kétszer elváltam, gyerek nincs, Münchenben élek. Nem járok haza. Nem tudom, hol van.

BENESÓCZKY LÁSZLÓ

Két kő

*Két különböző kő vagyunk.
De tud-e egy kő sírni?
De tud-e egy kő meleget sugározni?
Tudok-e sajnálni egy követ?*

Három álmom

*Három, vörös, részeg álmom:
ezek a menedékeim.*

Az egyik

*Éget, éget, kiéget,
kiégetett cserépkancsó leszek.
Ültek a bakon vibráló, büszke,
gyilkos emberek. Mellényük volt a lelkük.*

A másik

*Egy sárga aluljáróba egy vöröslő éjjel.
Feljebb barnásabb kőfalak.
A bíbor ködben elégedetten
ballag lefele két alak.*

BENESÓCZKY LÁSZLÓ
(1992, Budapest) szabad-
úszó újságíró szülőváro-
sában. A Pázmány Péter
Katolikus Egyetemen
kommunikáció- és
médiatudomány alapsza-
kon diplomázott, jelen-
leg a Budapesti Műszaki
Egyetem mesterszakos
hallgatója. Versei az
Accordia kiadó antológi-
áiban jelentek meg.

A harmadik

Megtértem barna nád,
barna zsúptető alá.
Körbenézek – meszelt falak.
Sötétedő udvar – piszkosfehér libák.
Brazília felé húzó vadludak.
Hegedűtok az asztalon.

Nézem az erem: meleg.
Darabánt Dezső megtalált.

A meszelt fal pereg.

Bámulni hűvös délutánba

vörös kenud már kifakult elindulsz
kiszívott eget tükröz már a hullám
hajó előbb indult el kikötőből
vajon ki lehet októberben kompon

nem akarsz most csárda felé evezni
pedig eltévednél nádasok között
és szívesen lennél itt most lánnyal, ő
is csak bámulna hűvös délutánba

nem akarsz most sziget felé se menni
úttörő-sziget kamaszkorod álma
hány lányt akartál ott már le se jöttek
betoncölöpök vigasztalón néznek

*hajtottál most bele vén nádcsoportba
valami madarak rebbenése még
horgász nem fog halat stég elvadulva
hegyek illata csitít most hull feléd*

*evezni vadul rezervátum felé
akarsz halivadéknevelőt most nem
megtalálni apám szomorú miért
lesz ezentúl bámulna ő is hűvös
félhomályba*

BIRÓ ÁRPÁD

Summer kitchen

Szereplők:

Anyus, Apus, Teréz, András, Pityu, Bruszli, Ferus, Nő, Hajnalkám, Hajnalkám párja, Sári néni, Plébános, Lelkész

A színen több idősík váltakozik, a díszlet azonban mindvégig ugyanaz: egy vidéki ház szobája régimódi berendezéssel, amelyet majd a különböző idősíkok szereplői töltenek meg saját korukra jellemző tárgyaikkal. Idő feletti tér.

1. jelenet

Éjszaka. A színen megjelenik Anyus mint fiatal lány, hálóiingben, egyik kezében petróleumlámpa pislákol, a másikban bőrönd. Óvatosan lépked, hogy ne csapjon zajt. Kabátot vesz magára, cipőt húz. Leül a kanapéra. Vár valamire. Néha felfeláll, az ajtóhoz rohan, kinéz. Az órát kémleli. Türelmetlen. Nyílik a szobaajtó. A lány összerendezzen. Odalép hozzá a másik nő, a lány sírni kezd. A nő csitítja.

ANYUS (lány): Azt mondtá, tizenkettőkor. Negyed egy, és semmi. Azt mondtá, tizenkettőkor, hogy elszökünk, hogy elvisz innen. Nem lesz baj.

NŐ: Kincsem, bogaram! Eredj vissza!

ANYUS: És akkor?

NŐ: Eredj vissza! Ráérünk gondolkozni. Megvan az ideje mindennek.

ANYUS: Nagy baj lesz.

NŐ: Majd elmúlik. Na, gyere!

A nő visszamegy a szobába, eloltja saját petróleumlámpáját. Ahogy az anyusé is kioltódik, megszörren egy mobiltelefon. Előveszi a hálóiing zsebéből. Csak az világít. Megváltozik a hangja. Idősík-váltás.

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE (1993, Nagyvárad) a BBTE önálló magyar nyelv, kommunikáció, közkapcsolatok szakain végzett, a kommunikációs készségfejlesztés mesterképzés másodéves hallgatója és a nagyvárad Szigligeti Színház kommunikációs felelőse. Színházi tárgyú szövegeit a Korunk, a Játéktér és a Várad közölte. Morzsák című első dramolettjét az Oberon Csőszínház vitte színre (2012), Szent László csudatettei című mesejátékát a Szigligeti Színház Lilliput Társulata mutatta be (2015).

2. jelenet

ANYUS: Kincsem! Baj van? Hogy itt, hogy mikor? Hát ez... apjuk, apjuk!
Hallod?! Gyertek, na!

Anyus kitörő örömére kutyaugatás hallatszik, megmozdul a ház. Fények fel, sürgés-forgás a lakásban. Anyus meg Teréz beszélgetnek. Körülöttük sok öregasszony tesz-vesz.

ANYUS (*készülődik*): Apád?

TERÉZ: Nem tudom.

ANYUS: A csigatészta?

TERÉZ: Nem tudom.

ANYUS: Bruszlí a piákkal?

TERÉZ: Nem tudom.

ANYUS: Kár is veled beszélnem. Jön a Feri, elvisz a városba. Félóra kozmetika, óra-másfél fodrászat. Addig itt foglald le magad valamivel. Oldj keresztrejtvényt, mit tudom én.

TERÉZ: És András?

ANYUS (*gúnyosan*): Nem tudom. Ha látod apádat... mindegy.

András jön be az ajtón, amikor Anyus épp kifelé tart.

ANYUS: Kár volt jönni, úgylis csak annyit tud mondani, hogy nem tudom.

Anyus el.

ANDRÁS: Mi a baja?

TERÉZ: Nem tudom.

ANDRÁS: Hé! Mi a baj?

Megcsókolná, de jön egy asszony. Többször játsszák el ugyanezt.

ANDRÁS: Mi ez a népvándorlás?

TERÉZ: Jött a falu, hogy segítsen.

ANDRÁS: S csak nyugdíjas asszonyok laknak itt?

TERÉZ: A többi a kocsmában van.

ANDRÁS: Készülnek a lakodalomra?

TERÉZ: Alapoznak. És közben a Posta Ferin röhögnek, mert jól utánozza a tüzelő kandúr hangját.

ANDRÁS: Apád?

TERÉZ: Nem tudom.

ANDRÁS: Anyád?

TERÉZ: Végigkérdezed az egész rokonságot?

ANDRÁS: Beszélteél vele?

TERÉZ: Igen.

ANDRÁS: Miért nem ezzel kezded?! És?

TERÉZ: Semmi.

ANDRÁS: De hát akkora itt a felhajtás, hogy észre sem vennék, ha mi is...

TERÉZ: Anyám hallani sem akar róla. Nem vagy elég jó neki.

ANDRÁS: Nem anyádat akarom feleségül venni.

TERÉZ: Akkor is.

ANDRÁS: Vagy már neked sem...?

TERÉZ: Nem erről van szó.

ANDRÁS: Akkor miről? Bántja a szemüket, hogy nekem nincs milliós merdzsóm, csak egy szaros kölcsönkért Pegasom? Az egyik veje Floridából repül, a másik kölcsönbiciklivel jár a szomszéd faluból. Majd jelöltem magam polgármesternek, hogy kifutópályát építtessenek a legelő mellé. Mit mellé? A legelő közepére. A tehének vonulási irányára merőlegesen.

TERÉZ: András...

ANDRÁS: Nem tehetek róla, hogy az ott olajmágnás, én meg tanító bácsi.

Szeretlek, Teréz. Én... én... én felülök erre a kölcsönbiciklire, és ezzel tekerem a városig, hogy menyasszonyi ruhát vegyek neked. Mindent elintézek. Te csak igent kell mondj nekem a plébánosotok előtt.

TERÉZ: Nem lehet...

ANDRÁS: Nem szeretsz?

TERÉZ: A plébános is a kocsmában van. És Zámbó Jimmyt énekel.

3. jelenet

Régi húsvét. Locsolkodásra készülnek. Anyus, Apus és Bruszlí ülnek az asztal körül, amelynek közepén egy tál piros tojás van. Anyus nem figyel, a hasát nézegeti, meg-megsimogatja, mintha barátkozna vele.

BRUSZLÍ: A városba, mi? A majom. Nem kellett volna neki bedőlni. Az ilyen majmoknak soha. Látszik az ábrázatán, pont, mint az apja. Lop, csal, hazudik. És az ilyenek mindig megússzák. Azt hiszik, hogy az apjuk a néptanácsból majd megbeszéli a Jóistennel is. De nem, a Jóisten nem áll szóba az ilyen majmokkal.

Szünet.

APUS (*imponálni akar*): Nagyon finom ez a sütemény. Te sütötted?

ANYUS: Nem.

BRUSZLI: Máskülönben a város szép hely. Én is oda készülök. Van ott valami haver, vagyis haverek. Azt mondták, szereznek helyet valami sántieren. Jó hely. Csak hát nem értem pontosan, mi ez a sántier.

APUS: Építkezés.

BRUSZLI: Ja. Nem taknyoknak való hely akkor. A város is ilyen. Nem taknyoknak való. Ott nem az van, hogy szevasz, szomszéd, adjál már egy tojást. Nem. Ott ilyen farkasordító törvények vannak. Ha ott leszek, majd látogass meg. Azt mondta a haver, vagyis a haverek, hogy maximum két hónap. Maximum! Úgyhogy nem nagyon akarok én itt semmibe belefolyjni. Meg nincs is nagyon mibe. Hát mégis, mi lenne? Menjek a kábelgyárba?

APUS: Én szívesen itthon maradok. Apámék...

BRUSZLI: Van, akinek mindig könnyebb lesz. Akinek apja-anyja, hát annak ne sírjon a szája. Meg úgy vagyok vele, hogy ha megyek, akkor az bátorság is. Itt hagyni ezt a szaros falut.

APUS: Te is szeretnél elmenni innen?

Anyus zokogásban tör ki, és a másik szobába rohan.

APUS: Mondtam valami rosszat?

4. jelenet

Teréz magazint olvas. Belép Pultos Pityu, kezében virág és egy üveg olcsó pia. Körülbelül tíz évvel idősebb Teréznél. Kopog.

TERÉZ: Minek kopogsz, ha már bent vagy.

PITYU: Udvariasság.

TERÉZ: Mióta vagy te ilyen udvarias?

PITYU: Hátszen ismersz. Pultos Pityu az udvarias pultos.

TERÉZ: Igen.

PITYU: Örömapa, örömanya sehol, csak örömlány?

Ahogy kimondja, rájön, hogy mást jelent a szó.

TERÉZ: Azt hittem, apám nálatok van.

PITYU: Még ma nem láttam. Köszönteni akartam, gratulálni ehhez az örömhöz, hogy gyarapodik a família. Fontos, hogy gyarapodjék, mert akkor a falu is. Hát milyen szomorú már... emlékszel, mennyien szaladgáltunk a töltésen régen?

TERÉZ: Rég volt. Azóta már felcseperedtünk.

PITYU: Jót tett neked ez a cseperedés, hogy úgy mondjam.

TERÉZ: Igazán?

PITYU: Sokan irigyelhetik eztet a cseperedést.

TERÉZ: A mellemre gondolsz?

PITYU: Neeem. A jellemedre. Kapós vagy, mi?

TERÉZ: Ez milyen kérdés?

PITYU: Hülye kérdés, zéró pont. Persze, hogy kapós vagy. Ki nem akarna ebben a faluban egy ilyen jól... felcseperedett lányt? Mindenki a lábaid előtt hever, igaz?

TERÉZ: Nem kell túlozni.

PITYU: Egy ilyen lánynak egy igazi férfi kell. Egy jó helyi csődör.

TERÉZ: Mondj kettőt!

PITYU: Például a Bruszli. Hát nem is olyan városi kell neked. Nem mondom, azok közt is vannak biztos becsületesek, meg hát azoknak is csak van lábuk meg fejük, csak azt néha a seggük helyén tartásák. Meg itt vagyok én is... itt ez a kocsmá, a kocsmám, jól megy, látod. Van fürdőszobám, csak várni kell a meleg vízre, míg felfőzi a bojler. Lesz csempe is. Meg csempekályha. A testem is jó... nem a szálában edzem, a krumpliföldön... ottan nem kell fizetni. Na, spórolok is, látod? Hogy legyen miből...

TERÉZ: Miből?

PITYU: Miből venni.

TERÉZ: Mit venni?

PITYU: Ami kell.

TERÉZ: És szerinted nekem mi kell?

PITYU: Há, nemtom. Akármi.

TERÉZ: Na ez a baj, ez az akármi. András tudja, mi kell neked.

PITYU: Az a kis takony?

TERÉZ: Nagyon becsületes fiú. Azt tervezzük, hogy a városba költözünk, miután elvesz feleségül.

PITYU: Én azt mondom, jól gondoljad meg. Egy ilyen dolog örökre szól.

TERÉZ: Köszönöm a tanácsot.

PITYU: Na, hát ezt akkor én itt hagyom. Ezt neked. Ezt meg apádnak.

TERÉZ: Köszönjük szépen.

PITYU: De azért az esküvőn... szabad majd egy táncot?

TERÉZ: Egyet igen.

PITYU: Akkor találkozunk.

TERÉZ: Szia.

5. jelenet

A szekrény ajtaja hirtelen kinyílik. Apus lép ki belőle, Teréz ijedten.

APUS (*részeg*): Mindent hallottam!

TERÉZ: Mindent?

APUS: Hol a pia?

TERÉZ: Milyen pia?

APUS: Amit Pityu hozott, hogy gratuláljon.

TERÉZ: Nincs...

APUS: Ott van a kezekben, adjad ide. Ne dugdod a hátad mögé, már láttam.

Azt is hallottam, hogy a töketlen polgármester lesz, és repülőteret épít a teheneknek.

TERÉZ: Azt csak úgy mondta. Vicc volt.

APUS: Hallgass ide, az egész életünk egy vicc. Egy baszott vicc, hogy ezek itt mind anyádnak dolgoznak, az meg tollászkodik isten tudja, hol, meg szidja őket egész álló nap. Lusta picsáknak hívja őket a hátuk mögött. Asszed, nem tudom? Itt verjük a nyálunkat ennek a kovbojnak, oszt azt se tudjuk, hogy hívják. Ki tudja, lehet, hogy bokszos vagy muzulmán!

TERÉZ: Ha szeretik egymást, nem mindegy?

APUS: Már hogy lehet szeretni egy bokszost? Filmen jópofák, de hát na. Meg egy muzulmán? Ramocsaházán? Mindenki arról fog beszélni, hogy terroristákat tartunk.

TERÉZ: András se nem muzulmán, se nem bokszos képű. Mégsem akarja Anyus látni.

APUS: Mert kölcsönbiciklivel jár, azért.

TERÉZ: A tanári fizetésből erre futja...

APUS: Na meg ez is... hát ki a seggem akar tanító bácsi lenni? Mondjam meg az őszintét? Megmondom. Ha olyan nagyon akarna saját biciklit, megfogná a munka végét és kimenne kapálni. De a napszámhoz lusta.

TERÉZ: Ti ezt nem értitek...

APUS: Különbem meg bánom is én! Rendes fiú. Ha szeretitek egymást, akkor mindegy. Fő, hogy egészség és megértés legyenek. Felőlem akár ma is megkérheti a kezéd.

TERÉZ: És Anyus?

APUS: Jó, hogy mondod.

Kiveszi a lány kezéből a piát, és kisomfordál, újabb búvóhelyet keresve.

6. jelenet

Vissza az időben. Anyus készülődik a saját esküvőjére. Menyasszonyi ruhában szomorkodik a szobában, egyedül. Nézi magát a tükörben, simogatja a megnőtt pocakját – babát vár. Kisvártatva belép Ferus. Farkasszemet néznek.

ANYUS: Azt ígérted...

FERUS: Hogy elviszlek a városba. Tudom.

ANYUS: Tizenkettőkor.

Ferus hozzálépne Anyushoz és megfogná a hasát, Anyus elhúzódik.

FERUS: Ez a gyermekünk?

ANYUS: A gyermekem.

FERUS: Elviszlek.

ANYUS: Hazudsz most is.

FERUS: Gyere velem.

ANYUS: Nekem ma van az esküvőm. Boldog vagyok, hogy kaptam magamnak egy jóra való férjet.

FERUS: Az egy töketlen.

ANYUS: Egy jóra való férjet, aki szeret és nem hazudik nekem.

FERUS: Most te hazudsz neki. Emlékszel, hogy beszéltél a városról? Hogy mennyire szeretnél jönni? Most már van minden, lakás, fürdőszoba, most már mehetnénk mind a ketten. Mind a hárman.

ANYUS: Nem hozok szégyent a családomra.

FERUS: Ez az utolsó válaszod?

ANYUS: Igen.

FERUS: Én vissza fogok jönni.

ANYUS: Boldog családban fog felnevelkedni. Lesz neki apja, aki már most szereti őt.

FERUS: Hogy fogják hívni?

ANYUS: Teréz. A vőlegényem nagyanyja után.

FERUS: Hát akkor...

ANYUS: Viszlát.

7. jelenet

Jelen idő. Teréz olvas, belép Bruszlí.

BRUSZLÍ: Hozom a piákat, vigyázzanak.

TERÉZ: Jó napot, Bruszlí.

BRUSZLÍ: Adjon Isten. Hát felcseperedtetek.

TERÉZ: Igen, jót tett nekünk a cseperedés.

BRUSZLÍ: Hajnalkámat nem tudom, de hogy neked jót tett a cseperedés, azt látom.

TERÉZ: Ezt már megbeszéltük ma Pityuval.

BRUSZLÍ: Oszt, kivel megy ez a megcseperedett lányka a lakodalomba?

TERÉZ: Andrással.

BRUSZLÍ: Azzal a takonnyal?

TERÉZ: Nagyon becsületes fiú, az iskolában mindenki szereti.

BRUSZLÍ: Milyen férfi megy tanító néninek, ha nem egy takony?

TERÉZ: Tanító bácsi. Mint régen, a tanítók.

BRUSZLÍ: A lónak a csecsét tanító. Asszonyunka. Taknyoknak való. Olyan ez, mint a melegházban termett paradicsom, kiviszed a szabad levegőre, oszt elfonnyad. Mit tud egyáltalán az ilyen? Kapálni tud? Dehogya tud.

TERÉZ: Tud angolul. És ez most fontos.

BRUSZLÍ: Hajnalka biztosan megtanította a vőlegényét magyarul.

TERÉZ: Szerintem pedig még Hajnalkám is elfelejtett magyarul.

BRUSZLÍ: Majd elfelejtek én is.

TERÉZ: Hogyhogy?

BRUSZLÍ: Hát elmegyek.

TERÉZ: Hova?

BRUSZLÍ: Minél közelebb a nyugathoz. Egyelőre a városba. Ott van a befektetés, apja! Egy haver szolt, hogy van valami építkezés, egy lakóparkot húznak fel a városban. Oroszok. Vagy kínaiak. Vagy mittomén, valami pénzesek. Megszedem magam, s dobbantok. Svájcba, Olaszba, Angliába, mittomén, de inkább Olaszba.

TERÉZ: Hogy nem Spanyolba? Hát ott a testvére..

BRUSZLÍ: Nem, oda nem. Azt hinnéd, ott meg lehet szedni magad. Ott csak epret szedni lehet. Abból ládányi sokat. Per láda fizetik őket, per láda. A fólia akkora, mint egész Ramocsaháza, baszod. Inkább Olaszba. Ott van a nagy élet, ferde torony meg szpágété bolonyéze! S mi van itt? Kilenclyukú híd, az.

TERÉZ: Az mitől lesz jobb?

BRUSZLÍ: Mi?

TERÉZ: A ferde torony a lyukas hídnál?

BRUSZLÍ: Mert az itáliánó veró. Benne filing. Látod, ennyit én is tudok angolul. Meg pénz. Máni. Baszott sok pénz van arra. Meni máni. Mi van itt? Hát máni az kurvára nincs, mert elfolyik. A lyukas hídon folyik el.

TERÉZ: Én a fővárosba költöznék. Andrással azt beszéljük, oda költözünk, mihelyst meglesz az esküvőnk.

BRUSZLI: Olyat adok neki, hogy a takony menetet vág a nyakára.

TERÉZ: Tessék?

BRUSZLI: A főváros veszélyes hely. A Posta Feri apját ott vágta ketté a villamos. Azt mondták, megcsúszott valami olajon.

TERÉZ: Az egy másik történet, Bruszli. A Posta Feri apját a metró ütötte el, mert hajnalban részegen bekucorodott a sínek közé. Hátha mivelünk nem fog ez történni.

BRUSZLI: Hátha nem olyan hülye az a takony, hogy befeküdjék ő is a sínek közé.

TERÉZ: Hátha mégsem olyan hülye.

BRUSZLI: Hátha.

TERÉZ: Hát akkor...

BRUSZLI: Akkor én megyek is. Még egy fuvart meg kell csináljak.

TERÉZ: Visszontlátásra az esküvőn.

BRUSZLI : Visszontlátásra.

Elmegy, majd amikor Teréz szusszanna, visszajön.

BRUSZLI: Csak arra volnék még kíváncsi, hogy ha az a tak... fiú... fiúka fordítóként lesz itt, vajon nem lehetnék mégiscsak én a kísérod, ha már ő úgymint itt tenne-venne. Táncolhatnánk is.

TERÉZ (*mosolyog*) Táncolunk majd, Bruszli.

BRUSZLI: Na jó. Szavadon foglak. Kezít csókolom.

8. jelenet

Érkezik Sári néni.

SÁRI: Készen van. Mára már mindenki készen van. Előkészítettük a levest, a csigatésztát, a sült húsnak valót. Gátá. De hát hol van még az este, igaz, kedves kicsikém?

TERÉZ: Tudok valamit segíteni Sári néniéknek?

SÁRI: Szó sincs róla. Te csak készülj, mert nagy nap lesz.

TERÉZ: Igen...

SÁRI: Még emlékszem, milyen ügyesek voltatok. Hajnalkám mindig milyen határozottan szavalt, olyan kis édes volt, a kis ruhában a kultúrban! Emlékszel még?

TERÉZ: Emlékszem, Sári néni.

SÁRI: Kis talpraesett, ügyes, aranyos. Mindig köszönt. Mikor elment egyetemre, aztán is. Látszott rajtatok, hogy foglalkoztak veletek.

TERÉZ: Igen, Sári néni.

SÁRI: De mit mondjunk. Ha a boldoguláshoz ez kellett... hát nekik volt a legnehezebb, a szülőknek, meg neked. Hogy itt, egyedül. Neki is nehéz volt ám, biztosan. Az idegenben. Jól kell tudni angolul ott, igaz-e?

TERÉZ: Nagyon jól, Sári néni.

SÁRI: Mindig olyan ügyes volt. Oszt hallod, milyen messze van az, ahonnan jönnek? Ezer?

TERÉZ: Több, Sári néni.

SÁRI: Kétezer?

TERÉZ: Több, Sári néni.

SÁRI: Tízezer?

TERÉZ: Lehet, hogy még annál is több, Sári néni.

SÁRI: Messze, nagyon messze. A múltkor mutatta a tévébe, hogy ottan már sztrádákat építettek vagy mit, amikor mi még csak a szekeret találtuk fel. Meg aztat is mutatta, hogy ott ilyen öltönyösök meg olajmágnások vannak. Jó élet lehet ott. Felhőkarcolók... jaj, milyen magasak azok. Hogy félnék én rajtuk. Meg hát fel sem tudnék én ott menni, annyi lépcsőn. Vagy ezekben van már lift? És az a temérdek ember az utcán. Biztos sok a szennyvíz. És ivóvíz van-e? Hát ilyen marhaságok vannak, hogy gumicukor, kapitalizmus, hamburger. Meg gangszterek! Hát láttuk, ott a tévébe, azzal a csinos kis szókével, amikor a másik kettő szökik és beöltözik nőnek. Lövöldözés. Terrorizmus. Szörnyű lehet ott. És ez ilyen tengerpart, nem? Akkor meleg van ott, ugye?

TERÉZ: Igen, Sári néni. Nagyon meleg.

SÁRI: Akkor ottan banán is terem.

TERÉZ: Igen, de abból csak keveset esznek. Unják. Pedig még csak barna zacskóba se kell tegyék... Egyedül Hajnalkám eszik ott banánt. Ő mindent megeszik, mert ezt hozza magával származásilag minden kelet-európai. Aztán ebből kifolyólag már tíz éve elfelejtett hazairni. Csak kiszökött oda, a tehénpásztorok közé, bele a nagy semmi ismeretlenbe, hogy banánt zabálhasson kedvére, állampolgárilag. Állampolgárilag lehet, hogy boldog, de különben nem az, különben ramocsaházai. Ott, Floridában mindig történik valami, vagy terrorkészültség, vagy hurrikán, vagy cunámi, és nem csak akkor, ha esküvőre készülnek. Ott... ott... ott a szerelem is más...! Olyan tengerparton futós... de nem azért futnak, mert soha nincs idejük... nem. Csak szeretnek rohanni. Bele a nagy semmi napba, a nagy semmi tengerbe, hisz van rá idejük elég...

SÁRI: Akkor ottan is elkél a nyári konyha...

TERÉZ: Csak ott úgy hívják, hogy summer kitchen...!

9. jelenet

Anyus és Apus érkezik. Hangoskodnak.

ANYUS: Te, teneked van engedélyed arra, hogy ilyen hülye legyél? Hogy a saját lányod napján, a kocsmában?! Ezért segített a világra az anyád, hogy aztán ilyen senkiházi legyél? Inkább segített volna a fulladásos halálhoz, ahhoz.

Teréz Apusra néz, kérdezőn.

APUS (sírós részegre itta magát, lassan beszél): Az anyámat... a drága anyámat hagyd ki, de hagyd ki ebből... mert le kellett vegyem a falról a képit.

TERÉZ: Anyus, mi ez az egész?

ANYUS: Ti összeesküdtetek ellenem. Ti csődbe akarjátok vinni ezt a családot! Ti tönkre akarjátok tenni Hajnalkám nagy napját!

TERÉZ: Miről beszélsz?

APUS (előveszi az anyja képét a kanapé mögül): Anyám, anyám!

ANYUS (magából kikelve ordibál, majd meglátja a megszeppent Babikát): Elbújtattad! Felbújtottad! Megmondtad neki, hogy a kályhacsőben...! Hát te is. Mit állsz ott, mint pina a létrán?

SÁRI: Csak a csigát...

ANYUS: Vidd be hát a konyhába!

Sári a konyhába megy. Apus megpróbál kisomfordálni.

ANYUS: Veled még nem végeztem.

Apus megtorpan, leül a kanapéra, mered maga elé, csendben hallgatja végig a veszekedés hátralevő részét.

TERÉZ: Mit akarsz még neki mondani?

ANYUS: Te maradj ki ebből az egészből. Látom, látom én, hogy a nővéred ellen dolgozol. Világéletedben így volt. Ki akartad csinálni.

TERÉZ: Te meg vagy örülve.

ANYUS: Most pedig a szüleid ellen fordulsz. Mikor lett ez a ház ilyen Szodoma?

Egy pillanatnyi csend. Anyus, Teréz egymásra néznek. Apus továbbra is maga elé mered, úgy beszél.

APUS: Válni akarok.

Anyus gúnyosan felkacag.

ANYUS: Hát nem mered.

APUS: Pedig igen. Válni akarok.

ANYUS (*kissé meglepetten*): Nézz magadra... részeg vagy...

APUS (*kimérten, tárgyilagosan*): Az a baj, hogy nem kaptál te tüdőgyulladást a keresztvíz alatt.

ANYUS: Hát... hát...

APUS: Amilyen mocskok vagy, attól félek, hogy egyszer csak megfognak és elvisznek a szemetesek.

Anyus nem tud megszólalni, némán tátog. Teréz fogja a fejét.

TERÉZ: Az ég szerelmére, fejezzétek már be!

APUS (*csak most emeli tekintetét a feleségére*): Mondjuk, amikor a legutóbb ilyet láttam, lehúztam a vécén.

András közben érkezik, bele van gabalyodva egy menyasszonyi ruha fátylába.

ANDRÁS (*boldogan*): Jaj de jó, hogy így együtt. Sándor bátyám, Jolán néni, szeretném megkérni Teréz kezét.

10. jelenet

Vissza az időben. Anyus újra terhes. A másik szobából gyermekhangok hallatszanak.

APUS: Polgármester lesz. Hallottad?

ANYUS: Mit?

APUS: Hogy polgármester lesz.

ANYUS: Hallottam.

APUS: Van pofája visszaköltözni és jelöltetni magát.

ANYUS: Van.

APUS: Te tudtál erről?

Csend. Anyus látszólag titkol valamit.

APUS: Mikor mondta el?

ANYUS: Amikor itthon volt, fél évvel ezelőtt.

APUS: Találkoztatok?

ANYUS: Nem, telepatikusan beszélünk. Ne mind kérdezősködj. Összefutottunk az alimentárában.

APUS: Van még pofája. Mit szólsz hozzá?

ANYUS: Mindenki azt csinál, amit akar.

APUS: De akkor is... hát ez azért több mint felháborító.

ANYUS: Fáradt vagyok, ledőlök kicsit.

11. jelenet

Ferus toppan be. Nincs a szobában senki. Kisvártatva érkezik Teréz.

FERUS: Nem nagyszerű?!

TERÉZ: Ferus! Maga?

FERUS: Személyesen. Egy ilyen nagyszerű napon?

TERÉZ: Nem nevezném azért én ezt a napot olyan klasszikusan nagyszerűnek.

FERUS: Ugyan, ugyan. Hallottam én, hogy... hát pont én ne hallottam volna?

TERÉZ: Végül is anyus elég diszkréten az egész falu tudomására hozta.

FERUS: Ejsze már a márciusi ifjak is közteherviselést akartak.

TERÉZ: Azt hiszem, ők nem arra gondoltak, hogy anyus körbekiabálja az egész falut és magán kívül óbégat.

FERUS: Szenvedélyes asszony. Mindig az volt. De ezt a nagyszerű napot ugyebár semmi sem... hát igen, felcseperedtetek.

TERÉZ: És jót tett nekünk ez a cseperedés.

FERUS: A számból vetted ki a szót.

TERÉZ: Ma valahogy mindenki észreveszi, hogy telik az idő.

FERUS: Csalódott vagy?

TERÉZ: Egy egészen kicsit mindenki csalódott lenne, ha az anyja azt mondta volna a szerelmének, hogy egy szarrágó. Vagy akkor is, azt hiszem, egy egészen kicsit csalódott volna mindenki, ha azt mondta volna, hogy : „Érted kár volt az apádnak megoldania a gatyaszíját”. Vagy akkor is, ha azt mondta volna, hogy: „Ami jó volt benned, az lecsorgott apád combján”.

FERUS: Nekem a kocsmában azt mesélték, hogy azt mondta, hogy: „Az apád is inkább csalánra verte volna, minthogy téged a világra basszon”.

TERÉZ: Ugyanaz csak pepitában.

Ferus egy tábla csokit vesz elő.

TERÉZ: Maga is minek hoz nekem csokoládét? El akar vinni, mint Bruszli...?

FERUS: Én nem. Én csak... az apád lennék, mintha. Ugye hát a szemem előtt csep... növekedtetek fel. Nekem meg nincs.

TERÉZ: És maga, mint apa, mit mondana a lányának?

FERUS: Hát azt, hogy szerintem az édesanyjának igaza van. Ha ő azt mondja arról a fiúról, hogy szarrágó, akkor szarrágó.

TERÉZ: Szerencséje, hogy nem apa. Egy édesapa nem mond ilyeneket a lányának. Mit mondjak anyámnak, ha hazakerül ő is meg a nagy szája is?

FERUS: Semmit, semmit.

TERÉZ: Igazából meg is várhatja őket itt. Én lelépek.

Teréz el, akkor lép be Bruszli.

BRUSZLI: A leánykát meg mi lelte?

FERUS: Felhúzta magát az atyai jó tanácsomon.

BRUSZLI: Na, mi az, elmondták neki végre, hogy maga az igazi apja?

Teréz visszajön, meghallja a beszélgetést.

TERÉZ: A kabátomért visszajöttem, de ne zavartassák magukat az urak, beszéljék csak meg nyugodtan az én családfám körül felmerülő problémákat.

Döbrent csend.

FERUS: Végül is jobb későn, mint soha.

BRUSZLI: De pont jó. Mert azért jöttem, hogy megkérdezzem, hogy hátha most, hogy a nagysága elküldte a takonypolcot a francba, hátha mehetek én a lagziba Terézkével.

FERUS: Nem tudom, Bruszli.

BRUSZLI: Hogy nem tudja, hát maga az apja!

FERUS: Gyakorlatilag nem.

BRUSZLI: Maguk mindig olyan okosok. Ütik el magukat, olyan okosok.

12. jelenet

Régi idők. Ferus, Anyus, Apus, később: Bruszli.

FERUS: Azért jöttem, mert én szeretném elmondani.

APUS: Fejezd be a mondatot. Mit?

FERUS: A dolgot. A leánykának.

ANYUS: Nem.

FERUS: Jogom van hozzá, én vagyok a vér szerinti apja.

BRUSZLI: Jó napot adjék az Isten!

FERUS: Bruszli, azt hiszem, nem most a legmegfelelőbb.

BRUSZLI: Hoztam a takarmányt az állatoknak. Most kell lepakolni.

APUS: Elintézzük később.

BRUSZLI: Helyzet van?

ANYUS: Igen, helyzet van, Bruszli, menj már el.

FERUS: El kell mondani a leánykának.

BRUSZLI: Na, ezt jól látják.

ANYUS: Nem mondunk el neki semmit.

FERUS: Miért? Én vagyok az apja.

ANYUS: Nem. Sándor az apja.

BRUSZLI: Elméletileg igen... de hát értik... na...

ANYUS: Senkinek semmi köze hozzá. Ott voltatok? Nem. Azt csakis én tudom a legjobban, hogy kitől van.

BRUSZLÍ: Mindenki tudja, hogy...

ANYUS: Az emberek sok mindent pletykálnak. Jó dolgom van, s akinek jó dolga van, azt veszik legelőször a szájukra.

FERUS: Jolán, hiszen...

APUS: Ebből most elég volt. Így is elég sok szart kellett lenyelniünk már, nincs most erre szükség. Tisztességesen, becsületesen élünk, dolgozunk, gyereket nevelünk. A gyerekeinket. Te hozol neki néhanapján egy Tibi csokit Magyarból.

BRUSZLÍ: A gyereknek is joga van tudni...

APUS: Ebben a házban én döntöm el, hogy kinek mihez van joga. Este van, fekszünk le. Jó éjszakát maguknak is.

BRUSZLÍ: Maguk mindig olyan okosok... ütik el magukat, olyan okosok...

13. jelenet

Jelen idő. András és Teréz.

ANDRÁS: Akkor ő most azért volt ilyen veled, mert zabigyerek vagy?

TERÉZ: Igazán rendes tőled, hogy így próbálsz vigasztalni.

ANDRÁS: Pedig azt gondolná az ember, hogy az igazán presztízskérdés, hogy a gyermeke a polgármester lánya.

TERÉZ: A polgármester eltitkolt lánya.

ANDRÁS: Azt hittem, anyád ennél többet ad az ilyen külsőségekre.

TERÉZ: Szerintem ő sem tudta, hogy mi van. Csak később jött rá. Addigra meg Hajnalkám fénye ugye mindent be- meg elborított. Nem volt idő Terézzel foglalkozni. Én anyámnak is csak eltitkolt lánya vagyok, mert Hajnalkám létezik mindig. Amíg Hajnalkám Floridában mereszti a seggét, addig én itthon tespedek, jóllehet családi körben. Hajnalkám Apus pénzén vette meg a kurva drága repülőjegyet. És a hála? Lószart hála. Én hazaadom a pénzemet, és a hála? Hát megint lószart hála. Ő tíz évben egyszer küldött képeslapot a tengerpartról, én nap mint nap végighallgatom, hogy ezek hogy eszik meg egymás életét, ezek, akik közül ráadásul az egyik nem is édes szülőm. Hajnalka egyszer csak, a nagy büdös semmiből hazatelefonál, hogy rendezzenek neki lakodalmat, de Teréznek lófasz a seggébe, mer' a kovbojfeleség mégiscsak tengerentúli márfa.

ANDRÁS: Jó lehet neki ott Floridában.

TERÉZ: Biztosan a tengerparton kérték meg a kezét.

ANDRÁS: Idefigyelj, ha egyszer gazdag leszek, elmegyünk a nagy semmi tengerpartra, és megkérem ott is a kezedet. A naplementében, ráadásul, hogy olyan jó giccses legyen!

TERÉZ: És futunk majd a tengerparton?
ANDRÁS: Igen, de végre nem az anyád elől.
TERÉZ: Hanem csak úgy, mert lesz rá időnk elég.
ANDRÁS: És majd koktélokot fogunk szürcsölni a sezlonyokon!
TERÉZ: Lesz ananász, mangó, kokónát... de banán az ne legyen.
ANDRÁS: Az nem...
TERÉZ: S addig mi a teendő?
ANDRÁS: Azt hiszem, először is megvárjuk, míg meglesz ez az esküvő. Aztán meglépünk.
TERÉZ: Hova?
ANDRÁS: A fővárosba. Oda akarsz, nem?
TERÉZ: S te feladod a munkád?
ANDRÁS: Mindig szerettem volna kipróbálni magam egy városi iskolában is.
Ott biztos nem én leszek az egyetlen tanító bácsi és ügyeletes buzigyerek.
TERÉZ: Meg takony. A Bruszlí így hív téged, a takony.
ANDRÁS: Apropos. Meg sem kérdeztem, hogy akkor te kivel is mész végül az esküvőre... Bruszlíval vagy velem?

Nevetnek. Sötét.

14. jelenet

A plébános úr a háttérben bambul. Ferus és Apus szkandereznek. Meg sem mozdulnak, csak izzadnak. Farkasszemet néznek. Bruszlí egy doboz sörrel a kezében úgy figyeli őket, mint múzeumi tárgyakat.

BRUSZLÍ: Már két órája meg sem moccannak. Vajon meddig bírják még így? Szívós vén kecskék. Maga nem mond semmit? Szedje már szét őket.
PLÉBÁNOS: Amit az Úr összeillesztett, azt nekem nincsen jogom széjjel-szedni.

A plébános félig alszik. Rögtön felébred, mert nagy hanggal érkezik a nőies mozgású, túl kedves református lelkész. Gyanakodva nézi. Láthatóan nem szeretik egymást.

BRUSZLÍ: Békesség istenség!
LELKÉSZ (*szélesen mutogat, vihorászik, élvezi a poénjait*): Békességet néked is, Bruszlí. Hámmi ez itt? Tornaegylet? Egy kis mozgás mindenkinek kell... Na, Sándor bátyám, az örömapa!
BRUSZLÍ: Ki tudja azt.
LELKÉSZ: Mármit mit ki tud, csillagom?
BRUSZLÍ: Hát hogy örömapa-e.

LELKÉS: Bruszlí, Bruszlí, aki egy ilyen szépen felnevelte lányát és most úgy döntött, hogy a református anyaszentegyház előtt férjhez is adja, az bizony rossz ember nem lehet.

BRUSZLI: Nem is arról van szó. Csak hát hogy ki tudja, hogy apja-e neki.

LELKÉS: Technikai apróság. Ugye, Sándor bátyám? Hallottam én, mi történt. Diszkrétén megsúgta nekem a Babika, hogy az egész falu hallotta. De hát ennyi év után! Minek is enni magunkat az ilyeneken? Mondtam is a feleségének, miután kifizette az elmúlt tíz évben elmaradt egyházadót, hogy férjhez adhassam mindannyiunk Hajnalkáját, hallja-e, kedves Jolán, a Jóisten az egyik kezével elvesz, a másikkal meg ad. Na már most, ha mi eleget adózunk az ő bölcsességének, meghallja bűnbánó szavunkat és szemet huny az ilyen technikai apróságok felett. Úgyhogy mindezeket hallván, még adományt is hagyott a templomújításra. Tudjuk mi mindannyian, hogy van ez, a jókedvű adakozót megáldja és szereti az Isten.

PLÉBÁNOS (*későn kapcsol. Feláll a székből*): Maga adja férjhez Hajnalkát?

LELKÉS: Igen. Meg hát megmondtam a Jolánkának, hogy kedves Jolánka, miután kifizetted minden tartozásodat, az elmaradt egyházadókat, a konfirmálási díjat, a keresztelési felárat, a temetkezési pénzt, az esküvői illetéket, és ugye imádkoztál a Jóistenhez, nem számítok fel plusz költséget a dupla esküvő kapcsán.

PLÉBÁNOS: Dupla esküvő?

LELKÉS: Na, pont így reagált Jolánka is. Még a hangsúly is ugyanez volt. Hát mondom, kedves Jolán, a kölcsönbiciklis Andriska, a szomszéd faluból, az is kifizette a hátralékokat, úgyhogy kénytelen vagyok eleget tenni az ő kívánságának is, aki az Úr nagy kegyelmétől fogva feleségül kérte Terézkét.

Ferus hirtelen feláll a szkanderből és az asztalra csap. Bruszlí leül egy székre. Úgy figyel, mint egy meccset. Szurkol hol egyiknek, hol másiknak.

FERUS: Márpedig én nem adom az én lányom egy ilyen éhenkórász tanítónak!

Apus feláll, pofon vágja Ferust.

APUS: Te csak ne szólj bele az én lányom életébe.

LELKÉS: Ajjaj.

Ferus visszaüt. Némán folytatódik ez a jelenet. A plébánosnak továbbra is lassúak a reflexei. Odalép a lelkész mögé.

PLÉBÁNOS: Te kálvinista betmen.

Pofon vágja a lelkészt. Az sikolt, az arcát fogja fájdalmában.

PLÉBÁNOS: Elveszed a kuncaftjaim?

Még egy pofont lekever. Ferus és Apus ebben a pillanatban verekedni kezdenek, birkóznak, senkire nem lévén tekintettel. Tömegverekedés kerekedik, amit szélről néz Bruszlí. Teljesen elképedve lép be Anyus.

BRUSZLÍ: Na, maga szerint ki nyer? Melyik szeretőjére fogad?

ANYUS: Mi ez itt? Bokszring? Álljatok le! Álljanak le! S az atya is! Bruszlí! Te vagy a férfi, csinálj valamit!

BRUSZLÍ: Tudja, amit a Jóisten így összeillesztett, aztat én nem szedhetem széjjel.

15. jelenet

Az esküvő napja. A násznép kiöltözve várja a fiatal párt. Apus és Ferus meggyötört, bőrükön véraláfutás. Mindenki áll, kivéve Terézt, aki egy sarokban gubbaszt egy széken, hátánál András, aki együttérzőn fogja a vállát. Anyus a vezérnőstény, a két férfitől elhatárolódik, rossz ízlésű, rossz minőségű kosztümben, kihúzott háttal áll. A szobában ott van még a lelkész és a plébános is, egyik a szoba egyik végében, másik a szoba másik végében áll.

APUS: Na? Mi van már. Nem jönnek?

BRUSZLÍ: Mit izgul? Most már több minden úgysem történhet.

ANYUS: Akkor úgy lesz, ahogy megegyeztünk. Először a református lelkész beszél...

PLÉBÁNOS: De az első gyerek katolikus lesz!

ANYUS: *(nyugtatni akarja a lelkészt):* Tiszteletes uram...

ANDRÁS: És velünk?

FERUS: Fiam...

Apus csúnyán néz Ferusra.

FERUS: András...

Apus megint csúnyán néz Ferusra. Ferus elhallgat.

APUS: Sort kerítünk arra is, gyermekeim.

Teréz arca egy pillanatra felderül. Anyus rájuk sem néz, elővesz valami régi, csúnya színű rúzsot, keni magát.

APUS: Hiába szépíted a mocskos szádat...

Anyus ránéz. Apus elnéz. Feszült a hangulat. A plébános leül, amikor hallja, hogy valaki jön, hirtelen feláll.

SÁRI: Csak én vagyok, csak én vagyok. Olyan türelmetlenül várom, hogy meglássam már megint a drága Hajnalkámat, hátha békét hoz az a gyermek ide, mert ő mindig egy békegalamb... jaj, sokat beszélek.

Plébános megint le akar ülni. Sorra érkeznek az asszonyok, mindenkivel ugyanezt játsszák el. Az esemény inkább hasonlít egy halotti torra, mindenki hallgat, csak nem feketében vannak. Kocsi parkol az udvaron. A plébános már nem áll fel. Menyasszonyi ruhában belép Hajnalka.

HAJNALKA: Édesanyám, édesapám! Drága testvérem! Mindenki itt van! Bemutatom a páromat.

Az ajtón belép egy másik menyasszony. A két lány megcsókolja egymást. A plébános feláll, Bruszlí felteszi a szemüvegét, hogy jobban lássa, Anyus leül.

VÉGE

KÁNYÁDI IRÉNE

A gondolatok a pincében is megfogannak

*Antik Sándor nagy hatású kiállításáról**

Művészet

Első látásra a nézőt a munkák kontextusba helyezése ragadta meg. A művész egyfajta paradoxális helyzetet alakított ki a pincehelyiség mondhatni archaikus, primitív belső tere és a legújabb technológiákkal készült műalkotások jellege között. Ugyanakkor a megnyitó kapcsán is elhangzott, hogy „Antik Sándor több alkalommal is pincehelyiségekben hozta létre installációit és akcióit. Ezeknek a helyiségeknek a hangulata és jelentésrétegei beépültek vagy finoman rezonáltak Antik művészi mondanivalójával. Másrészt a föld alatti terek (pincék, üregek) a művész és a művészet különböző történelmi korokban játszott szerepét sugallják.”¹ Habár a pince első látásra a művészet underground jellegét juttatja eszünkbe – és joggal gondolhatunk vissza Antik Sándor ’86-os akciójára –, az ebben a kontextusban kiállított munkákat mégis főleg a neokonceptualizmus jellemző vonásai alapján értelmezném.

Habár Antik munkásságát alapvetően a konceptualizmus határozza meg, jelen kiállítás anyagát inkább a poszt- vagy neokonceptualizmus keretei közé helyezem, elsősorban a problémafelvetést és a kivitelezést illetően. A konceptuális művészet jellemző vonása az, hogy elsődlegesnek tekinti az ötletet, a fogalmat, a projektet; a kivitelezés másodlagos fontosságúvá válik, vagy egyáltalán nem helyeznek hangsúlyt rá. Antik műveinek érdekességét vagy egyediségét az adja, hogy habár konceptuális művekről van szó, kivitelezésükben is nagyon igényesek, rengeteg szellemi és anyagi befektetés alapozza meg ezeket a munkákat. Mondhatni, a művész személyiségét is tükrözik igényességük által. Rendkívül fontos tényezővé válik ezeknek az alkotásoknak a megvalósítása, a kivitelezés tökélyre vitele, amely ezáltal a tartalmat hivatott kifejezni.

Fontos szempont az is, hogy a régebbi munkáival szemben megváltozik a diskurzus, a felvetett problémák. Régebben

KÁNYÁDI IRÉNE (1977, Sepsiszentgyörgy) filozófus, művészettörténész. A BBTE filozófia szakán végzett és szerzett doktori fokozatot, 2013 októberétől a PKE adjunktusa. Tanulmányai szaklapokban láttak napvilágot.

* A kolozsvári Művészeti Múzeum (Bánffy-palota) pincéjében 2016. május 21. és június 26. között volt látható Antik Sándor *Visions in the Dark* című tárlata. A kiállítás kurátora Székely Sebestyén György volt.

*A pincetér megvilágítása
Vision in the Dark*

46

1. A Ceaușescu-korszak utolsó évtizedében, 1986-ban Antik a Nagyszebeni Pátikatörténelmi Múzeum pincéjében létrehozta *Az álmom nem halt meg* című akcióit. Ezt a drámai,

mondhatni nyíltan intézményellenes, rendszerellenes magatartás érződött főleg a performance-ain – vegyük példának a fent említett '86-os akciót. Pauer Gyulát idézve ráérezhetünk az akkori underground művészet lényegére:

„A MŰ BETILTHATÓSÁGA FONTOSABB MINT A MŰ JELENTÉSE
Ami nem fontos, nem is tiltott”²

Ez a fajta hozzáállás abban az időben egyfajta művészi programmá is vált, mondhatni heroikus tettként volt értelmezendő. A mostani kiállítás esetében nem beszélhetünk a művész heroikus attitűdjéről, hiszen amíg a '86-os akció politikai szempontból volt számúzve a pincébe, ennek a

kiállításnak az indíttatásai teljesen mások. Azzal a gesztusával, hogy saját pénzéből fedezte kiállításának és könyve megjelentetésének költségeit, Antik elhatárolódott mindenféle kultúrpolitikai irány segítségétől vagy az azzal való kollaborálástól.

Mostani problémafelvetésében inkább a szociológia, az antropológia, a szerzőség kérdése, a kisajátítás problémái válnak számára fontossá. Ebben az értelemben kulcsfogalmaként említhetjük meg az *appropriation*, a nomádizmus, a *new media*, az inter- és a multimédia, a múlt és a jelen alkotásainak egymás mellettségét, időbeli átrendeződését, átalakulását. Elsődleges helyet kap a művész, aki a saját munkáit kisajátítja, újraértelmezi, újraírja, ezáltal folyamatosan tematizálja a művész problémáját a változó társadalmi viszonyokban. Mindezt alátámasztja az a tény is, hogy *Inventar* című könyvét a kiállítás után egy héttel mutatta be a művész. A könyv megjelentetése, amint a cím is sugallja (leltár), nem egy folyamat végét jelenti, hanem az eddigi életműnek a dokumentációját, amelyben Antik értel-

„véres” akciót (amelyben a művész marhabeleket is használt), a Securitate embere félbeszakította, még mielőtt a művész a pince falára benzinlámpával beégette volna Az álmom nem halt meg mondatot. A cenzúra által megszakított akció a romániai művészi bátorság legendás momentumává vált, egy ideológia által lebénított, félelem és szegénység uralta társadalomban. (Székely Sebestyén György)

2. Pauer Gyula: *Tüntetőtábla-erdő* (1978) <http://www.c3.hu/collection/koncept/images/pauer1.html>

*Egy családi diskusszió
makettje, 2001, remake: 2016,
multimédia installáció,
190 × 300 × 75 cm,
fotó Izsák Előd*

mezi és újraértelmezi saját munkáját, ezáltal a saját életműve teoretikusává is válik. Habár nem művész-könyvről van szó, úgy beszélhetünk Antik könyvéről, mint műalkotásról. Joseph Kosuth-ot parafrázálva mondhatjuk, ez a könyv mint műalkotás nem más, mint egyfajta kijelentés a művészet kontextusában a művészetéről. Az önreflexió, a változó helyzetek és lehetőségek elemzése és az új lehetőségek kihasználása, a saját munkák kisajátítása, újraértelmezése, amellyel az eredetiség kérdését feszegeti mind a kiállítás, mind a könyv kapcsán, ugyancsak a művész neokonceptuális beállítódását hangsúlyozza.

A Bánffy-palota pincéjének magas boltívei között a munkák jól meghatározott sorrendben követték egymást. Az első, az *Egy családi diszkuszió makettje* egy saját negatívjába fordított 2011-es installáció remake-je. Ez az installáció esősorban az emberközi kapcsolatok intimitására és az univerzális meztelenségre hívja fel a figyelmet.³ Ebben a remake-ben a konceptuális művészet alapvető eszköztára, a szavak is fontos szerepet kapnak, amelyek a makettek fölött a falra vannak függesztve. Így az installáció két nagy tömbként jelenik meg – a falra függesztett dobozokban látható szavak és az asztalon levő makettek; a tömböket kábelek kötik össze, a köldökzsinór érzetét adva. A klasszikus konceptualizmustól elté-

3. Antikot egy középkori kódex feltámadás-jelene-tével való találkozás (egy szovjet tudományos folyóiratban) készítette, ennek alapján egy családi akciót valósított meg, utólag egy installációs maketttel is dokumentálva (*Egy családi diszkuszió makettje*). (Székely S. György)

rően ezekben a szövegekben a nagy filozófiai problémafelvetések távol maradnak, a művész egy házias, hétköznapi, fürdőkádas kontextusba helyezi őket. Jellemző rájuk az is, hogy a nagy klasszikus konceptualista lételméleti problémákra reflektáló szövegek helyét inkább ismeretelméleti problémák váltják fel. A kivitelezés hangsúlyossága, igényessége, a témafelvetés játékosága árnyaltabb problémakörre hívja fel a néző figyelmét. Narratívaként funkcionálnak a makettek fölé helyezett neontáblák, rajtuk a szövegekkel és a válaszokkal vagy a szövegkiegészítésekkel. A neontáblák feliratai már önmagukban a konceptualizmus keretében jelennek meg, de itt nem nagy filozófiai igazságok kijelentéseit láthatjuk, hanem egy lazább problémafelvetést. Így a dialogikus hangnem, a problémákra adott válaszok vagy a reflexiót elősegítő kiegészítések a neokonceptualista kérdéskörbe helyezik az installációt. Textus és vizualitás összefüggését hangsúlyozza és azt, hogy a kettőt nem lehet elszakítani egymástól. Mivel a makettek össze vannak kötve a neontáblákkal, a

szöveg kontextualizálódik ebben az installációban. Egy latin szöveggel indít, 1. NON LABORIOSA, SED DELITIOSA (nem erőfeszítő, de élvezetes), az ehhez fűződő válaszok, kiegészítő szövegek: „rítus, dráma, előadás nélkül, tiszta esztétikai kontempláció”. A második táblán a AZ INSPIRÁCIÓ GYÖKERE problémaköre jelenik meg, válaszként rá a „ready-made image »the resurrection of the dead«, egy hétköznapi: az éj múltja és a nappal jövője, a kád, mint olyan küszöb, amelybe be tudsz illeszkedni, still without action, but influenced by the source motif”. A harmadik táblán a gondolkodás és a beszéd kapcsolata merül fel: „A GONDOLATOK... A SZÁJBAN IS MEGFO-

*Nyomok, 1991, tárgy-
plasztika, karton, papírmásé,
olaj, alapozás, fa,
100 × 100 × 15 cm,
fotó Izsák Előd*

GANNAK”, a válaszok Tristan Tzarát parafrázálják: „a gondolatok a szájban is megfogannak: Tristan Tzara, azokhoz, akik szólnak... minden reggel szembesülök álmaim összes idiotizmusával, úgy kenem magamra az arcmaszkot, mint ahogyan a cipőmet pucolom”. A negyedik tábla a jelentésadás témaköre körül mozog,⁴ az ötödik pedig a művészet és az élet viszonyát tematizálja.⁵ A hatodik és a hetedik a művészeti projektekre⁶ és annak megvalósulási lehetőségeire⁷ világít rá, a nyolcadik a tanulság – konklúziószerűen levonja a következtetést a művész helyéről vagy értelméről a világban.⁸

A 4., 5. és 6. számú munkák: *Fekete dombormű 1.*⁹, *Nyomok és Fekete dombormű 2.*, akárcsak a *Zambacalamba*, elementáris, primitív erőt sugároznak. Mondhatni, a posztmodern művészetre jellemző nomád művészet jellemvonásai kerülnek előtérbe. Az utóbbi munkán a figurák ősi jellege – nem igazán lehet megállapítani róluk, hogy emberek, állatok vagy földönkívüliek, táncuk tribális, személytelen, szinte könyörtelen – hasonlatos a barlangrajzokhoz, viszont itt a pince falain nem szénnel vannak megjelenítve, hanem projektálva vannak egy zenére, amelyre táncolnak, bevonulnak, kivonulnak, katonás sorban, nőnek és csökkennek az alakok. Arcuk teljesen kifejezéstelen, mozgásuk és magatartá-

*Fekete dombormű 2.,
Kannibalizmus sorozat,
1989, karton, alapozás, olaj,
130 × 205 cm,
fotó Kovács Zoltán*

suk személytelensége mégis megrendítő, szinte apokaliptikus jelleget kölcsönöz a műalkotásnak. A művész bevallása szerint ezt a munkát George Coşbuc *Nunta Zamfirei* (Zamfira esküvője) című verse inspirálta; ez a vers egy falusi esküvőt jelenít meg, ahol az esküvő óráként¹⁰ van leírva. Ez a tánc összeköti az eget és a földet, a jelenlevők „összefogóznak”, „elszakadnak”, „összegyűlnek” és „szétválnak”. Ilyen jellegű hiperbolizált hangulatot találunk Antik munkájában – a végeérhetetlen táncot, ahol a kezek egy rendezett, végeérhetetlen láncban fonódnak össze. Az installáció zenei aláfestése ugyanezt az apokaliptikus hatást sugallja.

Az előző három munka már a címéből eredően – *Kannibalizmus sorozat* – tribális jellegű, ugyanakkor magán

4. HOGYAN VÁLTOZIK ÁT EGY FIGURÁCIÓ KONFIGURÁCIÓVÁ, a szentek dobozokba vannak költöztetve... a transzcendencia teljes mértékben eltűnik, amikor a figurantii pózolni kezdenek.
5. LIFELIKE ART, ARTLIKE ART, art like art maybe?
6. FINITI AD INFINITI O EST PROPORTIO?, mi marad az eredeti projektből?
7. DIAGRAM, a terv nem prospectus, mert mindig a szervezőknek elküldött terv átalakul egy kozetté az átváltozás idejében
8. TANULSÁG, az Isten úgy teremtette a művészt, hogy legyen annyi esze, hogy hírt adjon arról, amit tesz, az ő morális kötelessége pedig az, hogy folyton gyakorolja és továbbadja a környezetének ezt az ismeretet, önismeretet és posztismeretet.
9. *Kannibalizmus sorozat*, 1989, karton, alapozás, olaj, 130 × 205 cm
10. A hóra román népi tánc.

hordozza az *arte povera* jellemzőit is: monokróm, szürke, az anyaghasználatukban szegényes munkák, amelyek az elhasznált stenclik egymásra ragasztásából születtek meg. Ebben a sorozatban az 1989–90-es évek munkái újulnak meg; akkoriban a művész a *street-art* technikájával kísérletezett.

A *Meditációs tér* című munka¹¹ – az emlékezet és az idő problémáját tematizálja. A műalkotás igényesen kidolgozott, nagy anyagi befektetést igénylő időkapszulából áll, amelyből egy

papírtekercs vége lóg ki, rajta a művész jegyzetfüzetéből citált Marcel Proust-idézet. Idézet az idézetben, amelyet külön kiemel a papírtekercsen látható idézet. Ezen transzformáció által válik Proust szövegrészlete egy személyessé tett idézet emlékezetévé. Az időkapszula ridegsége, elzártsága kontrasztba helyeződik az idézet poétikus hangvételével.

A lineáris, nem-lineáris idő problematikája merül fel az *Eltolódás a vízszintestől* című installációban is, ahol a falon forgó végtelen számsor a lineáris és nem-lineáris időt vagy élményt tematizálja.

Munkáinak nagy része *remake*. Ezáltal az eredetiség, a szerzőség problematikája végigkíséri Antik munkásságát, műveivel folyamatosan megpróbálja újradefiniálni, körülhatárolni a saját művészetfogalmát. A néző számára nyilvánvalóvá válik, hogy nem a végleges műalkotás a fontos, hanem a lét-

Meditációs tér, 2016,
installáció,
90 × 120 × 120 cm,
fotó Kovács Zoltán

Zambacalamba, 2001,
remake: 2016,
videoinstalláció, fotó Kovács
Zoltán

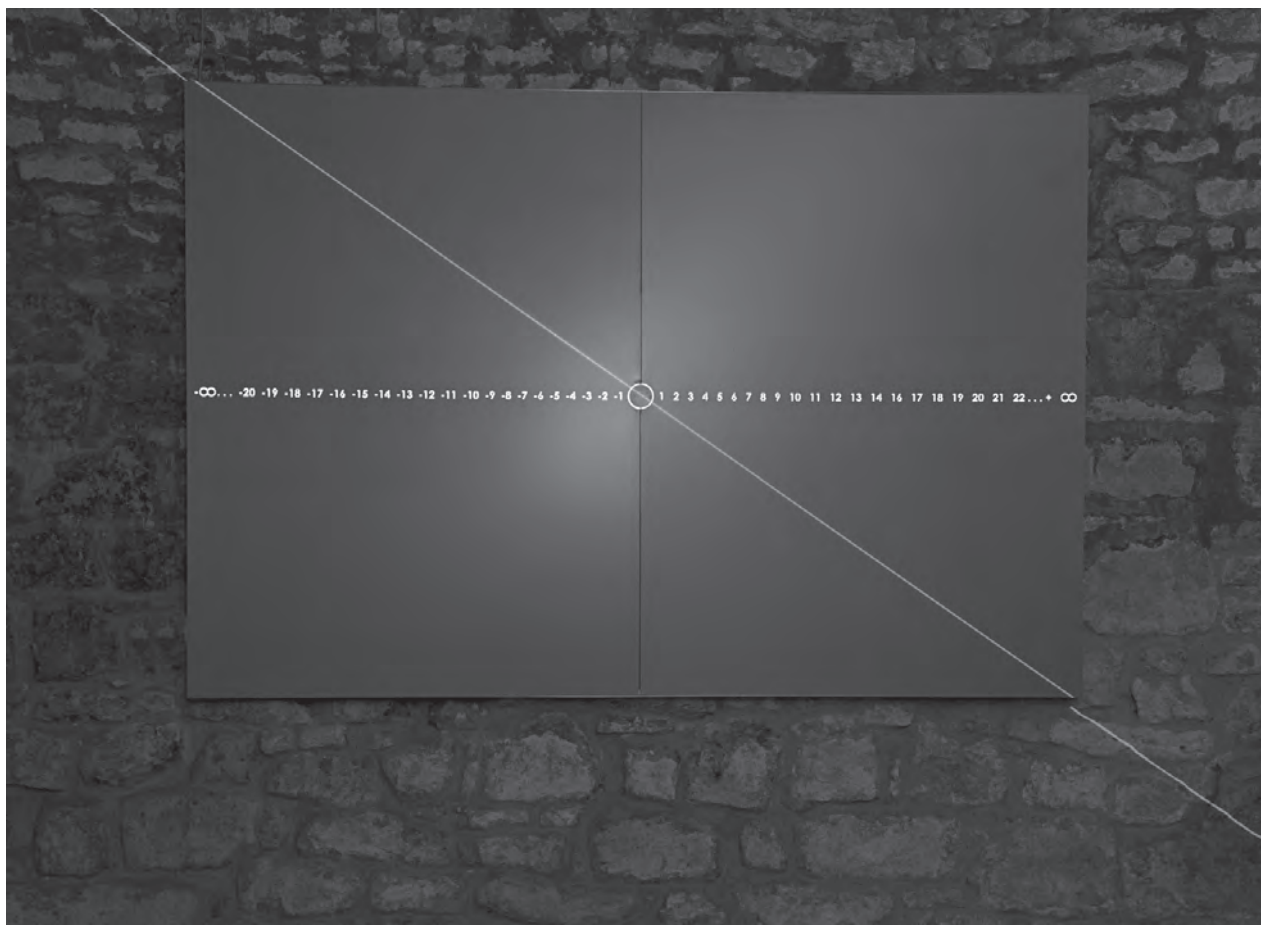

52

11. „Próbálok felidézni a megélt pillanatot, de gondolkodásom minden erőfeszítése hiábavaló. Sajnálom, hogy későn jöttem rá arra, hogy meg

kellett volna hosszabbít-
sam azt a pillanatot. (A
saját jegyzetfüzetemből
Marcel Proust *Az eltűnt
idő nyomában* című műve
alapján)”

rehozás, a gondolkodás és az értelemadás folyamata. Antik hozzáállásán is jól látható az az attitűd, hogy – Kosuth-ot parafrázálva – a konceptuális művész szerepét átveszi az elméleti ember, a mérnök, a gondolkodó, aki feltérképez, dokumentál, gyűjt, összehasonlít stb.; az állandó kísérletezőkészség, az új értelem keresése, az új médiumoknak organikus módon való beépítése az életműbe. Éppen e kísérletezőkészsége és fogékonysága által mindig ráérezett az új tendenciákra, mindig lépést tartott a rohamosan változó kon-

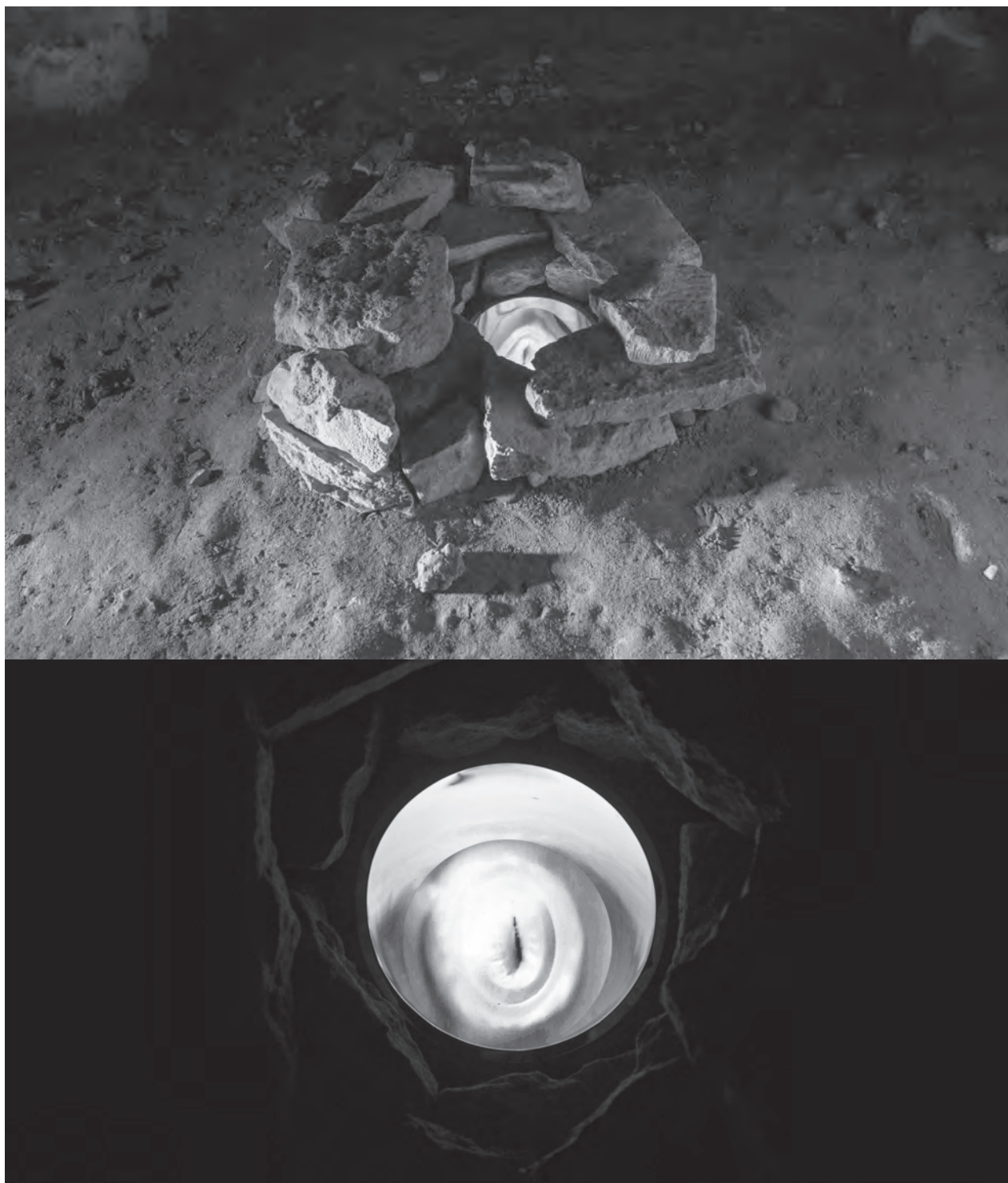
junktúrával. Teszi ezt teljes őszinteséggel és odaadással, mondhatni morális, belső kényszertől hajtva. Ahogyan megjegyzi az *Egy családi diskusszió makettje* utolsó tábláján: a (művész) morális kötelessége az, hogy folyton gyakorolja és továbbadja környezetének ezt az ismeretet, önismeretet és utóismeretet.

Eltolódás a vízszintestől,
installáció, 2016,
multimédia installáció,
190 × 290 × 5 cm,
fotó Kovács Zoltán

*Voyeur, 2016, multimédia
installáció,
260 × 450 × 50 cm, részlet*

*Kiállítási enteriőr, jobbra
Lebegés,
balra Eltolódás
a vízszintestől,
fotó Kovács Zoltán*

*Mikroesemény, 1997,
multimédia installáció,
100 × 100 × 50 cm,
fotó Kovács Zoltán*

*A kellék, 1996, remake: 2016,
installáció,
200 × 200 × 70 cm,
fotó Kovács Zoltán*

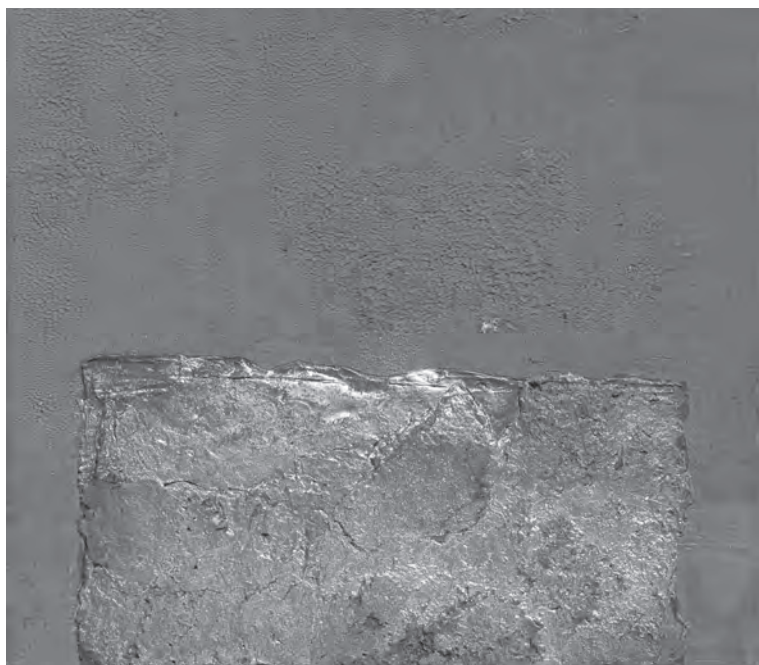
KÁNYÁDI IRÉNE

In memoriam Jakobovits Miklós

A sepsiszentgyörgyi Erdélyi Művészeti Központban 2016. december 16. és 2017. január 15. között látogathatta a közönség az *In memoriam Jakobovits Miklós* című életmű-kiállítást. A tárlat kurátora Vécsi Nagy Zoltán, az EMŰK igazgatója volt.

A hatalmas életmű kicsi, de reprezentatív szegmensét mutatja be a kiállítás anyaga; magában foglal mind fiatalkori, mind kései munkákat. Három termen végighaladva szemlélhette meg a néző a munkákat, képet alkotva a jeles művész munkásságáról.

A kiállítótér tágas termei, kitűnő világítástechnikai felszerelése ideális közeget nyújtottak a munkák bemutatására. Az

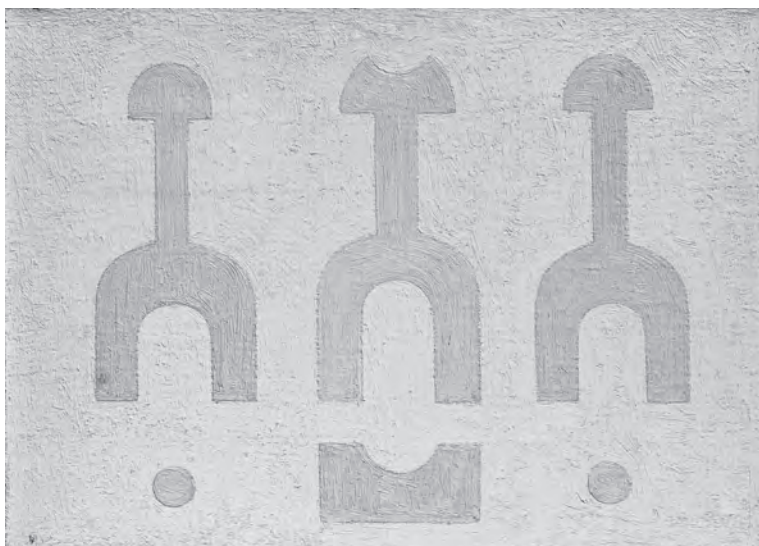
alsó termekben főként a fiatalkori munkákból készült válogatás, tollrajzok, festmények és kerámiatárgyak, az emeleti teremben pedig a kései alkotások, képtárgyak voltak megtekinthetők.

Jakobovits Miklós életművére nagy hatással volt a metafizikus festészet. Ezt a hatást érezni a *Hangszerek* (1966, olaj, vászon), *Relikviák* (2010, olaj, préselt lemez) vagy a *Kék-lila rapszódia* (2010, vegyes technika, préselt lemez) című munkákon is. Ezeket, Giorgio Morandi festészetéhez hasonlóan, a színek kiegyensúlyozottsága és a kompozíciókból áradó nyugalom jellemzi. Kompozícióit kevés elemből építi fel, formailag letisztultak, tárgyai semleges térbe vannak helyezve, legfeljebb egy asztallap magasságát érzékeltető sík látható rajtuk. Habár jól érzékelteti a tárgyak súlyszerűségét és tömegszerűségét, adott esetben a lebegés érzetét keltik.

Tollrajzaira főként a szürrealizmus és a groteszk víziók jellemzőek, motívumvilágát a színház és a cirkusz életéből veszi, bohócok, arlecchinók, manökenek népesítik be a papírokat.¹ A dicsőszentmártoni elmegyógyintézet lakóival készített sorozata is itt lát-

58

1. *Manökenek II.* (1970, tus, papír); *A bohócok* (1966, tus, papír); *Dicsőszentmártoni rajz* (1974, tus, papír); *Jelenet* (1969, tus, papír); *A lét-rán* (1972, tus, papír); *Akro-*

ható; ez illusztrációként is szolgál Horváth Imre *A sárga ház* című verseskötetéhez.

Munkásságát nagyban befolyásolta a raku technika² is, s ennek eredményeként felesége, Jakobovits Márta jeles keramikus munkáinak motívumvilágát nagyon sok festményén megtalálhatjuk. A Márta által készített raku-párnácskák motívumából egy egész festmény-sorozat született.³ Ugyancsak felesége által közelített a kerámiakészítés világához, s ennek hatására az anyaggal való kísérletezései kitágultak, elmélyültek, a matéria kifejezőerejének új meg új lehetőségeit hozták napvilágra.

Mondhatni, a kerámiakészítés rejtélyei, fortélyai és anyaghoz való közelítés élményéből született meg *képtárgyainak* az irányvonala. A képtárgyakat szemlélve a néző figyelmét első-sorban a színeknek, a különböző anyagok minőségeinek és textúráinak a gazdag kifejezőképessége ragadja meg. A '80-as évektől egyre inkább eltávolodik a figurativitástól, és mind nagyobb gondot fordít a különböző formák által kialakított ritmus kifejezőerejére. Az ez után következő periódusra főként a *képtárgyak*, a *papírmunkák* és a *kerámiák* jellemzők.

Jakobovits Miklós képtárgyaiban a raku szellemiségét érezni, azt a törekvést, hogy a *természet*, a *művész* és a *véletlen* közös munkájából születhessenek meg a műalkotások. Ezek a mun-

baták (1966, tus, papír); *A színház* (1966, tus, papír).

2. A művész a '90-es években ismerkedett meg a *raku technikával*. Ez a japán kerámiaégetési módszer

inkább egy rituálé, mondhatni misztikus hozzáállás az anyaghoz és a létrehozás folyamatához, éppen ezért sokan életformaként nevezik meg.

kák különböző technikákkal készültek: rengeteget kísérletezett a *spachtli-val*, *késekkel*. Ő maga mondta: „Nem festek, késekkel dolgozok.” Munkái éppen ezért annyira organikusak, nincs bennük semmi erőltettség, mesterkéeltség. Egy ősi világ misztériumát tárják elénk. A felhasznált anyagok és formák kifejezőereje beemeli a nézőt a természet misztériumteljes, bensőséges világába.

Kései periódusában nagy fontosságot tulajdonított a *színeknek*, ezek hatását a váratlan szintársításokkal érte el. Egyszerű formákat látunk a színskálának a finomtól az erőteljesig kibomló palettáján. A kéknek, zöldnek, vörösnek vagy türkiznek a kibomló tónusait a textúra változatossága variálja a végtelenségig. A szemcsézett, matt, bársonyos, érdes vagy fényes felületek egy más világ domborzati formáit érzékeltetik. Ezáltal a színek végtelen lehetősége is kibomlik a néző szemében; szubtilisak, finomak, ugyanakkor a végletekig felkavarók tudnak lenni. Azáltal, hogy kompozí-

Akárcsak a teavás rituáléja, a raku egy meditatív teremtés folyamata. Írásjegye azt jelenti, hogy 'a rá-érő idő élvezete'. A véletlen játékának nagy szerepe van ebben a folyamatban, hiszen az elején nem lehet tudni pontosan, hogy milyen lesz a végtermék, a megszületendő mű. Így a művész, az anyagok és a természet együttműködéséből születik meg a műalkotás.

3. *Költői hangulat*, Márta raku-párnácskáinak hangulata (1995, tempera, karton); *Költői hangulat*, *Szürke atmoszféra* (1996, tempera, karton); *Költői hangulat*, *Parázsló hangulat* (1995, tempera, karton); *Költői hangulat*, *Izzó hangulat* (1995, tempera, karton).

ciói egyszerűek, kerülnek a narrációt, hagyja a színeket és a formákat, az anyagot beszélni.

„A tárgy ürügy, amelyen keresztül beleérezem a kékbe régi korok hangulatát” – vallotta a művész.

Számára nem léteznek banális tárgyak vagy közönséges formák, mindegyik *sorsszerűen* jelenik meg, jól meghatározott helye, ideje és mondanivalója van; bármi műalkotássá válhat a művész keze alatt. A „*talált tárgyakat*” veszi, ragasztja, kollázsolja, újraszínezi, ötvözi vagy megneemesíti arannyal, ezüsttel, amíg eléri a formák és ritmusok örök érvényű lüktetését. Habár sok esetben ready-made-ekkel dolgozik, tárgyhasználatára nagyban különbözik a popkultúrától, hiszen tárgyai nagyon személyes jellegűek, érzelmekkel telítettek. Kitűnő példa erre *Az édesapám isonzói köpenye* (2011, textil, szegek, préselt lemez, kollázs a köpenyből) című munkája, ahol az édesapja köpenyének textildarabjait kollázsolta össze.

Motívumainak formája, képe mondhatni egy archaikus időnek a DNS-be beleágyazódott archetípiája: a kör, a félkör, a kupolák ovális vonala régmúlt világok meleg, hajlékony geometriáját tárja elénk. Ezek a formák jelképszerűen is működnek Jakobovits Miklós munkáiban: az ovális a harmónia, a kerek a kiteljesedés szimbóluma.

Fiatalkori és kései munkáira egyaránt jellemző, hogy adott témákhoz vagy motívumokhoz többször is visszatér: újraelemzi őket, újra eljátszik velük. A kapuk, boltívek, ablakok és falak formái és strukturái visszautalnak a '70-es években festett örményországi tájképekre, vagy az 1962-ben a dobrozdtsai alkotótáborban látott szegényes házikókra, tájakra.

Kései munkáiban újra felhasználja ezt a motívumvilágot, de itt már teljes mértékben a színnek és a textúrának jut elsődleges szerep. A *Kék egyensúly* (1988, vegyes technika, karton) című munkájában az anyag és a kéknek az érzékenyen finom, ugyanakkor felkavaró árnyalatait láthatjuk.

Hasonlóan *Antoni Tapies* művészetéhez, az *anyag expresszivitásában* lelt rá a világmindenség alappilléreire. Itt már a fiatalkori színhasználat visszafogottságát felváltja a színek és textúrák expanziója, az árnyalatok bujasága, a finom, szinte

szemmel nem érzékelhető különbségek és hasonlóságok, a szubtilis, ugyanakkor felkavaró tónustársítások. És mindezekben talán a legfontosabb tényező a fény, amely megtörik a matt vagy érdes felületen, visszacsillan az aranyon vagy mázon, tartalommal telítődik a színek által.

Anyaghasználatát állandó kísérletezési folyamatként határozhatjuk meg. Jól láthatjuk az 1990-ben készült *Anyagmintákon*, hogy a művész számára sok esetben a munkafolyamat tanulmány: a különböző materiák hatásait keresi különböző körülmények között. Gondosan feljegyzzi, dokumentálja ezeket a folyamatokat. Milyen formát és textúrát ölt a szénpor, a márványpor, a homok, a téglák, a rézreszelék, a „Keresztes Ildikó-féle lüster”⁴ különböző enyvvel, ragasztóval keverve. Ebben az értelemben az *arte povera* irányában halad, tovább folytatva egy olyan művészi törekvést, amely bevonja a művészeti közegbe a hétköznapi anyagokat is. Habár ennek a törekvésnek a neve a szegénységre utal, nem a műalkotások értékére, hanem a felhasznált anyagokra kell gondolnunk. Jakobovits Miklós képtárgyai méltó példái annak, hogy bármilyen felhasznált anyagból magas színvonalú műalkotást lehet létrehozni.

Mindezek mellett fontosnak tartom megemlíteni a művész *tereit*. Képtárgyain olyan konstrukciókat jelenít meg, amelyek nélkülözik a harmadik dimenziót. Paul Klee szavait parafrázálva mondhatjuk: „...nem a láthatót adja vissza, hanem láthatóvá

tesz”. Mivelhogy térábrázolásait az időtől nem lehet elválasztani, munkái időfenoméneként is funkcionálnak. Többféle időértelmezési síkot sűrítenek magukba: a személyes és kozmikus időt, a műalkotás és anyag idejét, az interpretáció idejét egyaránt. Mindennek gyökerét a metafizikus festészetben kell keresnünk, főként *Giorgio de Chirico* és *Giorgio Morandi* életművében. Ennek hatásaként oly jellemző a képtárgyaira a kimerevített, örökkévalóságba sűrűsödött idő, amely ugyanakkor misztikus aurával tölti meg őket. Ez a magány

mélységeibe sűrített idő a munkák közös nevezője... nem elmesél, hanem állapotokat, érzéseket mutat be, érzékeltet. Rendezőelvei az organikus téralakítás geometriái: árkádok, boltívek, körök vagy félkörök. Az általa megfestett terek nem külső térként funkcionálnak, hanem egy belső dimenzióba viszik a látogatót, egy archaikus, archetipális világba. Képeinek architekturális konstrukciója teljes mértékben mellőzi a növény vagy állatvilágot, „tájképei” minden cicomától lementelítettek, a formák és vonalak legegyszerűbb rajzolataira redukálva jelenítik meg az épületeket. Egy belső, intim világba kalauzolnak, egy olyan világba, amelyre – akárcsak munkáira – jellemző a türelem, a megfontoltság, a higgadság.

Egyetemes vizuális nyelvet használva a pillanaton emelkedik felül. Épületeinek motívumai frontálisan jelennek meg egy kétdimenziós térben, s ezt a térhatást a reliefszerű, pasztózus megjelenítés segítségével éri el. Képtárgyain modern és archaikus motívumok keveredésének lehetünk tanúi, jól körülhatárolt formák és alakzatok jelennek meg rajtuk, ahol

nincs látóhatár; ez akár az időtlenség, az ittfeledettség érzését is keltheti a nézőben. A környezet és látóhatár hiánya által – Chirico és Morandi festészetéhez hasonlóan – üres terekbe helyezi az építészeti elemeket. A csönd érezhető ezeken a munkákon, de nem nyomasztó. Álomszerűen hatnak, ahol a tudat szinte teljes mértékben mellőzve van.

Jakobovits Miklós munkáit szemlélve egy folyamatosan újrateheremtett világunk lehetünk tanúi, ahol az újjáteremtés aktusa meditatív jelleggel bír. Ezek a képtárgyak a művész létről való meditációjának egyfajta mantrái. Nem narratívák, nem elbeszélések, hanem a színeknek és a formáknak a mágikus aktusai; olyan tartalmakat és emóciókat hordoznak, amelyeket „csakis a színek nyelvén lehet elmondani”. Mondhatni, hogy nem tárgyai, hanem aktusai, mert Jakobovits Miklóst elsősorban a teremtő folyamat érdekelte. Nem a kész munka, a végtermék, hanem a teremtés, a létrehozás maga. Ebből a szempontból műveit folyamatmunkaként is szemlélhetjük. Paradoxális kijelentés, hiszen az arany- és az ezüstlapok ötvöze, a különböző fémek, a márványpor, a kréta – és még sorolhatnánk, hányféle anyag – kollázs szolid, időtálló, mondhatni időn túli hatást kelt a nézőben. És mégis, a művész azzal, hogy engedi az anyagot dolgozni a maga ideje és ritmusa szerint, hogy tanúi lehetünk az oxidációs folyamatoknak, a korróziónak, a rozsdának, az idő repedéseinek, jelzi, hogy van idő az időtlenségben: az anyag ráérő ideje.

HORVÁTH ILDIKÓ

Ereklyék, bővlik, jézusok

ESSZÉ

*„Székesegyházak belső terét, poharak szabályosan
felfele szélesülő csonka
kúpjait, megrepedt madártojások burkába szorult semmiket,
íróasztalfiókok belsejét, csak gyűjtötte, csak gyűjtötte...”*
LÁZÁR ERVIN: Gyűjtögető

Meglehető dilemma, ha az ember költözik vagy lakásfelújít, hogyan csoportosítsa könyveit. És persze óhatatlanul felötlik benne, hogy majd leszármazottai mit csinálnak annyi népraizzal, természet- meg környezetismerettel, nyelvkönyvvel, fizikával és metafizikával, mindennemű és méretű atlással, lexikkal meg szótárral, amikor már minden ott a Wikin. Mi mégis ragaszkodunk a formához, szortírozuk, gondozzuk, cipeljük Őket rendületlen...

Na, de. Mikor ott roskadoznak egy kupacban, még annyi a lehetőség! Például: kortárs kedvenceim a polc egyik oldalán szemben a nagyapámtól örökölt Szépmíves Céh sorozattal — valamivel elválasztva, mondjuk. Vagy színek szerint? A barna meg a zöld kopott árnyalatait kombinálva, esetleg fehér-feketét pepitázva. Bolondos játék! Sárga csak egy szem, két színné közé teszem, messziről virít. Vagy keresztnevek szerint? Faludy mellett Dragomán, Füst mellett Kundera, Kosztolányi párban Tandorival, és bizonyára Vámos is megtisztelőnek tartaná, hogy Mészöly mellé kerül. Hopp, egy fura páros: Shakespeare és Csányi. De tényleg, mi lenne, ha édes-vegyesen? Freud Pszichoanalízise mellett az Anyós viccek. Na, jó, ezt talán mégsem. Bár miért is ne? És akkor hirtelen eszembe ötlött az a fantasztikus lakás, ahova a barátaink vittek el nyáron a házigazda félszázados szülinapi bulijára. Na, ott jól megfér egymás mellett műérték és giccs, lélekbe markoló gyönyörűség és megmosolyogtató kacat valami elképzelhetetlenül izgalmas és meghök-

HORVÁTH ILDIKÓ (1967, Magyarláros) családorvos, író. A MOGYE-n végzett, Marosvásárhelyen él. Néhány éve ír. Prózája jelent meg a Kortárs női hangok c., a Magyar Nők Szövetsége által kiadott pályázati antológiában és egy riportja a Drót Magazinban.

kentően disszonáns harmóniában. Polgárpukkasztás felsőfokon? Nem tudom. Amikor rákérdeztünk, honnan ez a felhozatal – bár idézhetném pontosan! –, valami olyasmit mondott, hogy miért vagyunk mi úgy oda?! Hiszen ez is, az is: mi vagyunk.

Annyira lenyűgözött a látvány! Nem tudtam mindent befogadni, csak hagytam, hogy hasson, hogy egyik ámulatból a másikba ejtsen. Kicsit olyan volt a hangulata, mint egy-egy több százados túlszűfolt sokgyerekes-nagyszülős-bejárónős, jól belakott patinás paplaknak, azzal a plusszal, amit egy világi régiség- és műgyűjtő életművész (és történész) belepakolt. Sok korommal meg geggel, ábrándos humorral és elkápráztató szépséggel,

mintegy szétkürtölve: a házam a váram! De inkább: a házam az ars poeticám, a házam a filozófiám, a házam a Kiáltványom. Életörömöm, hétköznapi nyúgeim, bizonytalanságaim, aprócska ünnepeim tere, megfáradt mosolyomé, bontások és építések, lemondások és újraindulások tere. Az Életem.

Az udvaron színes lampionok, sejtelmes-hívogató fények, vízzel teli ósdi kád, a sarokban kopott biciklik, zöld bokrok meg cserjék és egy kártyázónak-borozónak berendezett, liánokkal benőtt utánfutó. Bulizene, iszogató vendégek, barátok. Pincelejárat.

Az előszoba falán a ruhákkal, kalapokkal telt fogas fölött bekeretezett tenyérnyi angyalkák egy sorban. Áhítattal bámuljuk. Később tudom meg: egyetemi hallgatók műhelygyakorlatának terméke, Botticelli-reprók. Mielőtt kukába röpítették volna az angyalkákat, házigazdánk összeszedte, berámázta. A sorozatot megtöri egy fiatal hölgy korabeli fekete-fehér fényképe. Közeli felmenő, anno tizenévesen vízbe dobta magát. Szerelmi bánat? Ő is az angyalsor(s)ból mosolyog vissza ránk. Minden sarkon történetekbe botlunk...

A folyosón, ahol a fiúszobák bejárata sorjázik, bemélyedés a falban jókora mályvaszínű gipszfüllel. Mintha diszkrétén figyelmeztetne: a falnak is füle van.

A fürdőszobában óriási kristálycsillár csüng a plafonon, a lábas kád fölött tátogó kacsatalpak muris pózban. Rusztikus rézcsapok, márványkagyló, s az egyik beszögellésben egy korabeli utcanévtábla: KEZE KÖZ.

Az árnyékszéken kiollózott, bekeretezett régi újságcikkek, vicces fotók. Oldalt a polcon többek között Nietzsche, Az emberiség krónikája meg egy tanulmány a borderline-ról.

A nappaliban furcsa-modern csövekkel körülölelt robusztus kandalló. Mögötte gigászi könyvespolc, ontja a szellemet, akár kályha a meleget télen. A sarokban kopottbarna zongora, az ablak alatt a földön élénk színekben tobzódó csupasz festmény, valami kortárs lehet, még friss festékszagú. A nagy asztal, a biedermeier komód roskadásig tele finomságokkal: színes saláták, sajtok, pástétomok, palacsinták és italok.

A konyha falán újabb gyűjtemények: bögrék, merítőkanalak, tölcsérek, szűrők, lapítók hada, érdekes formavilága, mind valami szokatlan elrendezésben. Mozsarak, szárított fűszerek, illatfoszlányok...

A hálószobába ugyan nem nyertünk bepillantást, de elképzelttem rejtélyes hangulatát, sejtelmes fényeit, a hatalmas baldachinos ágyat kovácsoltvas cirádáival, bíborvörös függönyével, amit egy kosztümös film forgatás utáni díszletkiárusításán vásárolt fél áron. Bár a feleség nem éppen ilyenre vágyott... A gyertyatartókat, a kristálytükröt a plafonon, s az egyik szögletben a kanapét, ha netán este összerúgnák a port... Bár kissé megrekedt fantáziám biztos nem múlja fölül a valóságot! És egyáltalán, hol itt a rendhagyó?!

Az udvaron újabb felfedezés: szőlőindákkal takart imádkozó Jézus-sorozat, mind más-más keretben. Ha jól emlékszem, hét, de lehet, hogy kilenc. Közös kaptafára húzott látvány: a háttérben felsajó telihold, víz, fenyők, Jézus szomorú arca, némelyiken fohászok. Zámbo Jimmy szárnyaló dalát hallom: „Nézz le rám, óh, Istenem!” Elsőre fel sem tűnik: mindenik balprofil. Ez is egy történet, ahogyan járja az ószereket, bolhapiacokat, eldugott falvakat újabbakat keresve, hátha találna bár egyet, amin Jézus jobbra néz. És ahogy megtalálja... Vajon hol őrzik?

Az éjfélkor érkező cigányzenekar – a feleség meglepetése – ünnepeltünk nótáját húzza. Hát, ez azért nem a

pentaton dallamvilág, tiltakozik bennem valami tánc házas múltamból. De el is szégyellem magam. Miért ne lehetne egy jót magyarnótázni?! Egy kiadós csárdást járni az ünnepektől és a magunk örömeire? Nyárádként járunk a „most kezdődik a, most kezdődik”-re. Húzza a primás, röppen a nótá, ropog-recseg szandálunk alatt a talpalávaló. A lábam

járja, de a fejem még zsong. Tanulni, minek hol a helye, fel-felocsúdni, hagyni magunkat meglepni, rácsodálkozni... Mosolyogni önmagunkon, Freud és anyóspóérok egymásmellettiségén.

SZAMOS MARIANN

Az illúzió csodája

Mágusok járnak közöttünk, akik varázsolnak, és hozzájárulnak ahhoz, hogy a csoda megszülessen bennünk. Illúziót teremtenek számunkra, majd emberi természetünknel fogva le is leplezik előttünk ezt a káprázatot.

A zene az illúziók legvarázslatosabb, a művészetek legmegfoghatatlanabb formája. Ereje, amint hangjai a fülünkbe másznak, abban a pillanatban minden mást megsemmisít: maga a csoda, amelyet az évszázadok előrehaladtával szakavatott és mély tiszteletnek örvendő, valódi varázslók hívnak életre: zeneszerzők, karmesterek, zenészek és egész zenekarok, akik fellépéseikkel lenyűgözik a különféle helyszíneken összetételében ugyan változó, de minden másban nagyon hasonló közönséget.

Mind ez idáig a művészet megnyilvánulási formái közül a több évszázados múltra visszatekintő zeneművészet állt a legtávolabb tőlem, de nem is olyan régen, mondhatni, én is részese lettem a varázslatnak, amikor Ibert egyik szimfonikus hangversenye után a színpadon előzőleg helyet foglalók közül Valaki, a derekamon nyugtatva a kezét, azt mondta: „A zene csupán illúzió, amelyet valóságként fogadunk el.” Később ez a Valaki számomra is – mint oly sok más hajlandóságot mutató számára – megragadhatóvá tette a zene világegyetemét.

A művészetekkel való találkozásaink életünk bizonyos szakaszainak meghatározó momentumai, legyen szó ebben a megfogalmazásban akár a művészi alkotásnak a megismeréséről, akár a művész személyével való direkt kontaktusról, de mindig valaki – egy puszta név és a mögötte sejtett teremtő lélek vagy egy hús-vér ember – visz közelebb egy számunkra ismeretlen vagy még kevésbé felfedezett témá-

SZAMOS MARIANN (1988, Margitta) újságíró. A kolozsvári BBTE történelem-régészet szakán szerzett diplomát, majd a kulturális örökség védelme és kutatása területén mesteri képzésben részesült. Szakmai publikációi és közéleti-kulturális eseményekről szóló beszámolóit internetes honlapon és nyomtatott sajtóban látta napvilágot. A Reggeli Újság tudósítója.

hoz vagy területhez. Ez a bizonyos név, akit néha szerencsénk van testközelből is megismerni, egy új szempontot ad vizsgálódásainknak, rajta keresztül látjuk a művészetek egy-egy szeletét, sőt, akár az emberek által meghatározott világ egészét (a ránk gyakorolt hatás mértékétől függően), amelyet a saját elméje fényével világít meg számunkra. Ugyanakkor kétségtelenül intenzívebb lesz az Ő személyes közreműködésével megvalósuló zenei élmény, és a vissza-visszatérő, számunkra végleg hús-vér férfialakot

öltött Varázsló játékanak, a kiválasztott zenekölteménynek a befogadása. Az ismeretség ránk gyakorolt hatása következtében időről időre, az ismételt találkozások alkalmával, önkéntelenül is belefeledkezünk a mozdulataiba, de ezek csak pillanatnyi figyelmetlenségek, amelyeket egyre tisztuló, ködfelhőktől mentesedő fejjel csupán megmosolygunk, hiszen tökéletesen tisztában vagyunk vele, hogy alakja és lénye (és révedező tekintete és csöndes mosolya) pusztán közvetít, hidat nyit egy másik világba, amely lassacskán, fejlődésünkkel párhuzamosan, gyakorlott, értő és józan zenehallgatóvá válva, Őt továbbra is magába zárva, de tőle függetlenül létezik majd számunkra. Ez a kísértetként mögöttünk, mellettünk, sőt, bennünk létező hús-vér Varázsló – mint oly sokan mások, akik örökre csupán nevek, lágy vagy acélos hangok, kézmozdulatok maradnak –, valahányszor színpadra lép, és láthatjuk Őt a rivaldafényben, megteremti azt az illúziót maga körül, amely elfeledteti a hétköznapok szürkeségét, a feladatokat, a magányt. Kiragad bennünket saját valóságunkból, és mivel lélekben mi is ennek a megteremtett káprázatnak a részévé válunk elcsendesült önmagunkkal, kicsit elbizonytalanodunk. Megriaszt bennünket az előttünk kibontakozó kép, látjuk a lélegzetvételei nyomán megszülető, színekben pompázó zenét, és a zenénél is erősebben lüktet a fejünkben az Ő hivatlanul kopogtató, örökké lázas szíve, amely a miénkkel kíván együtt dobogni azokban a pillanatokban. Ott tartjuk a lecupaszított szívét a két tenyerünkben, mert Ő bizalommal odahelyezte, nekünk adta, és mi remegő kezekkel és elszorult torokkal vigyázunk rá, örökösödünk felette, miközben megijeszt bennünket a fejünkben átsuhanó gondolat, hogy talán Ő maga is mindössze illúzió. Aztán a legfelfokozottabb pillanatban újra szabályosan kezdünk lélegezni, és megnyugtatóan tudatosítjuk a számtalanszor megtapasztalt bizonyosságot: amint a játéknak vége, mindaz, amit a színpadon képvisel, egy képzelte valóság kollektív ajándéka marad, de ez a valóság igenis két lábon jár, és a színpadról lelépve, ha akarjuk, valameddig még a mienk. Az illúzió Átala örökre valósággá vált. Átala betekinthetünk a kulisszák mögé is, és megleshetjük, mi van az illúzióteremtők csoportjának színtéren túli látványa mögött. Mint amikor elkezdünk pincérnőként dolgozni abban az étteremben, ahová azelőtt csak kávé inni jártunk, és amelyet minden egyes alkalommal megcsodáltunk, mert meny-

nyezetének magasságához, finom boltíveihez, csipkézett, fémesen csillogó díszeihez és öreg, megkopottan is gyönyörű bútoraihoz fogható a városban sehol máshol nem láthatunk. Pontosan így ismerjük meg a színpadon megteremtett illúziót és mesterét is, akinek fizikai jelenléte és személye játék közben sem elhanyagolható részlet, még ha időről időre háttérbe szorul is a közösség kedvéért, és észrevétlenül belénk költözik, és örökre bennünk marad. Megismerjük az étterem elrejtett, mocskos zugait, csúnyaságait, az egyes alkalmazottak egykedvű nemtörődöm-ségét és rigolyáit, és a munkát, ami nem a tökéletesség, de legjobb esetben a minőség felé igyekszik közelíteni. Ugyanígy és mégis teljesen másképp jelen vagyunk a próbákon, figyeljük, ahogy a kompánia tagjaként játszik, és ekkor érezzük úgy először, hogy Ő is ott van, nem csupán a zenében, hanem a zene mögött is, a zenén túl, attól különállóan. A varázslat számunkra már itt elkezdődik. Nem a színpadon, nem a hivatalos, szertartásos találkozókon ismerjük fel, hanem a háttérmunka közben, az illúzió megteremtésén fáradozva. Látjuk a megfeszített munkát, a szólamok összhangjának keresését, az ejtett hibákat, de a hétköznapi ember szemé elől elrejtett titkok nem teherként, kicsinyességgént vagy nemtörődöm-séggént fedik fel magukat, hanem minden részletükben egy messze elbűvölő, fényűzéssel teli világ hajlékaiba engednek bepillantást, a varázslat tehát a színpadról lelépve sem szűnik meg, csupán átalakul.

A hangszerek és a rajtuk játszó becses ujjak és ajkak szorgos munkájának eredményeként megszülető muzsika az érzelmek teljes palettáját felkavarja, és mi hagyjuk, hogy mindezek végigvonuljanak rajtunk, mert ebben rejlik a zene hatása: felrobbantja a bennünk rejtőző érzelemaknákat, amelyekről nyugodt lelkiismerettel lép le megfáradt lelkünk. A zeneművek ismétlődnek és apróságokban változnak: azóta már tucatszor hallottam Ibert legbecsesebb darabjait, más és más művészek előadásában, más és más helyszíneken, és az újdonság élménye valamilyen módon minden egyes alkalommal megörvendeztetett. Újra és újra átéljük, végigéljük ezeket a darabokat: megborzongunk, megörülünk, lelkesedünk, és hálásak vagyunk, hogy kollektíven részesei lehettünk egy találkozásnak, amelyet változatlanul szubjektív módon éltünk át, igyekezvén megőrizni a pillanatokat – megvárva, amíg a robbanás következtében ránk rohanó, lángvörös emlékképek újra teljesen elégnak, majd hamvukba hűlnek.

A művész és a műalkotás egybeolvadó valósága – és e kettős csodakeltése – mindig egy attól különálló második valóság-

gal társul, amely nélkül elképzelhetetlen a csoda éltetése: a művészetet élvezőkével, a közönséggel. Ezek a világok tulajdonképpen átfedések nélkül épülnek egymásra – kivéve, amikor az utóbbi egyik eleme kiválságos helyzetbe kerül, és idegenvezetőt kap egy (vagy több) Varázsló személyében –, hiszen ez a bizonyos „második-rendbeli” elem „rendes” körülmények között, kiváltságoktól mentes állapotban valójában soha, semmilyen formában nem lehet részese, csupán megfigyelője, híve és bálványozója az előbbinek. Jóllehet egyszer s mindenkorra megbizonyosodik arról, hogy csodák igenis léteznek, a csodatévők pedig köztünk járnak, és néha többel is megajándékoznak, mint játékuk varázsa vagy szellemük sármja.

BAKÓ ENDRE

Arany-centenárium Nagyváradon

Társadalom

A Janus-arcú Nagyvárad konzervatív szellemének letéteményese a Szigligeti Társaság volt Rádl Ödön ügyvéd vezetésével. A megye és a város által erkölcsileg (kisebb mértékben anyagilag) is támogatott egyesület sokáig tartotta pozícióit, noha éppen Váradról indultak országosan is fontos ellenáramlatok, modern irodalmi törekvések, s a város szellemi arculatát a 20. század elején olyan személyek határozták meg, mint Ady Endre, Juhász Gyula, Dutka Ákos, Ágoston Péter, Somló Bódog, Antal Sándor stb. 1916-ban Rádl Ödön meghalt, de a társaság már a háború kitörése óta tetszhalott állapotban leledzett. Adorján Ármin alelnök 1917 januárjában megpróbálkozott az újjászervezéssel, és a kísérlet sikerrel járt. A kétarcúságot most maga a társaság új vezérkara is tükrözi. Az elnöki székbe a konzervatív Sas Edét ültették, aki egy cikkében támadja ugyan Babitsot, de elismeri zsenialitását,¹ az irodalmi szakosztály élére viszont Antal Sándort, *A Holnap* antológia első kötetének szerkesztőjét, a *Vörös Újság* majdani munkatársát választják, aki 1913-ban, többévi távollét után hazatért Svédországból. Tagja lesz a társaság irodalmi szakosztályának Dutka Ákos, Miklós Jutka, Nadányi Zoltán, Tabéry Géza, Zilahy Lajos. A társaság működőképességét, vitalitását leginkább az Arany János születésének centenáriumára tervezett ünnepséggel kívánta demonstrálni. A számtalan hírlapelőzetes egyikéből kiderül, hogy Dutka Ákos indítványozta, hogy „a társaság nagy íróink – Arany János, Besenyei, Kazinczy – emlékezeit minél intenzívebben kultiválja, s emlékezetükre évente rendezzen ünnepséget. [...] Az indítványt elfogadták, s a megvalósítás végett a munkaprogrammal együtt kiadják az ünneprendező és irodalmi szakosztálynak.”² Bizonyára felderítetlen tény marad, hogy kinek jutott eszébe Kosztolányit az Arany-ünnepre meghívni. Levelezéséből tudjuk, hogy a helyi írók közül (természetesen az „ideiglenesen váradi”

BAKÓ ENDRE (1938, Derecske) újságíró, irodalomtörténész. Magyar irodalom szakos tanári diplomát szerzett. Később kulturális újságíró, tanulmányok, kritikák szerzője. 1988-ban alapítója a debreceni Csonkai Kiadónak, a rendszerváltás után a Hajdú-Bihari Napló főszerkesztőjeként dolgozott. A debreceni és a bihari irodalom specialistájaként tartják számon, e tárgyban több kötetet jelentetett.

Juhász Gyulát nem számítva) Dutka Ákossal tartott laza kapcsolatot. Dutka vagy az újonnan megválasztott Antal Sándor gondolt rá? Mindenesetre, március 18-ra kitűzték a rendezvény időpontját. „Arany János emlékünnepének megülésére nagyon készül a Szigligeti Társaság, amelynek ez alkalommal – mint már jeleztük – kiváló és kedves vendége lesz. Kosztolányi Dezső, az új magyar irodalom egyik legjelesebb képviselője, a finom hangulatok poétája ül a

1. *Hétről hétre*. 1917. jan. 21.; 2–3. Nagyvárad. A továbbiakban Nv.
2. *Munkában a Szigligeti Társaság*. Nv. febr. 1. 2–3.

társaság felolvasó asztalához. A kitűnő író most értesítette a rendőrséget, hogy vasárnapra virradó éjjel érkezik Nagyváradra, ahol író barátai meleg szeretettel készülnek fogadására, de kétségtelen, hogy egész irodalomszerető közönségünk nagy és rokonszenves érdeklődéssel üdvözlí a jeles poétát, aki Arany Jánosról szabad előadást fog tartani.” A tudósítás a program ismertetésével zárul.³

Az ünnepség fontossága, irodalomtörténeti jelentősége meghatározódott azáltal, hogy elhalasztották az országos méretűre tervezett nagyszalontai centenáriumi megemlékezést. De mi is történt voltaképpen?

Az elhalasztott nagyszalontai ünnep

Nagyszalonta városa, pontosabban az Arany Emlékegyesület és az előljárárság idejében hozzálátott az ünnepség szervezéséhez. Azt tervezte, hogy az Arany János szülőháza mellett lévő telket, mely a város tulajdona, átengedi az egyesületnek egy létesítendő néprajzi múzeum céljára, a város iratárában lévő, Arany Jánosra vonatkozó iratokat átadja az egyesületnek, hogy azokat a létesítendő Arany-múzeumban helyezze el, illetve a jubiláris ünnepség rendezési költségeihez kétezer koronával járul hozzá.⁴ Egy héttel később a Szalontáról küldött tudósítás még büszkén hirdeti: „Ágyúbömbölés és fegyvercsattogás közepette ünnepre készül az egész ország: Arany János halhatatlan géniuszának ünnepelésére.” Beszámolót kapott az olvasó arról, hogy gróf Tisza Kálmán, az egyesület védnöke és Tatár Balázs elnök „meghívta az országgyűlés két házát, az irodalmi egyesületeket, köztük természetesen a Szigligeti Társaságot (amely hamarosan jelezte, hogy 30 tagú küldöttséggel lesz jelen)”. A már kész programot is közli az újság *Az ünnepség sorrendje* alcímen: „Délelőtt félt tízkor Nagyszalonta város díszközgyűlése a városháza nagytermében. Ezt követően ugyanott az Arany Emlékegyesület díszközgyűlése, melynek keretében Négyessy László dr., a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság tagja mond ünnepi beszédet. Szabolcska Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság tagja felolvassa ez alkalomra írt költeményét, s a debreceni református kollégium énekkara Arany-dalokat énekel. A megnyitó beszédet Tisza Kálmán gróf, az egyesület

védnöke, a zárszót Tatár Balázs, az egyesület elnöke mondja. Az emléktábla leleplezése azon az épületen, mely Arany János egykori lakóháza helyén áll. Társasebéd. Este a Központi Szálloda nagytermében a debreceni református kollégium ifjúsága és énekkara, Dutka Ákos, Oláh Gábor, (a Petőfi Társaság tagja), Szendrey Zsigmond és Zilahy Lajos közreműködésével irodalmi estély. A csonkatoronyban elhelyezett Arany-múzeum a közönség számára egész nap nyitva lesz.”⁵

Két hét múlva viszont a lap már múlt időben arról ad hírt, hogy az ünnepség elmarad. „Nagyszalonta és az ország nagy irodalmi ünnepét tudvalevően el kellett halasztani a hirtelen beállott közlekedési zavarok miatt. A bizottság terve az, hogy az ünnepséget ősszel fogják megtartani, de most az a terv is fölmerült, hogy az ünnepséget egészen elhalasztják a béke idejére, amikor a hangulat és egyéb viszonyok is kedvezőbbek lesznek, hogy az mindenképpen méltó módon sikerüljön.” A nagyszalontai jelentésre hivatkozó cikkből az derül ki, hogy Szász Károly, az országgyűlés elnöke kezdeményezte a halasztást, a korábbiak mellett azzal az indoklással, hogy a Kisfaludy Társaság már februárban rendezett egy Arany-ünnepséget, s különben az egész év Arany János emlékének van szentelve.⁶ Nagyszalontán viszont úgy vélték, hogy ha már márciusban elmarad az ünnep, akkor tegyék át a béke idejére, „amikor megtartását a jelenlegihez hasonló okok nem akadályozhatják. Addig készüljön el az

3. *A Szigligeti Társaság Arany-ünnepé*. Nv., 1917. márc. 16. 2.

4. *Nagyszalonta városa Arany János emlékéért*. Nv. 1917. febr. 2. 2.

5. *Arany János emlékünnepe*. Nv., 1917. febr. 9. 2.

6. *Arany emlékünnepe a béke idejére halasztották*. Nv. 1917. febr. 25. 2.

emlékoszlop, [a *Kisfaludy Társaság vállalta, B. E.*] az Arany-plakett, emlékalbum...” Ezzel a szülőváros rendezvénye lekerült a napirendről, a hasábokat most már a váradi Arany-ünnepség uralta.

Kosztolányi Dezső előadása

S nemcsak a *Nagyvárad*, a várakozást a többi lap is előszere-tettel gerjesztette. „A szegény kisgyermek panaszainak hír-neves költője, Kosztolányi Dezső ma este leül a Szigligeti Társaság felolvasó asztalához, hogy egy félórára gazdag és előkelő művészetét a nagyváradi közönség előtt ragyogtas-sa. Kosztolányi Dezső érdekes és szép feje, amely kerti üveg-golyókon, izzó vagy mélabús hangulatokon át nézett felénk, most pódiumról néz le, s a gyönyörű poémák excentrikus és finom költője ez alkalommal mint esztétikus lép elibünk. Kosztolányi kivételes készültsége és sokat átfogó talentuma sokoldalúvá nemesítették a kitűnő író-t. Igazán nem tudjuk, hogy abszolút költői versei mellett novellái, kritikai dolgoza-tai, glosszái vagy újságcikkei a jobbak. Ő mindenben első-rangút produkál, a holnapi felolvasás, amelyet Arany János emlékének szentel, ünnepi élvezetnek, ritka és különleges csemegének ígérkezik.”⁷

Az előadás napján a *Nagyvárad* vezércikkben áldozott Arany János emlékének. Nagyszalonta népe nem tudhatta 1817. március másodikán, hogy csoda történt, zseni született a hajdúvárosban. Most már tudja, mégis kevesen olvassák műveit. Ebben – szerinte – a tudálékos pedagógusok és a tankönyvek a hibásak. Új tankönyvekre lenne szükség, s milyen jó lenne, ha az új tankönyvekért egy Bihar megyei képviselő rántana kardot a parlamentben.⁸ A helyi lapok részletesen tájékoztattak a jeles eseményről. A *Nagyvárad* terjedelmes beszámolójából idézünk. „Szülőhelye, Szalonta, a háború viszontagságai miatt nem tarthatta meg halhatatlan fiának országos emlékűnnepélyét, de irodalmi társasá-gaink egymás után fonják körül virágos hódolatukkal Arany János emlékét. A Szigligeti Társaság vasárnap este ünnepelte: mégpedig méltóképpen. Becsületére vált az ünnepség a Társaságnak és a megjelent közönségnek egy-aránt.” A tudósítás felsorolja a megjelent notabilitásokat, idéz Sas Ede elnöki megnyitójából, Dutka Ákos verséből. „A

költemény teljes elismerést aratott: azután ült a felolvasó asztalhoz a Társaság egyik kitűnő vendége, Kosztolányi Dezső. Előadásának már a bevezetése megragadta a hallgatósá-got. Nem Arany János szellemét idézte, mint hasonló ünnepeken szokás – de a testét. A kora öreg beteges Arany Jánost állította elénk, mégpedig oly megjelenítő erővel, hogy akik hallot-ták: mintha csakugyan látták volna az *Őszikék* szenvedő költőjét... Törté-nelmi materializmus már van, de irodalomtörténeti materializmus még nincsen – mutatott rá roppant érdekesen – pedig mily fontos volna ez! S megható gyöngédséggel foglal-kozott a férfikora delelőjétől folyton betegeskedő Arany Jánossal, a szere-tet poézisével vonva be törekeny alakját, melyet összes képei megha-misítva, mint robusztus oszlopot állí-tanak elénk. S a legmelegebb megér-tő szívvel beszélt az *Őszikékről*, ame-lyekben a borús lelkű, tépelődő, önmaga tehetségében sem bízó Arany János legőszintébben tárta föl önmagát. Finom és eredeti megfigye-lései rendkívül lebilincseltek a hall-gatóságot, amely hálás is volt, az élvezetért, amit a kitűnő író neki szerzett, viharos tapsokkal búcsúz-tatta el Kosztolányi Dezsőt a felolva-só emelvényről.” [...]⁹

Egy másik beszámoló ezt rögzítette: „(...) Ezután Kosztolányi Dezső lépett a pódiumra és egy félórán át az ő elő-kező modorában foglalkozott Arany Jánossal. Kosztolányi szívárványos szemlélete és sokat átfogó készültsé-gel elragadóan domborodott ki ebben az előadásban. Értékes egyéni szem-

7. Kosztolányi Dezső – *A Szigligeti Társaság ünnepe*; Szabadság, 1917. márc. 18. 8.

8. Nadányi Zoltán: *Arany János*. Nv. 1917. márc. 18. 1.

9. Arany János emléke a Szigligeti Társaságba. *Kosztolányi Dezső előadása*. Nv, 1917. márc. 20; 2–3.

pontjai üdítőleg hatottak a publikumra, s csodás színfoltjai, amivel nagy lelki megnyilvánulások képeit oly frappánsul vetítette a közönség elé, a legtökéletesebb körvonalait mutatták be Arany költészetének. Kosztolányi Dezső bensőséges eleganciával elmondott tanulmánya teljesen áthatotta a közönséget, amely percekig ünnepelte a hírneves fővárosi író, aki nagy talentumának egy pompás fénysugarával elragadtatta a közönséget. (...) ¹⁰ A *Napló* viszonylag röviden intézte el a tudósításában Kosztolányi szerepét, mert hamarosan publikálta előadásának a teljes szövegét. ¹¹

A *Tiszántúl* is idejekorán kezdte az esemény népszerűsítését, de az első híradásban inkább Lovassy Andort állítja középpontba. ¹² A következő beharangozónak azonban már az alcíme jelzi az esemény kiemelkedő értékét. ¹³ A beszámoló-ból viszont úgy tűnik, hogy a püspökség lapjának (vagy a püspökségnek?) nem volt ínyére Kosztolányi modern antropológiai koncepciója. „[...] Kosztolányi Dezső, a társaság fővárosi vendége Arany Jánosról, mint emberről olvasott fel. Talán ilyen alkalomra inkább a költő nagyságát, mint a törékeny emberi szervezet kórságát szokás hangoztatni, kivált, mikor törékeny testben oly nagy lélek lakott, mint Arany Jánosé. Azt a felfogást sem teszi magáévá mindenki, hogy a modern embert Arany János költészetéből az Őszikék érdeklik legjobban. De amit mondott Kosztolányi, érdekesen mondotta, s megtapsolták érte, bár – mást várt tőle a közönség. [...]” ¹⁴

A *Pesti Napló*, lévén munkatársa révén érdekelt, részletes tudósítást hozott: „Nagyváradról jelentik A Szigligeti Társaság vasárnap este a vármegyeház dísztermében nagy és előkelő közönség részvételével ünnepelte meg Arany János születésének százéves évfordulóját. Az estély kiemelkedő műsorszáma Kosztolányi Dezső, a »Pesti Napló« munkatársának előadása volt. Arany János életét Kosztolányi egészen új, különleges nézőpontból világította meg. (...) – Itt említjük meg, hogy a nagyszalontai Arany-emlékegyesület Arany János születésének évfordulója alkalmából művészi emlékermet bocsát ki. Az érem megmintázásával Beck Ödön Fülöp szobrászművészt bízta meg.” ¹⁵

Kosztolányi tehát nem szabadelőadást tartott, hanem felolvasott, az invenciózus esszé néhány nap múlva meg is jelent

10. Kosztolányi Dezső felolvasása Nagyváradon. A Szigligeti Társaság Arany János-ünnep; Szabadság, 1917. márc. 20. 2.

11. A Szigligeti Társaság Arany-ünnepélye. Nagyvárad Napló, 1917. márc. 21. 2–3.

a *Naplóban*. ¹⁶ Ő a csizmás, tempós, nehézkes Arany János uram-bátyám helyett, ami a 19. század ideálja volt, a modern költőt vizionálta, „aki meg van hasonulva önmagával, vágyait puritán szigorral tiporta el, csupa fulladt és titkos mélység a lelke. Egy napon azonban mind e sok kétség, a test és lélek szenvedése utat tör magának. Korlát és gát nélkül kirobban, és Arany a kétségbeesés delíriumában dalolni kezd. Micsoda nagyszerű vallomások ezek a versek.” Szövegének főképp ezek a mondatok az újdonságai: „A költőben minden korszak mást lát, az új nemzedékek mindig a maguk igéit olvassák ki ugyanabból a könyvből, amit őseik az asztalon hagytak. Apáink más Arany Jánost olvastak, mint mi. Ővék volt az epikus, a fiatal, a nyugodt. Mienk a lírikus, az öreg, az ideges. Petőfi valaha így köszöntötte: »Toldi írójához elküldöm lelkemet...« Mi az Őszikék írójához küldjük el lelkünket. E szenvedő és daloló aggastyán előtt teszem le az új magyar írói nemzedék alázatos és forró hódolatát.”

Kosztolányi sokszor úgy tett, mintha hidegen hagyná a valóságot, mintha túlnézne „a mai kocsmán”, valójában

12. A Szigligeti Társaság Arany-émlékünnepe. 1917. márc. 11. 3.

13. A Szigligeti Társaság Arany-ünnep – Kosztolányi Dezső Nagyváradon. 1917. március 16. 4.

14. A Szigligeti Társaság Arany János emlékünnepe. Tiszántúl, 1917. márc. 20. 5.

15. A Szigligeti Társaság Arany-ünnep – Pesti Napló, 1917. márc. 21. 9.

16. Nagyvárad Napló, 1917. március 25. Újra közölve: Réz Pál szerk.: *Tükörfolyosó magyar írókról*. Bp. 2004. 107–110.

érzékenyen reagált a környezeti benyomásokra, és minden jelenség lekötötte, érdekelte például a kül- és belpolitika. Hogyne keltette volna fel érdeklődését az orosz forradalom. „Vonatam késik, és – vérbeli újságíró – a Nagyváradi Napló irodalomtörténeti nevezetességű szerkesztőségében várakozom, mint kedves várakozóteremben. Fehér Dezső, a szerkesztő, sok új író nevelő apja, ki tegnap leültetett előbb a fehér asztalhoz, aztán este a felolvasóasztalhoz, barátságosan leültet az íróasztalhoz is” – kezdi *Orosz köztársaság* c. írását, mely még másnap megjelent.¹⁷ Egy-két napos váradi tartózkodása elegendőnek bizonyult ahhoz is, hogy hazatérve „szeszélyes riportban” számoljon be „a pakfon-város” néhány városképi és néprajzi látnivalójáról, még inkább szellemi közérzetéről, hangulatáról. „Ő, Várad, villanyváros” – kezdi a riportot Somlyó Zoltán versének idézésével, de nevet nem említ, csak „egy kedves, nemes nagyváradi költőnek” titulálja a szöveg szerzőjét. Hiszen barátjáról, az Esti Kornél novellákban is szerepeltetett bohém társról van szó. Érzékelteti, hogy Ady Endre szellemárnya ott lebeg a város felett, de pontosan tudja azt is, ki mindenki járult hozzá a váradi Pantheonhoz. Láthatta Ágoston Pétert is feltűnni az utcán, az ő múltját is ismerte. *A zsidók útja* című könyvét rejtélynek nevezi, mely „tudományos tisztázásra szorul”.¹⁸

Utójáték

Bihar vármegye márciusi közgyűlésén Miskolczi Ferenc főispán emlékezett meg Arany Jánosról. Egyebek mellett ezekkel a szavakkal: „Arany János költészetének nőttön nő tiszta fénye, amint időben és térben távoznak tőle. Arany János költői műveiben a magyar nép lelke, a magyar nemzet gondolkodása, a magyar nemzet öntudata, a magyar nemzet

karaktere tündöklik. Ezt a szellemet, ezt a irányt kell ápolnunk a jövőben is, mert ameddig ez a szellem honol a mi tudatunkban, addig földi hatalom rajtunk erőt nem vehet. Indítványozom, hogy Arany János születésének százéves évfordulója alkalmából a vármegye közönsége mély tiszteletét, soha el nem múló hálóját, őszinte csodálatát és meleg kegyeletét jegyzőkönyvben örökítse meg!”¹⁹

A centenárium bihari utójátéka, hogy 1920. november 27-én az új történelmi helyzetben a Bihar megyeiek és Nagyváradiak Szövetsége rendezésében a bihari poéták (Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula, Nadányi Zoltán, Ritoók Emma, Sas Ede, Zilahy Lajos) megünnepelték a legnagyobb bihari lantos, Arany János emlékét a Vígsházban. A szövetség *Bihari Lant* címen megjelentette a kis kötetet 10 ezer példányban, részint azért, hogy a befolyt összegből segítse a rászorulókat, továbbá „hogy megőrizze azt a szellemi kincset, melyet Biharország nagyjai – elsősorban Arany János hagyott reánk. A magyar területi integritás szent gondolata így kapcsolódik össze a magyar szellemi integritás gondolatával.”²⁰

17. Nagyváradi Napló, 1917. márc. 20. 2. Újra közölve: KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: *Füst*. Szerk.: RÉZ PÁL. Bp. 1970. 386–387.

18. KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: *Gyémántgöröngyök*. Szerk. URBÁN LÁSZLÓ. Bp. 2001. 170–173.

19. *Miskolczi Ferenc főispán Arany Jánosról*. Nv., 1917. márc. 22. 1.

20. DR. HOVÁNYI GYULA: *Előszó* (a kiadványhoz).

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (16.)

Részlet a *Fújnak a fák, Ides* című önéletírásból

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk részleteket egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak világából, majd a halálos fejszébét csodával határos módon túlélő fiatalember háború utáni emlékeiből válogattuk. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Szabó Gergelynek megígértem Pesten, hogy ha feleségének kezébe adtam a levelét, egy lapon tudatom vele, hogy bizonyos legyen benne: ez célba jutott. Ebédfalás közben, Karmazsinék konyhaasztalán megcímeztem egy útközben, trafikban vásárolt levelezőlapot, a Váci úti „műintézetbe”, és csak annyit firkantottam rá: „Kérését teljesítettem, üdvözlöm.” Aláírás, dátum. Visszatérve a hivatalba, bedobtam a levélgyűjtő szekrénybe. Lia, vagyis hát Ágnes, egyszer diszkrétén elvonult az ajánlottlevél-felvevő ablak előtt, délután, barátságosan beintett, hogy tudassa: most már tudja, hogy hol található. Én is megtudtam időközben, hogy ő a nagy épület melyik részében dolgozik.

Teljesen föl voltam kavarva lelkileg, a világ legszerencsétlenebbjének éreztem magam! Pláne, mikor újabb rövid beszél-

getésünk alkalmával aznap este elpanaszoltam, mennyire vártam a leveleket, és amikor a csapatkórházban voltam Váradon, személyesen is kerestem őket, ő valami olyasmit mondott: már nagyon megbánta, hogy ezt a házasságot megkötötte, s emiatt régebbi életét valósággal durván eltaszította magától. Ez az utalás – vagy csak én képzeltem? – csakis rám vonatkozhatott. Arra hivatkozott, hogy tüdőcsúcshurutját s annak várható következményeit nagyon eltúlozta, ő is, az apja is. És ebben a lelkiállapotban, egy üdülőhelyen, a minden-mindegy hangulatában jött az éppen ott tartózkodó Szabó. Összebarátkoztak, majd hálás lett, hogy a férfi lelket öntött belé, bizakodással telt el, s följajánlotta: legyenek egymás segítségére, olyan szeretettel, amilyennel ott, a szanatóriumban viseltetnek egymás iránt. Ígéretet tett neki: ha egészsége megjavul, és kitanulhat valamiféle, gyöngye testi állapotával összeférő mesterséget, hozzámegy ahhoz a magányos, árván nevelkedett, sebesüléséből fölépülőben lévő, tisztességes, jó szándékú munkásemberhez. Apja, Tatár bácsi is helyeselte a döntést, mert Szabót ő is becsülte, ezért rövidesen meg is tartották az esküvőt.

Úgy éreztem a beszélgetés után, amiből még az is kiderült, hogy Ágnes különböző okokból nem igazán boldog Szabó mellett, hogy meglenne esetleges összekerülésünknek az indítéka. De ezt mindketten igen nehezzé tettük egymás számára, mert nem vagyunk olyan fából faragva, hogy egyszer ide, másszor oda adogassuk a szavunkat, a megtartás szándéka nélkül. Nem csak ő tartozik immár máshoz, hanem én is épp a napokban ígérkeztem el. Nem lett volna szabad úgy eljegyeznem magamat senkivel, hogy ne érezem: abban a pillanatban az nem lehet másképp. Én csak a nénémnek tett korrekt ígéret, belenyugvás kötöttségében váltottam jegyet Piroskával, de sose éreztem, hogy ez az elképzelt boldogság. Elég csak Etelka néném gyakori megjegyzéseire emlékezni, aki többször is kifejtette: megbánod te még, hogy Zsófinak a tervéhez igazodsz, nem a szíved szerint döntesz. Persze, Csókás Zsuzsira gondolt. Én meg arra, hogy őt, Zsuzsit se úgy szeretem, ahogy Ágnest valamikor, miért lenne ez jobb megoldás?

Most, hogy munka után hazafelé sétálgattunk, kéz a kézben, mint a debreceni Nagyerdőn annak idején, ahol megismerkedtünk Ágnessel, úgy éreztem, elrontottuk az életünket. Megalkuvásból engedtem, Ágnes pedig a maga választotta útján máris boldogtalan. Ha szabad lennék, gondolkodás nélkül magamhoz kötném. Jönne is, minden bizonnyal. De így – akkori erkölcsi felfogásunk szerint – már ez úgy tűnt föl nekünk, hogy késő, elszalasztottuk egymást. Éreztem, hogy ha feleségül is veszem Piroskát – mert elköteleztem magam, tehát megteszem! –, nehéz harcot kell majd vívnom magammal, igazi érzelmeim leplezése végett. Hogy ezek az újra lángoló érzelmek meddig égetnek majd, nemcsak tőlem függ, Ágnestől is. De Ágnes minden megnyilatkozásával, mozdulatával, megértésével és ragaszkodása mind gyakoribb megvallásával, nem titkolta: ő is tévedett. Ez azt a bizonyosságot sugallta: kettőnk kapcsolata újraéledt, amitől a jelek szerint tágítani egyikünk sem akar, de kölcsönös leplezésére megvan bennünk a közös szándék és elhatározás. És ez bizony mindkettőnknek igen hosszan tartó, kemény belső küzdelmet ígér a jövőre nézve. Némelykor, álmatlanul forgolódva Karmazsinék ágyán, felheccelődt bennem az indulat: elutazom Olasziba, megmondom Zsófi nénémnek is, Piroskának is, hogy mégse! De a reggeli tél hideg mosdóvíze helyre tett. Tisztességtelen játéknak

éreztem, Piroska nem tehet arról, hogy velem mi történik. Azt nekem kell magammal elszámolnom.

Ágnes azzal is nehezítette a helyzetemet, hogy ideadta elolvasásra férjének Pestről magammal hozott levelét. Hogy elhiggyem, amit mond. Ez a levél tele volt szemrehányásokkal, hogy Ágnes miért jött Váradra Kolozsvárról, ahol a Szabó szülei is laknak, ahol jobb a levegő neki, és Ágnes miért nem akarja, hogy Szabó Budapesten tovább tanuljon, főiskolát járjon? És milyen házasság az, amelyben évekig másutt él a férj, másutt a feleség? A levélből ugyanakkor az is kiderült, hogy Szabó felfogása egyáltalán nem egyezik az apósáéval. Tatár bácsit lebolsevikozta a levelében. Ágnest a kommunistáknak tulajdonított szabadszerellemmel kapcsolatos vádjaival illette, aki nyilván azért nem kíván utána költözni Budapestre, amíg ő ott tanul, mert nagyon is jól érzi magát mind a szülei, mind az ő ellenőrzése alól kibújva. Ez a minden alapot nélkülöző vádaskodás, féltékenykedés rettenetesen bántotta, sértette Ágnest. „Ugyan hova mentem volna utána Pestre, ezekben az időkben? Hiszen maga tudja, Imre, hogy milyen ott a világ!” És különben is, csak itt szeret élni, ahol született, fölnevelkedett. És már attól is vigasztalhatatlanul szomorú, hogy a rendőrségi zaklatások miatt az édesapja kénytelen volt elköltözni Váradról, más városba. Kolozsvárott nem ismeri senki, ott békén hagyják a hatóságok, ő is békén hagy mindenkit, csak csinálja a gazdag uraknak a gyönyörű bútorokat. Ágnes elmesélte, hogy

összevitázott a szociáldemokraták váradi pártirányítóival. „Letette a piros zászlót meg a kalapácsos embert! Beleunt abba, hogy minden politikai kezdeményezés mögött ott lóg valamiféle idegen érdek lólába!”

– De most, hogy kitört a forradalom – próbáltam érvelni –, lehet, hogy azoké lesz a hatalom, akiket otthagytok!
– Ebbe most ne mélyedjünk bele, Imre! – intett le Ágnes. – Majd, ha alaposabban megnézi, kik ágálnak az élen, és a szavak mennyiben egyeznek a magyar munkások, parasztok, értelmiségiek, tisztességes iparosok, alkalmazottak igazi érdekeivel, talán megérti apám mélységes kiábrándultságát! Minduntalan azt mondja, azt írja leveleiben: nekem ne grófok csináljanak forradalmat, hanem igazi munkások. De ne is olyan zsidó kis- és nagypolgárok, akik eddig a háborút, most meg a háborút kivégző anarchiát és nyomorúságot tekintik jó üzletnek. És ha arra kerülne sor, akkor az orosz bolsevikok népterrorját lovagolnák meg!
– Hát ebbe tényleg ne merüljünk bele, mert ehhez én nem értek! Viszont Wilson elveit – mondtam –, azokat el tudom fogadni. Amit ennek alapján az október végén megalakult magyar forradalmi tanácsok hirdetnek, az elkerülhetetlen, tisztességes út. Hogy a háború csak arra volt jó, hogy a maga férje, meg én, meg a többi balek, odaterelődjön golyófogónak, míg a szocialista és forradalmi mozgalmak élen ágálók idehaza bujkáltak, és várták, mikor lehet felmászni a toronyba, és meghúzni a harangot a maguk miséjére, azt is látom. Kivéve, akik ügyetlenül álltak hozzá, és a rendőrség azonnal lefogta őket. De még azoknak is könnyebb volt – talán – kiállni azt a tíz-husz verést, azt a pár évi börtönt elkezdni – mert most szabadulnak! –, mint nekem Galíciát, Duklát, Isonzót, Doberdót. És mit kapok cserébe én, és mit ők? Ők most mindent, ha ügyesen nyüzsögnek. Én meg ezt a botot, ami nélkül járni sem tudok. (...)

Sok túlzás és igazságtalan megítélés keveredett akkori tájékoztatásainkban, ma már tudom, némileg más volt az ábra. De olyan is volt, ahogyan Ágnes megrajzolta, vagy én mérgeskedtem ki magamból. Jómagam egyébiránt nem vettem meg Károlyit amiatt, hogy gróf létére akar forradalmár lenni, hanem épp ellenkezőleg: mélységesen tiszteltem, hogy nemcsak a szája jár a földosztásról, hanem ő maga nekiáll a saját birtokának, és elsőként azt osztja föl.

Ágnes elhúzta a száját, amikor ezt mondtam neki.

– Ha maga tudná, hogy apa szerint miért olyan sürgős Károlynak megszabadulni a birtokaitól!...

Sose mondta később, azóta se tudok erről sokat. De akkoriban is, főleg bukása után, többen állították, hogy ezáltal szanálta eladósodott birtokait, a forradalmi példamutatás glóriájában sütkérezve. Nem tudom, mindez igaz volt-e vagy sem. Nem is az én dolgom ezt cáfolni vagy bizonyítani.

Miután egy irányban laktunk, Lia, vagy nevezzük csak továbbra is Ágnesnek, minden délben és este megvárt a postahivatal bejáratánál vagy kicsit odább, a Nyomda utca sarkán, vagy elsétálva a premontrei gimnázium épülete irányába. S onnan aztán kettesben folytattuk utunkat az ő Űri utcai albérletéig – közel a Szaniszló utca végéhez – ahonnan én tovább bicegtem ebédelni egy étkezdébe, vagy ha Piroskáék, Idesék élelemcsomagot küldtek, akkor a Széles utcai iskola pedellusának a lakásáig. Visszafelé megint csak együtt mentünk, a hivatal előtt váltunk el, és tértünk be külön-külön, hogy aki lát bennünket, fölöslegesen a nyelvére ne vegyen.

Ágnes tájékoztatott néhány, a forradalommal kapcsolatos helyi vagy országos eseményről. Én akkoriban, aki magam láttam el magamat, és mosatásra se volt pénzem, nemigen pillantgattam bele a lapokba, se a pestiekbe a postán, se a váradiakba, kevesebbet tudtam a világról, mint a

pesti másfél év alatt. Ahol viszont a gyorsított tempójú tanulás, a sok vizsga, meg a mellékes munkavállalások vették el az időmet sok mindentől. Lassabban is haladtam az utcán, mint az épek, az egészségesek. Fáradekonyabb is voltam még akkor, ami később aztán előnyösen változott. Mind többet és többet bírtam fizikailag. Kellett is az erő összeházasodásom után Piroskával, de ezekről majd később mesélek...

Ágnestől megtudtam, hogy az erdélyi románság igen élénk mozgásba lendült a Monarchia végnapjait látván. Mikor a *Népszava* közzétette október elején a szociáldemokrata párt kiáltványát, amelyik a lenini elvek és a wilsoni pontok alapján teljes belpolitikai és szocialista átalakulást követelt, ennek hatására nemcsak a történelmi Erdély területén, hanem azon túl is – például Nagyváradon – román nemzeti autonómiát, majd az ókirálással való „minden románok egyesülését” követelő gyűléseket, bizottsági üléseket szerveztek, román nemzeti tanácsokat alakítottak, sőt: vidéken fegyveres nemzeti gárdákat, s azok „forradalmi módon” léptek föl a helyi földesurak és magyar vezetők ellen.

A *Népszava* által közölt tíz pont egyébként a következőket tartalmazta:

1. A kormány – akkor még királyi kormányról volt szó! – mondjon le, alakuljon helyette demokratikus kormány.
2. Válasszon a nemzet, az általános választójog alapján, teljesen új parlamentet.
3. Azonnal kezdjen hivatalos tárgyalásokat a kormány a békéről az ellenséges országokkal.

4. Legyen kimondva a teljes nemzetiségi, anyanyelv-használati szabadság.
5. Legyen az országban demokratikus közigazgatás.
6. Radikális földreform alapján legyen a föld azé, aki megműveli.
7. Államosítsák a fontosabb üzemeket.
8. Igazságosabb adópolitika révén, terheljék meg jobban a nagy vagyonokat, az állam és a nép javára.
9. Dolgozzanak ki munkásvédelmi és népjóléti politikát.
10. Katonák, rokkantak, hadiárvák, hadiözvegyek teljes kártérítését oldják meg.

A pontokat mindenütt – emlékszem –, Pesten is, nagy lelkesedéssel, az újjászületés vágyával vagy ábrándjával fogadták, tízezrek részvételével hallgatta, vitatta a lakosság, a hazatért katonaság.

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette

SZILÁGYI ALADÁR

PÉTER I. ZOLTÁN

Ady Endre szanatóriumi szerelmei

Ezerkilencszáztizenhárom tavaszára Ady komoly gyógyításra, szanatóriumra szorul. Ekkor Lajos öccse és a régi barát és mecénás, Hatvany Lajos leviszik a Graz melletti Maria Grün szanatóriumba. Rövidesen javul az állapota, a nők pedig valósággal körülrajongják. Altnőder Endréné, a költő régi váradi ismerőse szerint – akit úgyszintén az itteni szanatóriumban kezeltek – a fiatal nők szinte versenyeztek a költő kegyeiért.

Ezek között a szanatóriumbeli rajongó nők között, akik a híres költőt ostromolták, három komolyabb, a lírájában is nyomot hagyó szerelme akadt: a pesti Machlup Henrikné Zwack Mici, aki a Mylitta nevet kapta a költőtől, a temesvári Weisz Ferencné Kossak Aranka, akit csak Kicsinek neveztek, és Ady versében „kis, kék dereglye”-ként szerepel, és nem szabad elfeledkezni a váradi Sándor Lászlónéről, Bella asszonyról sem, akit egyszerűen Nyanyucinak szólít Ady.

Fehér Dezső is a szanatórium lakója volt, de április első hetében hazatért a Maria Grünből Nagyváradra. Ady április 18-án írt levelében egyebek mellett arról számol be barátjának, hogy: „...fene jól kezdem itt magam érezni. Ez – sajnos – nálam ez idő szerint komolytalanságokban, udvarlásban, kocsizásban, szóval derült léhaságban nyilatkozik meg – még mindig. [...] Hiányozni bizony nagyon hiányzol nekem, s minél több új ismerős úr és csimpaszkodó hölgy kerül, annál inkább. Forenbacher – az orvos – már erősen készül, hogy szétűt a társaság között, amely miatt sem dolgozni, de még olvasni sem igen van időm...”

Miután Fehér Dezső hazatért, a feleségét küldte ugyanoda gyógykezelésre. Erre az asszony később így emlékezett: „Amikor hatheti gyógykezeltetés után az uram hazajön

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

Maria Grünből, engem beszél rá, hogy utazzak oda egy kis diétás kúrára. Azért is ajánlotta ezt – vallja be –, mert Ady mellé kell valaki, aki a tanár utasításaira lépten-nyomon emlékezteti; főként aki az ivástól visszatartja.”

Május elején érkezett meg Fehérné Maria Grünbe. Az alábbiakban Fehérnének Adyval kapcsolatos emlékeit ismertetjük: „Hat hétig maradtam akkor Maria-Grünben, és jóformán minden időmet Ady társaságában töltöttem. [...] Léda kilenc éve után most kiélvezi szabadságát, férfiszeszélyét, és ami ezzel jár... Nagy élet folyt ott általában akkoriban; gondolom az a néhány, múlt háborút előző

év volt a szanatórium fénykora. Nemcsak a gyógyintézetet, de az egész gazdasági berendezést is maga az igazgató főorvos vezette, a bécsi születésű dr. Stichl. [...] Természetesen nem zárhatom le a grüni beszámolást nők nélkül. Mert se bort, se ételt, se cigarettát nem fogyasztott Ady számottevően Stichlék fedele alatt. De nőt – annál többet! Aminek – be kell ismerjem – elsősorban a nők voltak okai.

Alig utazott el az a szép pesti úriasszony, akit Mylitta néven örökített meg verseiben, s aki akkor ment, amikor én jöttem, egy nappal utánam megérkezett valaki, kit Ady hamarosan »kis, kék dereglyének« nevezett. Mert kék volt a kedvenc színe, búzavirágkék, ilyen volt a ruhája, pongyolája, papucsja, kendője. Magyar vidéki városból került oda, apja jómódú fényképész, ura banktisztviselő volt. Nem lehetett több tizenkilenc évesnél, de már két éve asszony, és gyermektelen maradt. Törekeny, vékony kis teremtés volt, barna hajú, bájos arcú, fitos orrú. Mozgékony volt, könnyed, és folyton fecsegő. Maria Grünbe mégis idegesség címén és hízőkúrára került. Adynak tetszett a »kicsike«, már csak azért is, mert oly fiatal és könnyed volt, és első perctől nagyon udvarolt neki, de csak úgy, ahogy az ilyen szanatóriumi ismeretséghez illik. Egy teljes hónapig – májuson át – a kis dereglyéé volt mindenben az elsőség. Pedig járt ám velünk állandóan más nő is. Az egyiket, emlékszem Adélnak hívták, bécsi autógyáros felesége volt, magas tagbaszakadt, szőke, humoros és évődő, mi több: legényesen söröző. Ő képviselte körünkben a »fesche Weanerint«. Egy másik

Sanatorium Maria-Grün bei Graz

A Maria Grün-i szanatórium

asszonyra is emlékszem, aki szívesen karolt belé Adyba: egy dúsgazdag, kreol bőrű, gyönyörű termetű, harmincöt éves osztrák »hisztérika« volt. [...] Ez a hölgy is, a kedélyes bécsi Adél is szívesen lettek volna Ady múzsái, és talán szövődött is köztük némi titok, de versig sohasem ért meg velük a helyzet.

Egyébként június elején érkezett Maria-Grünbe az az asszony, akit Ady később »Nyanyucinak« becézett, nem a kora, de anyáskodó hangja és viselkedése miatt. Ahogy feltűnt az az újabb szépnek mondható pesti asszony – akit ott morfiumelvonó kúrára fogtak –, Ady elkezdett vele foglalkozni, mire a kis kék dereglye féltékeny lett. Most gabalyodott csak igazán Adyba a kis fitos. Ennek azonban a hazulról engedélyezett tartózkodási ideje lejár, az ura türelmetlenül sürgönyöz érte, ő nem mozdul. Válast emleget, és kijelenti: ő kitar Ady mellett, és marad. Ady mosolyogva veszi tudomásul »a kis nő szerelmi problémáját«, titokban kissé megijed, de kifelé lovagiasan állja a helyzetet. Reméli, hogy Stichl majd segít a bajon. Segített is. Sürgönyt küld az urának, vigyék haza az asszonykát, mert annak most már otthon a helye, ő elbocsátja. Így sikerlik végül is csüggedt vitorlával haza a kis kék dereglye.

Alig megy el, én aggódva látom, hogy »Nyanyuci« túlságosan jó néven veszi Ady lankadatlan udvarlását. Én a nagyváradi származású »Nyanyucit«, Sándornét régebről ismerem – szegről-végről még roko-

nom is –, jó feleségnek, két gyermek szerető szívű anyjának láttam. Ismerem bihari földbirtokos szüleit, ismerem urát. [...] Grüni tartózkodásom utolsó napjaiban sajnálatomra azt kellett tapasztalnom, hogy Sándorné valóban beleszeretett Adyba. Annyi anyáskodó, féltő szeretettel vette körül, mint senki az asszonyok közül, s ahogy idővel maga Ady is állította róla. Én június közepe táján hazautaztam Maria-Grünből, Ady és Sándorné kis ideig még ott maradt. Azután Ady hazament Mindszentre, Sándorné pedig családi otthonába. De a levelezés fennmarad közöttük – és Sándorné ragaszkodik szerelméhez. Családja és ura váltig próbálják,

hogyan a megmakacsodott asszonyt jobb belátásra bírják. Az nem hajlik józan szóra, Sándorné ura még ebben az évben – mértéktelen morfi-umélvezet következtében – beteg lesz, súlyos állapotban szállítják zárt intézetbe, feleségéről ezek után férje családjának kellene gondoskodni – ami csak természetes –, ha végérvényesen lemond Adyról. »Nyanyucik« ebbe nem egyezik bele, inkább lemond a tartásdíjról és lassan eladogatja lakberendezési tárgyait, szőnyegeit, ezüstjeit, csak hogy fenn-tarthassa kapcsolatát Adyval.»

Fehérné visszaemlékezését kiegészíti Altnőder Endréné írása is, aki szerint Adyt „a nők valósággal körülrajongták. Boldog volt, akivel, ha csak a dél-előtti uzsonnánál is, leült sörözni. Hát még az, aki állandóan közelében volt! És ilyen volt egy nagyon szép, barna, fiatal nő, aki mindennap, dél-előtt, kúra után, sőt ebédnél és dél-utánokon is minduntalan együtt volt vele, még bizalmas téte a tété-ben Ady földszinti szobájában is. Egy alkalommal az ebédhez együtt jöttek Ady szobájából. A nő – sajnos, a nevére nem emlékszem – nagyon boldogan, kezében egy verssel teleírt fehér papírt lobogtatott széles gesztussal, s hogy mindenki hallja, ezt kiabálta: – Ezt a szép verset én ihlettem! Ezt én ihlettem!...” Az Altnőderné által említett fiatal nő viselkedése és leírása alapján Weisz Ferencné, a Kicsi lehetett.

Fehérné szerint Adynak a Maria Grün-i szanatóriumban az első nagy kalandja Machlup Henrikné Zwack Micivel volt, azzal a 24 éves, kétgyer-

mekes fiatalasszonnyal, aki szerepet kapott nemcsak életében, hanem költészetében is. Ő volt Mylitta, a költő mintegy harminc versében. A *Ki látott engem?* kötetének *Őszi, piros virágok* ciklusát is az asszonynak dedikálta: „*Mylittának, a legpogányabb nőnek és istennőnek s annak a Mylittának, aki éppen a legszeretőbb és legszerettetőbb*”.

Mylittáról írta Bölöni: Maria Grünben „a kis női csukák” után különben is jön valaki, aki iránt Ady komolyabb érdeklődésre gyúl, sőt azt vallja, hogy szerelmes. Reménytelen szerelmének tárgya egy Maria Grünben időző pesti asszony, akit Mylittának keresztelt el, s akit a hozzá írt verseivel nemsokára bevezet az irodalomtörténetbe. Hogy ez valóban így lehetett, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az asszonynak a szanatóriumból való elutazása után Ady még Boncza Bertának is elpanaszolta levélben: „*Nagyon elárvultam, valaki itt volt, s elment.*” Nagyjából ebben az időben jelent meg a *Nyugatban* két Mylitta ihlette vers: *Feleselés egy asszony-verssel; És mégis kikiáltom*. Az előbbi idézzük: „*Sudár fa állott, óriási, / Tavasz delén a napsütésben...*” // *Nézd, virágzom, nézd, hogy süt a Nap, / Virágaimmal érted késtem.* // „*Szeszély-asszony hanyag keze, szél / Belekapott kopott galyba, virágba...*” // *Királynét várt s csak most érkezted, / Ez a fa az erdők királya.* // „*Volt két virág más másik ágról / De egy volt szirmuk s kelyhük színe...*” // *Van egy víg, rózsás csók-ravatal / S két élő-vágyó kiterítve.* // „*Két fáradt virág más-más ágról, / Pihegve egymás mellé hulltak...*” // *Most kezdődik csak a történet, / Királyném, felejtjük a Multat.* // „*Tudták jól, hogy röpi az Idő / S övék csupán egy pillanatja...*” // *Mienk a Nap és mi megállást / Parancsolunk a nyári Napra.* // „*És szomorúság volt a nászuk, / Tiszta, édes, bánattal telve...*” // *Ez lesz a világ legbékületbb / És legfejedelmibb szerelme.*

Mylitta 1913. május 2-án hagyja el a szanatóriumot. Első levelét ekkor írja, ebben az ígéri, hogy a távolból is örködni fog Ady fölött: „Megfogom a kezét, ha úgy akarja és a barátja leszek. Tudja, és érezze – ha nem is lát –, hogy figyelem az útját, hogy vigyázó, örködő szemekkel kísérem a lépteit. A lelkiösmeretének a lelke akarok lenni, hogy megdobjanjon, ha az Életnek sok-sok kísértése túl erős, hogy visszarántsa, ha alcohol vagy egyéb örvények nyílnának, és hívnák biztatólag. A szívében akarok lenni, hogy csak jó legyen,

bátor és erős...” Ezt követően még közel egy éven át leveleztek.

Bár barátságuk komoly és mély volt, Mylitta, ez a szép szőke nő igen tartózkodóan, diszkrétan viselkedett, s bár ostromolta Ady, de reménytelen szerelemmel. Azt nem ellenezte az asszony, hogy később Pesten többször is találkozzanak, s e titkolózóbujkáló szerelemnek, amely inkább csak az asszony kíváncsiságát és hiúságát elégítette ki, az utókor számára egyetlen eredménye lett: a Mylitta-versek sora.

Már eltávozott Mylitta Maria Grünből, amikor megérkezett oda Ady régi váradi barátja, ismerőse, Wertheimstein Viktor. Ady sokat áradozott neki Mylittáról, és panaszkodott, hogy mennyire hiányzik neki.

„Finom, kulturált asszony – és mint sóhajtván mondta Ady –: megközelíthetetlen!” Elmondta még barátjának, hogy Mylitta hideg volt és fölényes, de okos és gyönyörű; majd bevallotta: megzavarta az asszony. Leírta selymes szőke haját, álmodozó kék szemét, ringó járását. Wertheimstein Viktor is úgy tudta, hogy Ady az év végén még találkozott az asszonnyal Pesten, de addig is másokkal vigasztalódott Grünben. Volt kivel...

Az első szanatóriumbeli fiatal asszonyka, akivel Ady „vigasztalódott”, Weiszné Kossak Aranka volt. Fehér Dezsőné a fiatalos, törekeny Arankát látva azt írta: nem lehet több tizenkilenc évesnél. Nos, annál valamivel több, 23 éves volt, bár ennek nincs sok jelentősége.

Kossak Aranka, a Kicsi 1913. június 26-án utazott el, Sándor Lászlónéval egyszerre, nem úgy, ahogy azt Fehérné mesélte. Ha hinni lehet Sándornénak, Adynak nagyon fáj a távozásuk... Az utazás előtti napon még a szanatóriumban írta meg Ady a *Nyugat* július 1-i számába három versét, köztük a *Kis, kék dereglyét*. Ezzel a szép költeménnyel ajándékozta meg búcsúzásul a törékeny temesvári asszonyt: *Kicsim, holnap már elméssz s itt marad / A Halálból egy oly kicsiny darab, / Amennyi voltál nekem: / Cirógató, édes asszonyfiók / S csókoló ellenségem. // Kis, kék dereglyém, várnak a vizek. / Csókokat adtál s nem tudtad, kinek / Adod majd igaz párját. / Vasútkocsidban megigazítom / Siratón, hajh, a párnád. // Suta és tarka emberek között / Be jó volt itt a te kék köntösöd, / Kis, fitos,*

*Machlup Henrikné Zwack
Mici, Ady Mylittája*

kék dereglye, / Majd a nagy-nagy örvényes vizeken / Jussak tán az eszedbe. // Most multam falják éhes, bús habok / S jelenemet eljövő pillanatok. / Megcsókolom kis orcád, / Hogy új csókok s új pirok azután / Irigyen bitorolják. // Jaj, csak kis szerelem az, ami öl, / Készülj, kicsim, a gőzös már füttyöl / S haldoklik szíviünk kedve: / Csókos és boldog álmodkat vigyél, / Édes, kis kék dereglye.

Kinek adja majd a fiatalasszony az eddig a költőnek adott csókok igaz párját? – kérdi versében Ady, de át is engedi azt vélt utódjának, mivel nem tervez Kicsivel közös jövőt, tisztában van azzal, hogy e rövid idillnek nem lesz folytatása. Kicsi Ady búcsúversét olvasva sem értette meg, hogy a költő szemszögéből kapcsolatuknak vége szakadt.

Az Adyhoz írt első levele Budapestről 1913. június 27-én: „Adykám, édes, Nyanyával szerencsésen megérkeztünk, mondhatom, ronda egy út volt, folyton bőgtünk, mint a gyerekek. Az ördög vigyen el, minnek is kerültél közzénk, folyton az a kócos, csúf fejed van előttem. Ma Herczl tanárnál voltam, operációra semmi szükség nincsen. Holnap szombat d.u. megyünk Temesvárra, és jövő héten szombaton megyek Herkulesfürdőre 5–6 hétig. Bizony isten úgy hiányzol, mert tudod, Adykám, még sokkal jobban utállak, mint ahogy utáltalak. Ezek után remélem írsz nekem jövő hét szombatra Temesvárra, és eljössz, ha végigkóboroltad az említett városokat, Herkulesfürdőre. Meddig maradsz Grünben? Menj el Bandikám, minél előbb, mert most már

Maria-Grün bei Graz.

nemcsak hogy nem használ, de árt, azután nem akarom, hogy ott legyél, ha én nem vagyok ott. Tehát fejezd be körutadat hamarosan, és gyere húgod és feleségedhez. Mégiscsak egymáshoz illőek vagyunk némely tekintetben, és nem lehetek sokáig nélküled, Te utálatos moszatos! ...Isten veled, Bandikám, soraidat várja szerető Húgod”

Egy bizonyos: Ady nem utazott se Temesvárra, se Herkulesfürdőre. Hogy válaszolt-e erre a levélre, nem tudhatjuk, azt ellenben igen, hogy júliusban a „Kicsi” több szerelmes levelet is írt a költőnek, arra panaszkodva, hogy nem tud nélküle élni, nem kell neki senki más, és férje féltékenykedik. Októberben sikerült Budapestre utaznia és találkoznia Adyval. Későbbi leveleiből arra lehet következtetni, hogy Ady házassággal hitegette, ugyanis október utolsó napján levelében azt kérdi: „Adykám, fenntartod azt a megállapodást, mely közöttünk fennáll?” Majd novemberben: „Megígérted, hogy kitarasz mellettem... Férjem már kezd mindenbe beleegyezni...” December 1-én: „Őrülden szeretlek...” Ady válaszevelei nem ismertek.

Az asszony időközben megbetegedik, 1913 őszén gyomorműtéten esik át. Ady Nyanyuci társaságában meglátogatja a Szent János-kórházban. A következő év elején súlyos idegbajjal ágynak esik, amiről áprilisban levélben számol be Adynak. Utolsó ismert levelét 1914 júniusában küldi Ady-

nak, ebben egyebek mellett az szerepel: „Minden szép és jó volna, ha csak te is itt volnál, azaz mellettem lehetnél – nem is – együtt lehetnénk, az az igazi kifejezés...”

Ady ekkor már eljegyezte Boncza Bertát, Kicsivel a kapcsolata megszakadt, de egy darabig még figyelemmel követte a kis, kék dereglye sorát. Július 6-án azt írja Nyanyucinak: „a temesvári Kicsi írt egy rövid levelet, megint vágják a beleit szegénynek, szegény, szomorú, kedves, kis állat...”

Komolyabb, hosszan tartó kapcsolata Adynak Sándor Lászlónéval volt, azt követően is, hogy a költőt egyre szorosabb szálak fűzték Boncza Bertához. Ady később össze is ismertette Csinszkát az asszonnyal. Közvetlen kapcsolatuk a csucsai eljegyzésig tartott, de továbbra is érintkezésben maradtak, és Nyanyuci anyás szeretete Csinszkát is megnyerte.

*Maria Grün egy közeli
dombról nézve*

TÓTH GÁBOR

Közös érdekünk, a Zene

Jankó Zsolt karmester portréja

Kultúra

Jankó Zsolt a Nagyváradi Állami Filharmónia és a Kolozsvári Magyar Opera állandó karmestere, 1978-ban született Kolozsvárott – lényegében ennyit olvashatunk róla hétről hétre a filharmónia és a sajtó koncertelőzeteseiben. A rövid ismertetőhöz hozzátartozik, hogy immár 11 éve vezényel rendszeresen Nagyváradon. Februári beszélgetésünk idején Bartók *Concertójának* próbáival volt elfoglalva, de már készült a kolozsvári operaelőadására, Verdi *Traviatájára*, a címszerepben Miklósa Erikával.

Mikor és hogyan kezdődött nagyváradi karmesteri pályafutása?

Először (*telefonos naptárt lapoz fel*) 2006. május 1. előtt voltam itt leckehangverseny próbálni, majd júniusban volt az első nagykoncertem Nagyváradon, Brahms *I. szimfóniáját* vezényeltem akkor, és emellett Cristina Anghelescu hegedűművésszel is dolgoztunk. Igazából már 2005-től alkalmazva vagyok Nagyváradon, akkor hirdettek meg itt egy asszisztens karmesteri állást, még Sarkady Zsolt igazgató idején, mivel Acél Ervin karmester utánpótlást keresett.

Mik a lehetőségei egy frissen végzett fiatal karmesternek?

Nyilván kevés karmester végez egy egyetemi évfolyamon, az induló négy-öt jelöltből kettő-három, de van úgy, hogy csak egy, mivel kevesebbre is van szükség belőlünk, mint hangszeresekből. Ez nagyjából arányos is az igényekkel, mert ha többen végeznének, akkor még több munkanélküli dirigens lenne, persze van olyan is, aki más pályát választ. Volt olyan ismerősöm, aki diplomázás után szakács lett. A mi évfolyamunkon ketten végeztünk karmesterként a kolozsvári zeneakadémián Petre Sbârcea osztályában. Ahhoz, hogy sikeres legyen az ember, legalább három dolog

TÓTH GÁBOR (1979, Nagyvárad) a Kolozsvári Zeneakadémián diplomázott 2004-ben, hét évig volt a Nagyváradi Állami Filharmónia művészeti titkára, öt éven át a Reggeli Újság külső munkatársa, zenei tudósítója, majd egy évig belső munkatársa.

kell: szerencse, tehetség és munka, mert ha tehetség nincs, akkor hiába dolgozol, de hiába vagy tehetséges, ha nem tanulsz és nem dolgozol keményen, viszont hiába van meg minden adottságod, ha nincsenek meg a lehetőségeid, ha nem vagy ott akkor és amikor ott kell lenned.

Sokáig hegedült is. Volt egy olyan konkrét pillanat az életében, amikor úgy döntött vagy úgy érezte, hogy biztosan karmester akar lenni?

Ez nagyon érdekes, mert én valamiért úgy 13-14 éves koromban tudtam már, hogy karmester szeretnék lenni. Habár nem tudtam pontosan, hogy a karmesternek mi a dolga, de bármilyen koncertfelvételt néztem a

televízióban vagy élő hangversenyt, mindig érdeklődve figyeltem a dirigens munkáját. Kicsit elérhetetlen és furá vonzalom volt az egész iránt anélkül, hogy valamit is tudtam volna a szakma háttéréről. Konkrétan meg sem fogalmaztam ezt akkor magamban, mert akkoriban már komolyan hegedültem, játszottam a kolozsvári zeneiskola zenekarában is. Igazából érettségi környékén merült fel bennem, hogy mi is legyen, és amikor a zeneakadémiára felvételiztem, ott be is jutottam az úgynevezett „A csoportba”. Ez volt az a nívó, ahol már választani lehetett a zeneszerzés, muzikológia, illetve karmesteri szakok közül. Első éven mindenki le akart róla beszélni, hogy a karmesteri szakot válasszam, mondván, nagyon nehéz, ezért karvezetést tanultam. A másodévbe való további felvételin lehetett ugyan végleg dönteni róla, hogy ki milyen szakot válasszon, de ekkor a kötelező minimum 9-es átlag alatt, valami 8,85-öt értem el. Elkeseredésemet látván a titkárságon javasolták, felvételizzek még egyszer egyenesen karmesteri szakra. Találkoztam is az akkori szaktanárral, Petre Sbârceával, s ő csak annyit mondott, tanuljak meg egy szimfóniát a vizsgára. Rá egy napra összefutottunk Sbârceával az utcán, aki épp egy Mozart-szimfónia részletét füttyörészte. Kérdezte, ismerem-e ezt a művet, mondtam: igen. Akkor tanuljam meg a felvétélire és jöjjenek, mondta. Le is zajlott a vizsga és felvettek, egyből másodévre. Emlékszem, amikor lejárt az első koncertem – egy Mozart-zongoraversenyt kellett kísérek –, felvettük videóra, s én a szalaggal elmentem a tanárhoz, hogy nézzük meg együtt és elemezzük ki. Sbârcea türelmesen végignézte velem, megbeszéltük, aztán elővett egy szmokingot és azt mondta, próbáljam fel. Nahát, neked ez jól áll, jegyezte meg. Akkor tessék, karácsonyi ajándék, mondta, és nekem adta... Nem volt új a szmoking, de egy teljesen jó állapotban lévő ruha volt, ráadásul ajándékba kaptam. Mit mondjak, ezek után madarat lehetett fogatni velem, olyan biztatás volt ez nekem...

Mennyi lehetősége volt az egyetemi évek alatt zenekarral dolgozni, egyáltalán milyen volt a gyakorlati zenekari munka a kolozsvári zeneakadémián?

Második évben még konkrétan semmit nem dolgoztunk zenekarral, harmadik évtől viszont már volt rá lehetőség, de nem túl sok... Évente talán ha egy koncertünk volt. Nagyon

kevés gyakorlatot lehet így szerezni. Igazából először zenekar előtt egy nyári kurzuson vezényeltem másodév után Craiován, ahol Beethoven-szimfóniák voltak műsoron.

Bécsben és Olaszországban is tanult. Milyen lehetőségei nyíltak, milyen szakmai és emberi tapasztalatokban volt része, és hogyan élte meg, hogy sokáig távol volt otthonról?

Mindenből tanultam valamit. A bécsi időszak (2003–2004) volt talán életem egyik legnehezebb éve, valószínűleg azért is, mert egyedül laktam, egymagam voltam egy évet, távol barátoktól, családtól. Ugyanakkor teljesen más módszerrel tanítottak ott. Míg Kolozsváron az volt a metódus, hogy egy év alatt egy vagy két művet tanultunk meg, de azt hangról hangra, Bécsben egy év alatt huszonvalahány művet kellett elsajátítanom. Ez óriási különbség volt. Bécsben kellett igazán megtanuljak nagyon gyorsan tanulni, sokszor egyik napról a másikra akár egy egész tételt vagy teljes szimfóniát. Az ottaniak elég zárkóztak, és nekem itthon sok barátom van és volt akkoriban is Kolozsváron. Bécsben eltelt nagyjából három hónap, amíg először kimentünk együtt egy vendéglőbe a városba kollégákkal felszabadultabban beszélgetni.

Ráadásul pénzem sem nagyon volt, minden kiadásomat rendszeresen fel is jegyeztem, és volt olyan hónap, hogy összesen három eurót költöttem. Tehát szinte csak kenyeret vettem. Minden egyebet itthonról felpa-

kolva vittem: krumplit, hagymát, lesütött húst, meg rengeteg konzervet, amit mai napig utálok. Aztán kora tavasszal elromlott a fűtés, s mert nem volt pénzem megjavíttatni, így hideg lakásban laktam. Emiatt a derekam akkor megfázott, és azóta sajnos még mindig gyakran érzem ennek utóhatását.

Aztán Velencében tanult ösztöndíjjal...

Ez 2005 ősze és 2006 tavasza között volt. Béccsel ellentétben Velence teljesen más volt. Ott sokkal barátságosabbak az emberek, abban is szerencsém volt, hogy nem egyedül laktam, hanem egy lakáson három olasszal osztoztunk. Fantasztikus időszak volt, mind emberileg, mind szakmailag.

Szakmailag pedig nagyon hasznos félév volt, mert főleg olasz operát akartam ott tanulni, és erre volt is lehetőségem. Egy operát nagyon jól megtanultam ott, a *Traviatát* – ez azóta is úgy megy, hogy ha azt mondják előadás előtt tíz perccel, gyere és ugorj be vezényelni, akkor megyek és elvezényelem.

A Benedetto Marcello Konzervatóriumban Giorgio Proietti volt a tanárom. Proietti már első találkozásunkkor azt mondta – amikor elkezdtem a *Traviata* nyitányát vezényelni –, hogy ha nem vagyok egy kicsit örült, akkor ne is akarjak soha operát dirigálni. Nem tudom, Proietti mennyire ismert karmester nemzetközileg vagy mekkora karrier áll mögötte, de az én életemben mindenképpen egy hasznos pont volt, támogatta a látókörömet és nagy lökést adott az operavezénylés irányába.

Hogyan, mikor került kapcsolatba a Kolozsvári Magyar Operával?

Zeneakadémiás koncertjeimre többször is meghívtam a Kolozsvári Magyar Opera akkori igazgatóját, Simon Gábort, és úgy láttam, tetszett neki, amit látott, mert 2003 tavaszán meghívást kaptam pár kisebb művel a Kriza Ágnes-operagálára. Az első próbámra ötven perct kaptam, mert az énekesek valami miatt nem értek rá, és így a *Parasztbecsület* alig 3-4 perces *Intermezzóját* kellett próbáljam ilyen hosszú ideig. Az volt az érdekes, hogy a zenekar nagyon vevő volt arra, amit mondtam és ahogyan dolgoztunk, minden hangot

külön-külön sikerült helyreraknunk, közben pedig a kinti büféből többen is bekukucskáltak a terembe és többen is biztattak, hogy a hangzó végeredmény igen megható volt.

Jó benyomást keltett ezek szerint, hisz utána még visszahívták...

Igen, ez volt februárban, és utána elég gyorsan visszahívtak az operához. Áprilisban vagy májusban már vezényeltem ott egy balettbemutatót. Utána ez a jó kapcsolat folytatódott. 2003-tól folyamatosan dolgoztam a Kolozsvári Magyar Operánál, eleinte vendégkarmesterként, 2010-től pedig már állandó karmesterként.

Hogyan tudja az idejét a két város között megosztani? Lehet mérleget készíteni Nagyvárad és Kolozsvár viszonylatában arról, hogy évadonként mennyi koncertje, előadása van?

Azt tudom, hogy egyre többet dolgozom és mindig valahol a határát súrolom annak, hogy mennyit bírok még el. Most jó, hogy épp volt egy hét szabadságom januárban. De ugye még ezen kívül más meghívásaim is vannak.

Mely zenekaroknál vezényelt már?

Az országban elég sok filharmóniánál voltam: Nagyszeben, Temesvár, Craiova, Szatmárnémeti, Marosvásárhely, Székelyudvarhely (Székelyföldi Filharmónia), illetve a Bukaresti Rádió Zenekaránál is. Nemrég visszahívtak a budapesti Magyar Állami Operaházhoz, oda ősszel megyek.

Magyarországon vezényeltem Szegeden, Szombathelyen, a MÁV Szimfonikusoknál, a Budapesti Fesztiválzenekarnál.

Kiemelhetünk 10-11 év távlatából olyan koncertet vagy olyan zenekart, amit, illetve akiket szívesen vezényelt?

Mindig nagy örömmel dolgozom a Kolozsvári Magyar Operában, úgy érzem, ott vagyok igazán otthon, de ugyanezt a szeretetet éreztem a Budapesti Fesztiválzenekar részéről is, tehát valahányszor velük dolgoztam, nagyon kedvesek, nyitottak, befogadók voltak az első alkalomtól fogva.

Ha már a Fesztiválzenekarnál tartunk, tudjuk, hogy a világ első tíz szimfonikus együttese között tartják számon őket. Hogyan sikerült velük felvenni a kapcsolatot, hogyan fogadták el?

2010-ben rendeztek egy karmesterkurzust Németországban a Schleswig-Holstein Fesztivál keretében, Fischer Iván vezette, és ez úgy volt meghirdetve, hogy a kurzus végén asszisztens választ magának. Ide jelentkezett 136 karmester, s ebből kiválasztottak tízet. Én a tizenegyedik voltam, de valaki visszalépett az utolsó pillanatban, úgyhogy három nappal a kurzus kezdete előtt felhívtak: ha akarom, menjek. A tíz emberből Iván első nap kiválasztott ötünket, és velünk dolgozott egy hétig. A kurzus végén volt egy koncertünk a berlini Konzerthausban, majd vártuk, hogy ötünk közül kit választanak asszisztensnek. Rá egy hónapra kaptam egy levelet, hogy Fischer engem választott, így öt évig voltam a Fesztiválzenekarnál asszisztens karmester, 2010-től 2015-ig. Így történt.

Más-más zenekaroknál változó a minőség és a hangulat is?

Nekem az soha nem okozott gondot, ha egy gyengébb zenekarral kellett dolgozzak, az viszont probléma volt mindig, ha úgy éreztem, nem találjuk meg a közös hangot. Nekem fontosabb az, hogy emberileg jól érezzem magam, még akkor is, ha a produkció nem lesz fantasztikus. A karmesteri munkának is van egy dinamikája, előfordulhat, hogy a zenekar és a karmester nincsenek ugyanazon a hullámhosszon.

Ez valóban sok mindentől függ. Beérkezik, mondjuk első próbára, egy vendégzenekarhoz, nem tudja, előző héten mitől fáradtak el, következő héten mire készülnek.

Így van. Szívesen dolgozom például Székelyudvarhelyen, kellemes tapasztalataim fűznek oda. Amikor közös projekt adódik, akkor az erdélyi magyar zenészek java ott van, és nagyon-nagyon jó társaság gyűlik össze. Tényleg igazi szakemberek, akik örömből csinálják ezt az egészet, és kétnapi munka alatt igen komoly műsorokat tudunk összerakni. Egy csomó olyan probléma nem merül fel, ami máshol igen. Tehát nem kell fegyelmezni, nem kell intonációval foglalkozni, mindenki tudja a saját feladatát.

Ezek szerint máshol van probléma azzal, hogy a karmester először pszichológus, aztán pedagógus kell legyen, s csak utána foglalkozhat a zenével?

A karmester mindenképp pedagógus és pszichológus is, és ha nem az, akkor a zenekar megtanítja rá, hogy az legyen. Minden próbán vannak olyan pillanatok, olyan konfliktushelyzetek, amiket meg kell oldani, s van, amikor az ember jól oldja meg, van, amikor kevésbé jól, van, amikor van türelme azt megoldani, van, amikor kevésbé türelmes, s akkor lehet, hogy nem az sül el, amit ő akar, vagy valaki a zenekarból elrontja a hangulatot, és utána nehéz próbálni.

Mennyire nyitottak Váradon a műsorajánlataira, illetve máshol, meghívott karmestereként korlátozottabbak a műsorválasztási lehetőségei?

Úgy kilencven százalékban rajtam áll a műsorválasztás lehetősége.

Kolozsváron is csak olyan szinten korlátozottabb, hogy a műsor függ az épp meglévő szólistagárdától. Van egy művészeti tanács, sokszor egy karmester együtt dolgozik egy rendezővel, kitalálnak egy címet közösen, amire úgy gondolják, hogy van az operának szereposztása, van kapacitása, és ezt a produkciót megpróbálják létrehozni, nyilvánvalóan szem előtt tartva, hogy milyen előadás az, ami hasznára van a társulatnak is.

A váradi zenekarnál fix, általában négy délelőtti próbafolyamat áll rendelkezésre egy koncertre, a szólistával pedig általában két fél délelőtt, és ezek a műsor nehézségétől függően sokszor nem bizonyulnak elégségesnek. Járt-e valaha úgy, hogy volt elégséges próbaszáma egy előadás előkészítéséhez?

Kiindulva abból, hogy az operában első alkalommal volt három perc zeném és rá ötven perc próbám, az elég ideális volt... Az esetek többségére visszatérve, nyilvánvalóan időből sosincs elég. De az a szerencse, hogy például az operában, ha egy-egy bemutatóra készülünk, egy opera színrevitele onnantól számítva, hogy az énekesek már tudják a dol-

gukat, az aktívan is még egy hónap. Én mint karmester ebben az egy hónapos munkafolyamatban, ha csak tehetem, már elejétől fogva részt veszek. Zenei együttes próbákat tartunk az énekesekkel, párhuzamosan a zenekarral is dolgozok, ugyanakkor szeretek részt venni a rendezői próbákon is, szeretem látni, hogyan építi fel a rendező a darabot. Nagyon fontos, hogyan talál egymásra a rendező koncepciójával a karmesteré. Utána jönnek a jelmezes próbák, bekapcsolódik a világítás, díszletet kell kipróbálni, mi hogyan működik stb. Végül a főpróbák, ket-tő-három, mikor mennyi. Ez persze csak a bemutatókra vonatkozik. Amikor újra veszünk egy előadást, akkor jóval kevesebb az idő, két-három próba van rá. Pesten legutóbb

az operaházban összesen egyetlen zongorás próbám volt az énekesekkel, utána az előadáson találkoztunk...

Emeljünk ki néhányat az elmúlt egy-két évadbeli különlegesebb vendégszereplései közül.

2014-ben nagy sikerünk volt a Fesztiválzenekar zenészeivel közösen előadott Kurt Weill-gyermekoperával (*Der Jasager / Aki igent mond*). Két évvel ezelőtt a budapesti Művészetek Palotája Sztravinszkij-maratonján *A katona történetét* szintén a Fesztiválzenekar zenészeivel adtuk elő, Alföldi Róbert rendezésében. Tavaly júniusban pedig a budapesti Állami Magyar Operaház társulatával vezényeltem a *Rigolettót*.

Mi az, amit e bő évtized alatt szeretett volna elérni, és mi az, amit ténylegesen sikerült? Nemcsak szakmailag, de emberileg, kommunikációs szinten is. Mi fért bele ebbe a tíz év tapasztalatba?

Gondolkodom néha azon, mi lenne, ha Nagyváradon laknék, más kapcsolatom lenne-e a filharmóniával... Nyilván-

való, nekem talán egy picit azért is nehezebb itt a helyzetem, mert itt kezdtem el a pályámat, és az emberek is így néznek rám. Ugyanakkor akiket én nagyra értékelek, és akikről úgy gondolom, hogy a zenekarban tényleg a legjobbak, azoknak most – inkább az utóbbi fél évben, évben – kezdem érezni a támogatását, és ez jólesik.

Egy-egy zenekar mindig nagyon összetett emberileg és szakmailag is, mindig vannak fiatal zenészek, öreg motorosok. Hogyan sikerül a korkülönbséget áthidalva elnyernie a bizalmat fiatal karmesterként?

Nem nézem senkinek a korát, úgy gondolom, az egyetlen dolog, ami szent és sérthetetlen, a zene, és annak

a minél hűbb, tökéletesebb előadására törekszünk közösen mindannyian. És én bármit, amit kérek egy zenésztől, nem azért kérem, mert idős vagy fiatal, hanem mert úgy gondolom, ez úgy van leírva a partitúrában, és úgy kéne megszólaljon. Részemről semmi személyeskedés nincs ebben. Igazán jó zenészeknél soha nem volt gondom azzal, ha valamilyen hangzást egy adott módon vártam el. Nem mondom azt, hogy nem volt saját véleményük, de mindig sikerült kiegyezni. Általában azokkal volt mindig gondom, akik gyengébbek voltak, és a véleményük mindig jóval markánsabb volt a tudásuknál; akik soha nem tudnak beilleszkedni, hogy úgy mondjam, az adott négy negyedbe, hanem a négyből mindig ötöt akarnak. És ez mindig nagyon megnehezíti a közös feladatot. Pedig úgy gondolom, a zenében az első dolog a fegyelem kell legyen. Egymás elfogadásának lényege, hogy kölcsönösen legyen meg a kellő tisztelet a zenekar részéről a karmester iránt és a karmester részéről is a zenekar iránt. Néha ez a kölcsönösség az, amit hiányolok.

Hogy érzi ugyanezt az elfogadást a vendégfellépései szintjén? Elfogadták, megkedvelték az évek során más zenekarok is, igényt tartanak a munkájára, visszahívják vezényelni?

Igen, úgy érzem. Persze elég sokszor kell nemet is mondjak a meghívásokra, mert egyszerűen nem fér bele az időmbe. Mert ugye így is két teljes állásom van: Kolozsváron és Nagyváradon, és a meghívásokból még egy állás simán kijön. S azért ennél többet nem nagyon tudok bevállalni. Nyilvánvaló, hogy a felkészülési időm egy koncertre töredéke annak, mint ezelőtt tíz évvel. Akkor egy koncertre hónapokig készültem. Most már örvendek, ha van egy hetem, bár néha annyi sincs. És szinte folyamatosan új repertoárt kell tanulni. Most például *A trubadúrral* debütálok (*egy vaskos partitúrára mutat*), 450 oldal... Olasz szöveg, amit én szeretek szóról szóra érteni, úgyhogy az első napokat szótározással töltöttem.

Számomra nagyon szimpatikus, hogy idestova tíz éve rendszeresen, szinte külön mini-évadban vezényel Nagyváradon gyermekeknek szóló leckehangversenyeket. Mik a benyomásai erről?

Én nagyon örvendek ennek és nagy kedvvel csinálom. Nem sajnálom azt a fáradságot, hogy ide kell utazzak egy-két

napra akár csak egyetlen koncertért, mert amikor látom a gyerekek arcán az örömet, a mosolyt, azt az élményt, amit nekik nyújtunk, akkor az jóval több annál, mint amit anyagiakban bárki meg tudna fizetni. Az egyik legjobb dolog, amit a váradi filharmónia felvállalt, a leckeconcertek ápolása.

Nyilván ők egy teljesen más közönség, mint a felnőtt, úgynevezett nagykoncerteké.

Én javasoltam családi koncerteket is, ahol a szülők a gyerekekkel együtt részt vehetnek, és hogy próbáljunk olyan repertoárt kialakítani, ami mindkét generáció számára vonzó. Ezt már többször ajánlottam, a világon sok helyen működik, sajnos a filharmónia vezetősége Váradon nem volt az ötletre nyitott. Én a jelenlegi rendszert sem találom jónak, tehát minden héten új koncert, új műsor... Nagyon jó lenne például, ha egy műsort el tudnánk játszani többször. Akár az egymással szomszédos városok filharmóniáiban gondolkodva is hasznos lenne ez az ötlet. Ha megtanulunk valamit, akkor azt vigyük el, mutassuk meg, játszuk el Debrecenben, Temesváron, Szatmáron... Ha egy közös bérletet ki tudnánk alakítani a közelben lévő filharmóniákkal, a környező városokban új zenekarokat láthatna a közönség, és mindegyik zenekar el tudná vinni a műsorát két-három helyre. Ráadásul amikor másodszor, harmadszor játszol el egy koncertműsört, az teljesen más érzés. Sokkal felszabadultabb, sokkal nagyobb élmény.

Szó volt róla, mennyire hálás a gyermekközönség, de hogy érzi, milyen kapcsolata alakult ki az évek során a felnőtt közönséggel?

Sajnos elég kevés a konkrét visszajelzés. Karmesterként legfeljebb két dologból érezhetem a közönség tetszését vagy nemtetszését. Az egyik a mű végén a taps, a másik pedig az előadás közbeni csend vagy „nem csend”. Mert azt nyilván érzem koncert alatt, hogy a közönség mennyire figyel a zenére. Az is érződik, hogy „megáll a levegő” egy koncerten vagy sem.

Hogyan tud tanulni, gyakorolni egy karmester, mondjuk egy hangszeressel összehasonlítva, akinek Önnel ellentétben mindig kéznél van az instrumentuma?

A karmesternek a hangszere maga a zenekar. Én meg tudok tanulni egy művet zenekar nélkül is, de igazából csak valódi zenekarral tudom kipróbálni, hogy működik-e vagy sem. Elsősorban belső hallással tanulok. Fogom a partitúrát, magam elé teszem, és addig nézem a szólamokat, a harmóniákat, amíg összeáll a hangkép a fejemben.

A karmesterség nemcsak egy lelki és intellektuális folyamat, hanem kemény fizikai megterhelés is. Mennyi szabadideje van, mennyit tud a kondícióval, a magánélettel foglalkozni, milyen kikapcsolódásnak tud időt szentelni, hogy jobban érezze magát a bőrében?

Sokszor, amikor végigtanulok egy egész napot és este úgy érzem, hogy nem tudok megszabadulni az adott zeneműtől, mert állandóan ott jár a fejemben, olyankor az kapcsol ki legjobban, ha elkezdek főzni. Ez kiszellőzteti az agyamat. Általában úgy készítek el egy ételt, hogy összekombinálok dolgokat, tehát soha nem egy adott recept szerint, hanem szeretek improvizálni, kipróbálni új lehetőségeket. És azt kell mondanom, más vélemények is megerősítik, hogy elég sok mindent jól csinálok.

Szeretek utazni is. Néha igen sokat is utazom, mostanság azért is, mert a feleségem részben Németországban dolgozik. Szeretjük vele összehangolni a szakmánkból adódó utazásainkat, mert a munkánk miatt előfordul, hogy csak ilyenkor tudunk együtt lenni. Ha például nekem van egy

szabad hetem, neki pedig munkája, és pont nem utazom el vele, akkor megvan rá az esély, hogy hetekig nem is találkozunk. Sokszor van úgy, hogy ő is, én is ülünk a határidőnaplóval a kezünkben, és próbáljuk egyeztetni, miként lehetnénk többet együtt...

Próbálok azért sportolni is, amennyit lehet. Arról már szó volt, hogy egy karmesternek mennyire fontos a jó fizikai kondíció. Amikor tehetem, gerinctornára is járok.

Szeretek színházba menni, olvasni, barátokkal találkozni, természetbe járni, kirándulni, nagyon szeretem a magashegyi túrákat is, és ha tehetem, egy évben legalább egyszer-kétszer ilyenre is elmegyek.

Van ideje mások koncertjeire is eljárni?

Nem túl gyakran. Például amikor itt Nagyváradon van koncertem csütörtökön, olyankor pénteken csak akkor megyek el a Kolozsvári Filharmónia hangversenyére, ha nagyon különleges műsor van, vagy épp egy jó ismerős a szólista, a karmester, mert ilyenkor úgy érzem, annyira „tele vagyok”, hogy kell olyan napom legyen, hogy ne halljak több zenét.

Egy karmester, úgy mondják, a korral érik, mint a jó bor.

A szakma is úgy tartja, hogy egy karmester negyvenéves korától felfelé kezd úgy igazán karmester lenni. Hát, én lassan megyek a negyven felé...

TÓTH HAJNAL

Könyvek új környezetben

Az R&R Könyvszalonok 2016 decemberében nyíltak meg Nagyváradon: az egyik a várban, a másik egy Fő utcai kávézó helyén. Melyek a könyvszalonhoz fűződő elképzelések és elvárások? Afféle modern irodalmi szalonná, művészkávéházzá lényegülnek át? És hogyan került Svejk, a derék katonája a várbeli szalonba? Ezekről kérdeztük HERMAN FERENC színművészt, a könyvszalon programszervezőjét.

Jócskán kell ahhoz lelkesedés és bátorság, hogy valaki manapság efféle létesítményt működtessen, illetve a programok szervezésével foglalkozzon. Ugyanakkor az indulás biztató, sok pozitív visszajelzés, buzdító vélemény érkezett a szervezőkhöz és a tulajdonosokhoz.

Az első R&R Könyvszalon a várban nyílt meg december 4-én. Lehetne akár egy ódon várkastély hatalmas könyvtárszobája is, vagy több apró, egymásba nyíló bibliotéka rejtelmes labirintusa. A főutcai mintegy két héttel később nyitott. Kávéillat, könyvektől roskadozó polcok, finom elegancia fogadja a betérőket, s a hangulatos nagypolgári miliőhöz egy zongora is hozzájárul.

Raluca és Otniel Vereş 2013-ban hozta létre a Ratio et Revelatio (innen a könyvszalonok nevében a „titokzatos” R&R megnevezés) könyvkiadót. Román, illetve kétnyelvű (román és magyar) könyveket jelentetnek meg. Elsősorban irodalmi és történelmi témájú művek kiadásával foglalkoznak. A kiadó gondozásában jelent meg például románul Godó Mihály tanár, jezsuita szerzetes önéletrajzi könyve.

A bölcsész házaspár úgy gondolta: továbblép, s a könyvszalonokról szőtt elképzelésük tavaly decemberben valóra is vált. Merthogy manapság gazdasági, üzleti megfontolások, szem-

TÓTH HAJNAL újságíró, szerkesztő (1971, Nagyvárad). Szülővárosában érettségizett, újságírói tanulmányokat folytatott, majd a PKE szociológia szakán diplomázott (2007). Előbb a Bihari Napló riportere, szerkesztője, majd a nagyváradi Reggeli Újság napilap munkatársa. 2014 májusától a Várad folyóirat kulturális rovatának szerkesztője.

pontok miatt a könyvkereskedés nem elegendő, úgy gondolták, különféle rendezvényekkel egészítik ki a tevékenységet. Az alapötlet az volt: visszahozni a 19. század végi, 20. század eleji kávéházi hangulatot – aktualizálva, a mostani időkhöz igazítva. Az elképzelésük szerint a könyvszalon legyen olyan hely, ahol az emberek találkozhatnak, egymás szemébe nézve elbeszélgethetnek a világ dolgairól, közéletéről, kultúráról. Ahol kényelmes, hangulatos környezetben lehet kávézni, forró csokoládét inni, köteteket lapozgatni. Így lett a terv szerint könyvesbolt helyett szalon.

A Fő utcán a kávézót veszi körül a könyvesbolt. A zongorához pedig bárki letelepedhet egy kicsit játszani. Majd' mindennap le is ül valaki a hangszer mellé. A szalon alkalmas zongoraestek tartására is.

A várban jóval nagyobb a hely. E tágas tér több és többféle rendezvény befogadására alkalmas. A megnyitása óta eltelt néhány hónapban volt itt már könyvvásár, dzsesszkoncert, színházi pódium-előadás, könyvbemutató, verset, kézműves termékek vására, gyermekprogramok.

A várban működő R&R Könyvszalon vezetője Herman Ferenc. A városközpontban lévő szalont pedig felesége, Herman Noémi könyvtáros vezeti. „Véletlenül csöppentünk bele ebbe az egészbe” – mesélte Herman Ferenc. Megismerkedésük története az R&R alapítóival egyszerre vicces és kedves. Hermanék négy fotelt árultak, s a Vereş házaspár érdeklődött az eladó bútordarabok iránt. Meg is vették az ülőalkalmatosságokat a készülő Fő utcai szalonba. Szó szót követett, az adásvétel kapcsán jól eldiskuráltak. Aztán úgy adódott, hogy munkakapcsolatba kerültek.

Herman Ferenc hangsúlyozta: „Bárkinek bármilyen ötlete van, nyugodtan vegye föl velem a kapcsolatot. Szeretnénk teret adni az itt élő művészeknek, ugyanakkor bemutatkozási lehetőséget nyújtani pályakezdő tehetségeknek. Írók, zenészek, költők, képzőművészek egyaránt találhatnak fan-

táziát a könyvszalonban. Segítünk közönséget is toborozni. A lényeg az, hogy töltsük meg élettel a helyet, legyen pezsgés. Nyitottak vagyunk mindenféle kulturális eseményre.”

Keddenként filmklubot szeretnének tartani a várban. Régi filmeket és új alkotásokat is vetítenek majd. Szeretnék közelebb hozni az olvasókhoz a romániai magyar könyvkiadókat is. Ezért minden kiadónak szentelnek majd egy-egy hetet a várbeli szalonban. Ezek jóvoltából bemutatkozhat a kiadó, a stábjá beszámolhat a terveikről, a könyvbarátok megismerhetik köteteket, szerzőiket.

Más projekt: a kolozsvári Nyitott szemmel beszélgetősorozat nyomán szeretnének a könyvszalonba meghívni érdekes váradi embereket. Nem feltétlenül vagy nem kizárólag közismert személyeket, hanem olyan egyéniségeket, akik életük során tettek valami rendkívülit, valami különlegeset, akiknek vannak jó történeteik. Lehet az az ember szenvedélyesen utazgató, világjáró nőgyógyász, bátor hegymászó, bárki, aki valamilyen szempontból érdekes.

Amint már említettük, az aprónépről is gondoskodnak. Ezért egy külön helyiség a gyermekeké, a játéké. A mesebirodalomban található kirakós játék, kifestőkönyv, minibábszínház. A 7–17 éveseknek létrehozott Játékvarázs színjátszó csoport is itt próbál. A foglalkozásokat Szíjártó Tímea Aletta pedagógus, *Az eset* című dráma szerzője és Herman Ferenc irányítja. Hétfvégenként rendszeresen van

mesesarok, ahol meséket olvasnak, és előfordul, hogy el is játsszák a felolvasott mesés történeteket.

Hogy a homo ludens, a felnőttként is szívesen játszó ember is elégedett legyen, szerveznek kvizeket, társasjáték-esteket, hiszen játszani jó, játékosan tanulni, művelődni szintén.

Ugyancsak érdekesség: *Az olvasók fehér éjszakája*. Mit is jelent ez? Havonta egy alkalommal a központi könyvesboltban a szalon vendégei harmonikus hangulatban múlathatják az időt. Többet jelent ez a találkozó, mint egy könyvet népszerűsítő rendezvény. Kávészás, teázás közben lehet olvasgatni, zongoramuzsikát hallgatni. A fehér éjszakán kedvemenyvel lehet könyvet vásárolni. Mindezek mellett ingyenes köteteket is lehetnek azok, akiknek esetleg épp nincs pénzük könyvvásárlásra, vagy csak egyszerűen szeretnék ajándékba kapni egy kiadványt. Az ingyen elvihető könyvek külön dobozban találhatóak. Aki óhajtja, és megteheti, hagyhat náluk ajándéknak való könyvet, illetve elcserélheti egy másikra, amit a skatulyában talál.

Óhatatlanul kell szólnunk arról a csöppet sem elhanyagolható tényről is, hogy Herman Ferenc, ugyebár, nem mellesleg színész. A marosvásárhelyi születésű fiatalember 2007-ben végzett a Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem Szentgyörgyi István tagozatának színész szakán. 2007 őszén szerződött a váradi színházhoz a Szigligeti Társulat, és a következő néhány évben ott játszott. Sokféle darabban (például *Az örült és az apáca*; *Az üvegcipő*; *A revizor*; *Az elefántember*; *Kasimir és Karoline*; *A kávéház*; *Mauzóleum*) láthatták őt a nézők. Volt olyan évad, amikor a társulat mindegyik új pro-

*Dzsesszkonzerten a várban
lévő könyvszalonban*

dukciójában szerepelt. Ám egyszer csak úgy határozott: inkább az önálló életvitára lép, szabadúszó lesz. Ami nem azt jelenti, hogy felhagyott a színészettel. „Van színházi elfoglaltságom, csak szabadon választhatok, mikor és mit játszom” – mondta Herman Ferenc. Az utóbbi időben két szerepe is volt a debreceni Csokonai Színháznál. Az egyik Bassianus figurája a Szabó K. István által rendezett *Titus anatómiája*, *Róma bukása* című Heiner Müller-darabban. A másik pedig a *Tűzrőlpatant Tündérország* című, Benedek Elek-mesékből szőtt zenés produkció, melyet Pesty-Nagy Kati rendezett, s Herman a Vörös Királyt alakítja.

Tavaly két filmforgatáson is járt. Szerepel a *Vörös sárkány* című magyar rövidfilmben. Az abszurd stílusú alkotás meglehetősen érdekesnek ígérkezik. Akárcsak Antal Nimród rendező új filmje, *A Viszki*, amelyet idén mutatnak be a mozikban. A játékfilmben keveredik a fikció a valósággal, tehát nem egy hagyományos értelemben vett életrajzi filmről van szó. Az alkotásban visszatérnek Ambrus Attila, az ikonikus figurává, modern betyárrá vált whiskeys rabló gyermekkorára is. Herman Ferenc egy durva, goromba árvaházi felügyelőt alakít a filmben. Az árvaházi jeleneteket egyébként a váci börtönben forgatták három napig, négy kaszkadőrrel és a filmben játszó gyermekekkel.

Van egy kedves színpadi figura, aki Váradra is elkísérte Herman Ferencet Marosvásárhelyről. Mégpedig

Švejk, a derék katona. Az egyéni előadás volt a színművészetin a diplomamunkája. Švejk azóta is hűséges cimborája, aki ha kell, vándorol vele ide-oda. Ezért aztán okvetlenül fölmerült a kérdés beszélgetésünkkor: Mi újság veled, Švejk koma? Herman Ferenc – aki egy zenebohóc barátjának a javaslatára vitte színre annak idején a Švejket – elmondhatja: Jaroslav Hašek halhatatlan, feledhetetlen, szerény hőse igazán szeretni való, fura figura. Így aztán nem csoda, ha kedves a szívének ez a bölcs bohóc, e bumfordi kópé és „békés arcú bajkeverő”. A *Švejk, a derék katona* bérletes stúdió-előadásként a nagyváradi Szigligeti Társulat repertoárjába is bekerült a 2007/2008-as évadban. Sokfelé bemutatkozott már a derék katonával Herman Ferenc: nemcsak Váradon, hanem szerte Bihar megyében, valamint több székelyföldi városban is játszotta. Magyarországon is vendégszerepelt vele, egyebek mellett Zalaszentgróton, a II. Zala-völgyi Kultúrtivornya rendezvénysorozaton. Mostanság is szíves-örömezt előadja a darabot, amely a regény legjobb részeire alapoz. Látszólag könnyed előadás – és mégsem az... Épp ideje volt hát, hogy a váradi várba, a könyvszalomba is betoppanjon Švejk koma, februárban itt láthatták a derék és tréfás katonát az érdeklődők. A stúdiójátékot Herman Ferenc felújította Meleg Attila társulatával, az M. M. Pódi-

ummal. Az 1956-os magyar forradalomról szóló *Hulló csillagok* című előadásban is játszik, a produkció az M. M. Pódium repertoárjába tartozik.

Jelenleg Fülöp Gyuszi marosvásárhelyi humoristával terveznek egy közös zenés humorestet, *Röhögőgörcs* címmel. Lesz benne sok helyzetkomikum, közéleti visszasságok kigúnyolása. A bemutató tavaszra várható.

A könyvszalonokról még annyit: a programszervező színművész örömmel mondta el, hogy sok hasznos megjegyzést, bátorítást kaptak már az első hetekben; csodálkoztak is, meg érdeklődtek is, és szeretettel viszonyultak az emberek a kezdeményezéshez, s mindebből látszik, igénylik az ilyesféle rendezvényeket, közösségi helyeket. És ami még fontosabb, már vannak törzsvendégek.

NAGY ORSOLYA

Magyar siker, szervezői kudarc

Kritika

Két év alatt két magyar Oscar, precedens nélküli baki a legfontosabb kategóriában, bátor témafelvetések, egy meglepően-meglepő győztes és az elmaradhatatlan politika. A 89. Oscar-díj-átadó krónikája.

A magyar film mindenkié

Mindenki látta a *Mindenkit?* Akkor jó. Úgy is kezdhettem volna ezt az írást, hogy „kösz, Saul!”, de ez nem lett volna tisztességes a *Mindenki* alkotóival szemben, akik a sikert természetesen saját munkájuknak, odaadásuknak és tehetségüknek köszönhetik. Ugyanakkor azt sem tagadhatjuk, hogy a *Saul fia* tavalyi győzelme kinyitott egy régóta zárt kaput – a magyar filmzés nemzetközi elismeréséhez, láthatóságához vezetőt. A magyar filmeket egyébként jó ideje nem kell már lesajnálni, elmúltak azok az idők, amikor szinte csak a kereskedelmi csatornák által pénzelt, erőltetett és humortól teljességgel mentes vígjátékokat jelentette az anyaországi filmgyártás. Gondoljunk csak a világszerte számtalan fesztiválon diadalmaskodó 2015-ös *Liza, a róka-tündérre*, a Karlovy Varyból tavaly a nagydíjat hazavivő

Gáspárfalvi Dorka és Hais Dorottya a Mindenki című filmben

NAGY ORSOLYA (1983, Nagyvárad) 2008-tól a Reggeli Újság riportere, majd szerkesztője. 2009-től négy éven át a Krónika nagyváradai tudósítója, majd a Digi 24 román nyelvű hírtelevízió riportere. Kétévnyi gyermeknevelési szabadság után jelenleg a nagyváradai Szigligeti Színház irodalmi titkárságának román és angol fordításokért felelős munkatársa.

Ernelláék Farkaséknál-ra vagy a friss berlini Arany Medve díjas *Testről és lélekről* című filmre, hogy csak a legutóbbi éveket említsem.

A világ legnézettebb, tehát legnagyobb láthatóságot nyújtó filmes díj-átadója azonban mégiscsak az Amerikai Filmakadémiáé, és ami az elmúlt két évben ott történt a magyar filmmel, az a legvisszafogotabb mérlegelés szerint is bizakodásra ad okot a jövőre nézve. Óriási gratulációt és köszönetet érdemel Deák Kristóf és csapata, amely egy viszonylag kis költségvetésű, egysze-

rú és szívhez szóló történetű, mesterien rendezett, zenére vágott kisfilmet forgatott elképesztően tehetséges gyerek-szereplőkkel. És a világhírre vitte, milliókhoz közvetítve Kodály Zoltán örök üzenetét: „A zene mindenkié.”

Színesedő Oscar

Egy évvel ezelőtt – bár magyar körökben a *Saul fia* körüli izgalom, majd eufória legtöbbszörünknek elvonta a figyelmét a díjátadó többi aspektusáról – számos afroamerikai sztár tiltakozott az ellen, hogy a jelöltek közt jórészt csak fehérek szerepeltek, arányosan tükrözve egyébként az akadémia faji

összetételét is. Azét az Amerikai Filmakadémiáét, amelynek egyébként tavaly is és most is egy afroamerikai nő volt az elnöke. A felháborodás és a bojkottok hatására az elnöknő több változást is bevezetett: megszűnt az örökös tagság, ma már csak a taggá válást követő tíz éven át lehet valakinek szavazati joga, ennek köszönhetően jó néhány régi tag – javarészt 60 éven felüli fehér férfi – kikerült az Oscart eldöntők köréből, utat engedve a vérfrissítésnek.

Annak okait, hogy miért is volt tavaly annyira „fehér” az Oscar, és miért lett idén jól láthatóan színesebb, sokáig lehetne taglalni. Nem szeretnék állást foglalni abban a kérdésben sem, hogy vajon a fekete amerikai filmek valóban eleve kevesebb esélyt kapnak-e a megmutatkozásra, s ha igen, miért, vagy csak az akadémia szegregál, mellőzi őket akkor is, amikor dolgoznak – egyszerűen azért nem hozhatok ebben ítéletet, mert nem ismerem a hollywoodi belső körök működését, és még csak amerikai sem vagyok, így az ottani faji dinamikák is igen távoliak számomra. Azt viszont biztosra veszem, hogy a *Holdfény* (*Moonlight*) legjobb filmként való díjazása erős politikai állásfoglalásként is értelmezhető, nemcsak azért, mert teljes egészében „fekete” film, hanem azért is, mert tulajdonképpen a kisebbség kisebbségének a kisebbségéről szól: a fekete közegen belül is a legesélytelenebbek körében játszódik, akiknek jobb lehetőségük nincs egy normálisabb életre, mint az, hogy a börtönben, ahová előbb-utóbb úgyis eljutnak, megta-

Deák Kristóf rendező és
Udvardy Anna producer a
szobrocskával
Fotó: MTI/EPA

nulnak, mondjuk, főzni, ráadásul a főszereplő a szexuális orientációja miatt is a kirekesztettek kirekesztettje, a páriák páriája lesz. A nőjogi tüntetések, a beutazási tilalom és a falépítés lázában égő Amerikában most a filmvilág hívta fel a figyelmet a legkisebbre, legelnyomottabbra, legkevésbé szerencsésre.

Nem lett volna meglepő, ha a legjobb film kategóriájában a sok megrázó dráma mellett az egyetlen igazi „feel good movie”, a *Kaliforniai álmok (La La Land)* győzedelmeskedett volna (ahogy az egy pillanatra úgy tűnt, meg is történt, de erről később). A *Holdfény* ehelyett meglepetés-nem-meglepetés győzelmet aratott: bár elképzelhető, hogy amolyan statementként, politikai „mostmegmutatom”-ként lett nyerő, díjazása azt hozta magával, hogy a gála témaválasztásában és megvalósításában is egyik legkülönlegesebb, legkevésbé konvencionális alkotása lett a korábban kifejezetten konzervativizmusáról híres akadémia favoritja.

Színészek, színésznők

Már annyian leírták, hogy akár elcsépeltek is hangozhat, hogy az idei Oscar-jelöltek mezőnyét kivétel nélkül nagyon jó filmek alkották, és az alakítások is ugyanezen a magas színvonalon mozognak. Mellékszereplőknél két fekete amerikai színészt is üdvözölhetünk: mivel a *Holdfény* főszereplőjét három életkorban három különböző színész jeleníti meg, a film a főszereplő kategóriából kimaradt, a kétes apafigu-

A színészi díjak nyertesei:
Mahershala Ali, Emma Stone, Viola Davis és Casey Affleck
Fotó: oscar.go.com

rát alakító Mahershala Alit viszont férfi mellékszereplőként díjazták. Viola Davis nagy kedvencem volt női mellékszereplő kategóriában: a színpadról vászonra adaptált *Fencest* tulajdonképpen elviszi a hátán, mivel a főszereplő Denzel Washington annyira labilis, ellenszenves figurát játszik, hogy ha Davis a feleségeként nem lett volna jelen mellette, és nem egyensúlyozta volna ki a film dinamikáját, sokkal nehezebben emészthető alkotást láthattunk volna. Egyetlen fájdalom van csak a harmadjára jelölt, első Oscarját hazavivő színésznő esetében: főszereplő, nem pedig mellékszereplő kategóriában láttam volna őt szívesebben a jelöltek között.

Női főszereplőknél idén nem volt igazi favoritom, de ez nem jelenti azt, hogy nem örülök a mindig nagyon szimpatikus és hihetetlenül tehetséges Emma Stone sikerének, aki a rendezői díjat megérdemelten elnyerő Damien Chazelle-lel együtt megmutatta, hogy a 21. század Hollywoodjában is helyük van a zenés-táncos tehetséggel megáldott, sokoldalú művészeknek. Casey Affleck óriási kedvencem volt idén, a legjobb férfi főszereplő díja már akkor a zsebében volt, amikor befejeződtek *A régi város (Manchester by the Sea)* munkálatai. A filmet egyébként a *Holdfény* nagy riválisának tartották a legjobb filmek versenyében – mellesleg az idei díjátadó egyik különlegességét adta, hogy olyan független vagy függetlenízű, relatíve kevés pénzből készült és nem-konvencionális filmek is a jelöltségig vagy akár a díjig juthat-

tak, mint a két felsorolt, a *Hell or High Water* vagy a színházi közvetítésre hajazó *Fences*.

Történelmi baki

Ha valaki közvetlenül a gála után rákattintott az Amerikai Filmakadémia díjainak weboldalára, az első hír, amit látott, a PricewaterhouseCoopers, az akadémiai szavazás eredményeinek hitelességét tanúsító auditcég bocsánatkérése miatt, hogy az este legfontosabb pillanatában a két hollywoodi veterán, Warren Beatty és Faye Dunaway valamilyen okból nem a megfelelő borítékot kapta meg, ezért a *Kaliforniai álmom* producerei már a köszönőbeszédüket is elmondták, mire kiderült, hogy nem ők az igazi győztesek, hanem a *Holdfény*. Hasonló egyetlenegyszer történt eddig az Oscarok történetében: 1964-ben Sammy Davis Jr. kapott rossz borítékot, de ő még idejében észrevette a hibát. Mindenesetre nem volna meglepő, ha a következő évben valamit változtatnának a díjátadás mikéntjén, mert ebben a bakiban nemcsak az előadás ördöge ludas, hanem az is megmutatkozott, mennyi hibalehetőséget rejt magában az, hogy a több ezer férőhelyes Dolby színházban összesen ketten tudják fejből a

nyertesek kilétét (nem fejből is csak tízen rajtuk kívül), és a díjat átnyújtók nincsenek köztük.

89. Oscar-díj-átadó

Legjobb film: *Holdfény (Moonlight)*

Legjobb rendező: DAMIEN CHAZELLE,
Kaliforniai álmom (La La Land)

Legjobb férfi főszereplő: CASEY AFFLECK,
A régi város (Manchester by the Sea)

Legjobb női főszereplő: EMMA STONE,
Kaliforniai álmom (La La Land)

Legjobb férfi mellékszereplő: Mahershala
Ali, *Holdfény (Moonlight)*

Legjobb női mellékszereplő: VIOLA DAVIS,
Fences

Legjobb élőszereplős rövidfilm: *Mindenki
(Sing)* – Magyarország

Legjobb adaptált forgatókönyv: *Holdfény
(Moonlight)*

Legjobb eredeti forgatókönyv: *A régi város
(Manchester by the Sea)*

*Részlet a legjobb film díjat
elnyerő Holdfényből*

SIMON JUDIT

Ünnep, Arannyal szólva

Arany János-émlékév az idejé. Megidéznek a kétszáz éve született költő életét és munkásságát, ráirányítják a figyelmet, és ami a legfontosabb: mondják, olvassák a verseit, balladáit. Arany művei kortársunkká teszik, érdemes sokkal jobban figyelni a soraiban megjelenő, mindig időszzerű gondolatokra. Novák Eszter rendező a Szigligeti Színház művészeivel a versei megszólaltatásával ünnepelte a költőt.

Nagyszalontán, a szülővárosban kezdődött az ünnepségsorozat, a magyar fővárosban, Kolozsváron és számos más erdélyi városban folytatódik az Arany János-émlékév.

Eljött Szalontára Magyarország elnöke, levonult ülést tartani a Magyar Tudományos Akadémia, szónoklatok, tudományos munkák, beszédek méltatták Arany Jánost, elmondták sokadszor, milyen hivatalokban szolgált, hogyan dolgozott az Akadémián, kivel barátkozott, mit tett a forradalom és szabadságharc idején. Elmondták, ami a tankönyvekben is benne van, mennyit tett a nemzetért, hogy ő a „legnagyobb epikusunk”, felvonultak gyertyával szülőházának másához, a Csonkatornyhoz zárandokoltak, megkoszorúzták a szobrát. Született és meghalt, nagy költő volt. Jó lett volna hallani: neki köszönhető, hogy gyönyörűséges magyar nyelven szólalhatott meg Shakespeare, hogy mindmáig az ő fordításában állítják színpadra az angol drámaköltő több művét.

Már sötét este lett, amikor végre azért ünnepelték, amiért szeretjük: a költészetéért. Megszólaltak a versei, a balladáit, a dalai.

Ahogy sorra elhangzottak a költemények, kiderült mindaz, amit Arany János jelent a tudományon és a történelmen túl:

az emberi lélek és természet nagy ismerője, a minden rezdülésre érzékeny, a rútat és szépet egyaránt elfogadó költő, akinek versei, balladáit talán időszerűbbek, mint valaha. Kortársunk, akit sokkal vidámabban, előbbben kellene ünnepelni.

Novák Eszter rendező a Szigligeti Színház tíz művészeivel a versei és néhány levél által idézte közénk Arany Nagyszalontán.

Ababi Csilla, Csatlós Lóránt, Csíky Ibolya, Fábíán Enikő, Firtos Edit, Hajdu Géza, Kardos M. Róbert, Molnár Júlia, Szabó Eduárd, Szotyori József reformkori ruhákban (látvány és jelmez Florina Bellinda Vasilatos) kezdték mondani a verseket nagy átéléssel, majd a fellépők öltözete változott, a férfiak öltönyben, a nők estélyiben folytatták. A ruha változott ugyan, az átélés maradt.

Klasszikus versműsört állított színpadra Novák, és a színészek is csak néha és keveset tértek el a szokásos interpretációtól. A balladák, a versek megtették hatásukat, hiszen bármikor jó hallgatni Aranyt, s képzeletünkben ott lenni a leírt tájon, felémelni a rezgő levelet, megfogni

Kund Abigél kezét, utálni Rebi nénét, szeretni a walesi bárdokat, és megállapítani, mennyire időszerű ez a ballada. Elmélázni és mosolyogni az *Őszikéken*, elérzékenyülni a műsor címadó versén: *Honnan és hová*. Felfedezni újra és újra a költő nagyszerűségét és emberismeretét, társadalmi érzékenységét, drámaiságát és könnyedségét.

Aranykor a címe, elnevezése, szlogenje – kinek hogyan tesszik a meghatározás – az Arany János-émlékévének. Gondolom, Budapesten találták ki, és senkinek sem jutott eszébe, milyen rosszul cseng ez a szó itt nálunk. A bicentenárium

„főcíme” persze a költő nevéből adódott, annak ellenére is jól hangzana, hogy elég közhelyes, de fájdalom, vannak olyan szavak, melyeket lejárattak történelmi korszakok. Illik elkerülni ezeket – Arany János életműve a bizonyosság a nyelvünk gazdagságára –, vélhetően akadt volna jobb szó, fogalom a költői életmű és a magyar történelem izgalmas és mozgalmas időszakának a megidézésére, ünneplésére.